

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA DĚJIN A DIDAKTIKY DĚJEPISU

Bakalářská práce

Organizace základního školství v České Lípě po roce 1945
(Organization of primary education in Česká Lípa after 1945)

Autorka: Michaela Macháčová
Vedoucí práce: doc. PhDr. Alena Míšková, Ph.D.

Praha 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně s pomocí uvedených pramenů, literatury a dalších informačních zdrojů.

V Praze dne 18. června 2012

.....

Podpis

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce doc. PhDr. Aleně Míškové, Ph.D. za cenné rady i odborné připomínky a také za její trpělivost a vstřícnost. Dále můj velký dík patří zaměstnancům Státního okresního archivu Česká Lípa za ochotu a pomoc při hledání archivních materiálů.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá organizací základního školství v České Lípě po ukončení druhé světové války. První kapitola pojednává o historii města Česká Lípa v 1. polovině 20. století. Další část se věnuje významným událostem v dějinách českolipského školství a charakterizuje školství v České Lípě v období nacistické okupace. Hlavní část práce je zaměřena na organizaci školního roku 1945/1946 a na problémy, které v souvislosti s uspořádáním poválečného školství nastaly. V práci je také přiblížen vznik, vývoj, personální obsazení a statistický přehled žáků na jednotlivých školách v tomto období.

Klíčová slova: 1945-1946, Česká Lípa, normativní výnosy, školství, základní školy

Abstract

Bachelor's thesis is concerned with organization of primary education in Česká Lípa after ending of the Second World War. The first chapter deals with history of the town Česká Lípa in the first half of the twentieth century. The following part devotes to significant events in history of education in Česká Lípa and characterizes it in a period of the Nazi occupation. Main part of this thesis is focused on organization of school year 1945/1946 and on problems which occurred in connection with organization of post-war education. In this thesis is also described the origin, development, personnel cast and abstract of statistics of students in particular schools in Česká Lípa in this period.

Keywords: 1945/1946, Česká Lípa, normative regulation, education, primary schools

Obsah

1	ÚVOD.....	8
2	ČESKÁ LÍPA V PRVNÍ POLOVINĚ 20. STOLETÍ.....	12
2.1	Česká Lípa v meziválečném období.....	12
2.2	Česká Lípa za druhé světové války	14
2.3	Osvobození Českolipska a první poválečné měsíce	15
2.4	Česká Lípa statisticky.....	17
3	ŠKOLSTVÍ V ČESKÉ LÍPĚ DO POČÁTKU ŠKOLNÍHO ROKU 1945/1946..	19
3.1	Počátky školství v České Lípě a významné události z dějin českolipského školství .	19
3.2	Českolipské školství za nacistické okupace	20
3.3	První poválečné měsíce	23
3.3.1	Květen 1945	23
3.3.2	Dokončení školního roku 1944/1945	24
3.4	Poválečná organizace společenského a kulturního života	25
4	ŠKOLNÍ ROK 1945/1946.....	27
4.1	Obecné a měšťanské školy v České Lípě, jejich počáteční organizace a obsazení	27
4.1.1	I. obecná škola, Komenského náměstí	27
4.1.2	II. obecná škola, Svárov	30
4.1.3	III. obecná škola Dr. Miroslava Tyrše, Mánesova ulice	32
4.1.4	Tyršova měšťanská škola dívčí.....	35
4.1.5	Tyršova měšťanská škola chlapecká, Mánesova ulice.....	37
4.1.6	III. měšťanská škola smíšená, Komenského náměstí.....	38
4.2	Významné události školního roku 1945/1946.....	42
4.3	Vyhledky na školní rok 1946/1947	44
4.3.1	IV. obecná škola, Komenského náměstí	44
4.3.2	V. obecná škola, Moskevská ulice	45
4.4	Ostatní školy.....	47
4.5	Shrnutí	47
5	HLAVNÍ PROBLÉMY PŘI ORGANIZACI ČESKOLIPSKÉHO ŠKOLSTVÍ	49
5.1	Úřední a organizační struktura	49
5.2	Učitelská agenda	50
5.3	Chod školy a zajištění vyučování	52
5.4	Žactvo – organizace, morální a sociální aspekty.....	55
6	ZÁVĚR.....	59

7	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	62
7.1	Archivní prameny.....	62
7.2	Literatura	62
7.3	Tisk.....	64
7.4	Elektronické zdroje	64
7.5	Jiné zdroje	65
8	PŘÍLOHOVÁ ČÁST	66

Seznam tabulek

Tabulka 1: Počet obyvatel v letech 1921, 1930 a 1950	18
Tabulka 2: Výsledek předběžného zápisu z července 1945.....	25
Tabulka 3: I. obecná škola - počet žáků k počátku a konci školního roku.....	29
Tabulka 4: I. obecná škola - počet tříd a žáků v letech 1945-1953.....	30
Tabulka 5: II. obecná škola - počet tříd a žáků v letech 1945-1953	32
Tabulka 6: III. obecná škola - počet žáků ve školním roce 1945/1946.....	34
Tabulka 7: III. obecná škola - počet tříd a žáků v letech 1945-1953	35
Tabulka 8: Tyršova měšťanská škola dívčí - počet tříd a žáků v letech 1945-1953	37
Tabulka 9: Tyršova měšťanská škola chlapecká - počet tříd a žáků v letech 1945-1953	38
Tabulka 10: III. měšťanská škola smíšená - počet žáků k 1. listopadu 1945.....	41
Tabulka 11: III. měšťanská škola smíšená - počet žáků na konci školního roku.....	41
Tabulka 12: III. měšťanská škola smíšená - počet tříd a žáků v letech 1945-1952	42
Tabulka 13: IV. obecná škola - počet tříd a žáků v letech 1946-1951.....	45
Tabulka 14: V. obecná škola - počet tříd a žáků v letech 1946-1953	46

1 ÚVOD

Ve své bakalářské práci se budu zabývat problematikou organizace českolipského základního školství po roce 1945. Původně měla být má práce vymezena roky 1945-1948, konkrétně od ukončení druhé světové války po 1. září 1948, tedy po den, kdy vstoupil v platnost zákon z 21. dubna 1948 o úpravě jednotného školství.¹ Po objektivním posouzení velkého množství archivního materiálu jsem se rozhodla zabývat se pouze dokončením školního roku 1944/1945 a stěžejní část své práce věnovat školnímu roku 1945/1946.

Výběr tématu práce vychází z mého dlouhotrvajícího zájmu o regionální dějiny města Česká Lípa, ve kterém žiji od narození. Již na gymnáziu jsme v hodinách dějepisu byli vedeni ke kritickému zkoumání dějin našeho města. Jako studentku pedagogické fakulty mě rovněž zajímá problematika školství, jeho dějin a vývoje. Rozhodla jsem se věnovat tomuto tématu po roce 1945, jelikož poválečné období je obdobím mnoha změn a otázka školství a reorganizace kulturního a společenského života, zvláště v pohraničních oblastech, patřila mezi dobové priority.

Hlavním cílem mé práce bude odpovědět na následující otázky: Jak probíhala organizace poválečného základního školství v České Lípě a jaké problémy ji ovlivňovaly? Jaké školy v České Lípě vznikly a jak vypadal jejich první školní rok? Co prameny vypovídají o učitelích a žácích v daném období?

Literatura k tématu českolipského školství po druhé světové válce není v podstatě žádná, má práce bude spočívat tedy téměř výhradně ve studiu archivních pramenů. Zabývat se budu studiem fondů jednotlivých škol existujících v poválečném období v České Lípě. K dispozici jsou v těchto fondech převážně školní kroniky, zápisy o poradách učitelských sborů, třídní výkazy a výjimečně fotografie. Tyto materiály se pokusím objektivně zhodnotit a porovnat s normativními výnosy z oblasti školství a kultury, které jsou k dispozici v archivních fondech Okresního národního výboru a Městského národního výboru Česká Lípa. Dalším velice užitečným zdrojem pro mě bude osobní fond

¹ Zákon ze dne 21. dubna 1948 o základní úpravě jednotného školství (školský zákon), č. 95/1948 Sb. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, vydána dne 10. května 1948, ročník 1948, s. 829-838.

českolipského archiváře, kronikáře a učitele Jaroslava Panáčka², který se historií města Česká Lípa a českolipským školstvím zabýval velkou část svého života a nashromáždil velmi pozoruhodný materiál nejen k dějinám školství v České Lípě, ale i v celém okrese. Dovolím si tvrdit, že přínos práce Jaroslava Panáčka pro město Česká Lípa je mimořádný.

V první kapitole se budu věnovat hlavním událostem v dějinách České Lípy v průběhu první poloviny 20. století. Česká Lípa byla poznamenána vývojem v roce 1918, v souvislosti se vznikem samosprávné pohraniční provincie Deutschböhmen, v roce 1938, v souvislosti s Mnichovskou dohodou a odstoupením pohraničních oblastí (tzv. Sudet) Německé říši, a samozřejmě válečnými léty 1939-1945. Tuto kapitolu zařadím do své práce kvůli ucelenějšímu společenskopolitickému přehledu, jelikož události tohoto období výrazně ovlivnily i období následující. Informace pro zpracování tohoto tématu získám hlavně z knihy *Z dějin České Lípy*³ od autorů Panáček, Vojtíšková, Smejkal. Každý z nich je autorem jednoho historického celku a dohromady kniha mapuje historii města Česká Lípa od jeho vzniku po ukončení druhé světové války. Moji práci komplikuje fakt, že o České Lípě zatím bohužel neexistuje žádná poválečná syntéza dějin. Mým dalším pramenem bude kniha *Česká Lípa*⁴ od Břetislava Vojtíška, články publikované ve sbornících *Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska a Z minulosti Děčína a Českolipska* a dále články českolipského historika Ladislava Smejkala vycházející v českolipských *Městských*

² Jaroslav Panáček (1908-1992). Studoval reálku a reformní reálné gymnázium v Mladé Boleslavi, později Filosofickou fakultu Karlovy univerzity. Vystudoval učitelství v oborech český jazyk a němčina a po čtyři roky působil na měšťanských školách v Čechách a na Moravě. Před rokem 1938 byl učitelem v České Lípě. Druhou světovou válku prožil v Sezemicích na Pardubicku. V létě 1945 se vrátil do České Lípy, kde učil na několika školách, nejdéle na Tyršově měšťanské škole dívčí v Mánesově ulici. Jaroslav Panáček nebyl jen vynikající učitel, ale i kronikář, archivář a literát. Ještě v roce 1945 se stal dobrovolným archivářem městského archivu a v této funkci setrval šest let. Založil poválečnou městskou kroniku, napsal mnoho článků a studií na regionální i všeobecná témata. Široký záběr jeho zájmů dokládá osobní fond Jaroslava Panáčka uložený ve Státním okresním archivu Česká Lípa, kde můžeme najít výpisky, výstřižky, poznámky, sbírku programů, letáků, fotografií, pozvánek, plakátů a mnoho dalších věcí. K jeho nejvýznamnějším pracím patří studie o Václavu Studničkově, dějiny českolipského ochotnického spolku Jirásek a některé kapitoly z knih o historii města Česká Lípa. V důchodovém věku Jaroslav Panáček pracoval v českolipském okresním archivu, kde se věnoval hlavně inventarizaci fondů škol. Do několika dosud nepublikovaných studií a statí shromáždil obrovské množství informací o dějinách školství v České Lípě a na českolipském okrese. Kromě školství a historie se Jaroslav Panáček věnoval sportu, a to jak aktivně tak literárně – shromáždil, zaznamenal a zpracoval velké množství informací z lehkotletických závodů, fotbalových utkání i dalších sportů. Blažková 2000: s. 477-488.

³ Panáček, Vojtíšková, Smejkal. *Z dějin České Lípy*. Česká Lípa: Magdalena Sobotová, 1999.

⁴ Vojtíšek, Břetislav. *Česká Lípa: stručný průvodce sedmi stoletími*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství pro MěstNV v České Lípě, 1982.

novinách⁵ (*Historie města rok po roce, Utváření města, Válečná Česká Lípa, Zapomenuté příběhy*). Údaje o vysídlení německého obyvatelstva použiji z II. dílu rozsáhlé edice *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*⁶ (hlavní autoři Adrian von Arburg, Tomáš Staněk) a z práce Magdaleny Bittnerové *Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu*⁷. Statistické údaje o České Lípě jsem získala díky laskavé pomoci Mgr. Barbory Serbusové, pracovnice Českého statistického úřadu.

Ve druhé kapitole se budu zabývat školstvím v České Lípě do školního roku 1945/1946. Seznámím čtenáře s nejvýznamnějšími událostmi českolipského školství od první zmínky po 30. léta 20. století, nastíním změny na českolipských školách za nacistické okupace a v hlavní části této kapitoly se budu věnovat organizaci základního školství v České Lípě v prvních poválečných měsících – znovuzískání školních budov a majetku pro školní účely, dokončení školního roku 1944/1945 a provedení zápisu na následující školní rok. Krátce se zmíním také o organizaci poválečného kulturního a společenského života ve městě. Při zpracování této kapitoly využiji již zmíněné články Ladislava Smejkal, informace z kronik jednotlivých českolipských škol a z *kroniky města*⁸ a velmi užitečné mi budou materiály získané z osobního fondu již zmiňovaného Jaroslava Panáčka.

Stěžejní část mé práce bude tvořit třetí a čtvrtá kapitola. Ve třetí kapitole se budu věnovat konkrétním školám, které v České Lípě ve školním roce 1945/1946 fungovaly, pokusím se popsat jejich vznik a prvotní poválečnou organizaci. U každé školy bych ráda uvedla základní informace o pedagogickém sboru a statistické údaje týkající se počtu žáků. V tomto ohledu jsem však odkázaná na informace ze školních kronik, jelikož třídní výkazy jsou v tomto období velmi nepřehledné. Z důvodu obrovského přílivu obyvatelstva do pohraničí přibývalo každým dnem více žáků, žáci se během školního roku často přesouvali z jedné školy do druhé, jelikož nebyly připravené školní budovy. Během školního roku

⁵ Městské noviny vydává město Česká Lípa. Vycházejí každý měsíc a občané města je dostávají zdarma do svých poštovních schránek. Noviny jsou k dispozici online na oficiálních internetových stránkách města Česká Lípa - <http://www.mucl.cz/>.

⁶ Arburg, Staněk. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. Díl II., sv. 1. Ve Středoklukách: Susa, 2011.

⁷ Bittnerová, Magdalena. *Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu: vítězná práce SOČ*. Liberec: Svaz Němců v regionech Liberec, Lužice, Severní Čechy, 2004.

⁸ SOkA Česká Lípa, MěNV Česká Lípa, inv. č.780/297V, Kronika města.

vznikaly další školy a docházelo k přesunům celých tříd atp. Z těchto důvodů je prakticky nemožné považovat třídní výkazy na spolehlivý archivní materiál.

Čtvrtá kapitola mé práce bude zaměřena na hlavní problémy, které při organizaci poválečného školství nastaly. Kapitulu rozdělím tematicky do čtyř celků – úřední a organizační struktura, učitelská agenda, chod školy a zajištění vyučování a problémy týkající se žáků. Tuto kapitolu pojmu jako komentář k normativním výnosům vydaných mezi květnem 1945 a srpnem 1946 a doplním ho praktickými a konkrétními informacemi z kronik jednotlivých škol a zápisů z učitelských porad.

Důležitou součástí mé práce bude také přílohová část, kterou rozdělím na přílohy textové a obrazové. V textových přílohách představím výše zmíněné normativní výnosy z oboru školství,⁹ vydávané Ministerstvem školství a osvěty a dalšími institucemi. Uvedu však pouze ta nařízení a doporučení, která shledám jako důležitá pro organizaci a rozvoj školství v České Lípě. Uvědomuji si, že tento seznam bude neúplný a částečně vytržený z kontextu, avšak velmi dobře mně i čtenářům poslouží k doložení informací získaných z kronik škol a ze zápisů z porad pedagogických sborů. Součástí práce také budou obrazové přílohy.

Z hlediska formální stránky bych ráda stanovila několik zásad, kterými se při zpracování práce budu řídit. Geografické názvy jako ulice a náměstí uvedu v dobové podobě, dnešní název v závorce při první zmínce. Archivní prameny budu citovat v podobě: název archivu, název fondu, inventární číslo/číslo kartonu, název inventárního čísla. V seznamu pramenů budu citovat pouze název archivu a název archivního fondu, konkrétní inventární čísla a čísla kartonů uvedu v jednotlivých poznámkách pod čarou.

⁹ Viz Textová příloha 1.

2 ČESKÁ LÍPA V PRVNÍ POLOVINĚ 20. STOLETÍ

2.1 Česká Lípa v meziválečném období

Meziválečné období se v České Lípě, stejně tak jako v dalších pohraničních oblastech, neslo v duchu národnostních konfliktů mezi německou většinou a českou menšinou. Bezprostředně po vzniku Československé republiky byla německým obyvatelstvem 29. října 1918 v Liberci ustanovena samosprávná pohraniční provincie Deutschböhmen vedená Rudolfem Lodgmanem von Auen.¹⁰ Československé jednotky však zasáhly vojensky a provinční správa ještě do konce roku 1918 padla.¹¹

Vítězství Adolfa Hitlera v lednu 1933 podnítilo sjednocení nacionálních skupin v pohraničí. Do popředí se tak dostali mladí radikálové v čele s Konradem Henleinem,¹² díky kterému v roce 1934 vstoupila Česká Lípa do dějin Československa. Konrad Henlein vystoupil 21. října 1934 na Ptačí Louce v České Lípě před širší veřejností a představil program Sudetoněmecké vlastenecké fronty (SHF - Sudetendeutsche Heimatfront). Zvolil opatrnou, nekonfliktní taktiku a vyhýbal se otevřenému střetu se státem. Ve svém projevu žádal pro Němce žijící v pohraničí větší možnost zapojení se do řízení země, více pracovních míst a účinná opatření k potlačení následků hospodářské krize.¹³ Místem projevu se stala právě

¹⁰ Rudolf Lodgman von Auen (1877 – 1962), německý politik a hlavní představitel tzv. negativismu (názor a politický směr odmítající ústavní spolupráci). V roce 1911 byl zvolen do říšské rady. Po první světové válce se stal zemským hejtmanem separatistické provincie Deutschböhmen (Německé Čechy), po obsazení této oblasti československými vojáky a vládou v prosinci 1918 uprchl přes Německo do Rakouska. Při versailleských mírových jednáních usiloval o uplatnění „práva na sebeurčení“ pro Němce v Československu. V roce 1919 se vrátil zpět do Československa a ve volbách v roce 1920 se stal za Německou národní stranu (Deutsche nationale Partei) poslancem Národního shromáždění. Po roce 1925 se z politiky stáhl. V roce 1945 byl vysídlen do sovětské okupační zóny pozdější Německé demokratické republiky. *Kdo byl kdo v našich dějinách 20. století*. Praha 1998. Díl 1. s. 407.

¹¹ Smejkal 1999: s. 141.

¹² Konrad Henlein (1898-1945), sudetoněmecký a nacistický politik. Pocházel ze smíšené rodiny – otec byl Němec, matka Češka. Absolvoval německou obchodní akademii v Jablonci nad Nisou a jako voják se v 1. světové válce dostal do italského zajetí. Po návratu působil jako bankovní úředník a učitel. V roce 1933 založil Sudetendeutsche Heimatfront (od r. 1935 Sudetendeutsche Partei). 5. listopadu 1938 se SdP sloučila s NSDAP a Henlein se stal Gruppenführerem (později Obergruppenführerem) SS, župním vedoucím NSDAP a poslancem říšského sněmu. 1. října 1938 se stal říšským komisařem pro sudetoněmecké oblasti a 1. září 1939 říšským místodržícím a stanul v čele sudetské župy, tuto funkci zastával do konce 2. světové války, kdy se dostal do amerického zajetí. 10. května 1945 spáchal v zajateckém táboře v plzeňských dělostřeleckých kasárnách sebevraždu. *Kdo byl kdo v našich dějinách 20. století*. Praha 1998. Díl 1. s. 211-212.

¹³ Historie města rok po roce (Česká Lípa 1933). *Městské noviny Česká Lípa*, 2002, č. 7, s. 6.

Česká Lípa, jelikož od významnějších měst (Karlovy Vary a Jablonec nad Nisou) byl nucen na nátlak vlády ustoupit. Účastníci, kterých bylo okolo dvaceti tisíc, se do České Lípy dostali převážně vlaky. O bezpečnost se staralo asi 500 policistů. Henleinova politika měla úspěch a rozhodujícího vítězství dosáhla SHF, přeměněná na politickou stranu pod názvem Sudetoněmecká strana (SdP – Sudetendeutsche Partei), ve volbách roku 1935, kde získala 44 mandátů, tedy 15,2% všech hlasů (1 249 530 hlasů), a stala se nejsilnější politickou stranou.¹⁴ V České Lípě měla v roce 1935 tato strana 5178 stoupenců a v roce 1938 to bylo 6247 stoupenců.¹⁵ Od roku 1937 SdP velmi úzce spolupracovala s Adolfem Hitlerem a měla již přes 600 000 členů. V obecních volbách v květnu/červnu 1938 získala SdP okolo 90% hlasů německých voličů a přiblížila se k 1,3 milionu členů.¹⁶

Dne 22. září 1938 do čela města nastoupil Josef Turner, otevřeně se projevující nacista. Mnichovskou dohodou bylo Českolipsko rozděleno do několika postupných okupačních pásem. Česká Lípa čekala na Wehrmacht nejdéle. Poslední vlak odvázející české obyvatelstvo odjel z České Lípy 9. října 1938. Město opustilo více než 3000 obyvatel (Čechů, Židů a německých komunistů). Československá posádka opustila město téhož dne a následujícího dne vstoupil do České Lípy Wehrmacht. Podobně jako v dalších městech došlo k zatýkání a k vykonstruovaným volbám, které měly poukázat na souhlas obyvatelstva s odtržením Sudet.¹⁷ 12. října přijel generál Walther von Brauchitsch¹⁸ k vojenské přehlídce a vyznamenal aktivní nacisty. Českolipské noviny na titulní straně otiskly celostránkový portrét Adolfa Hitlera s jediným slovem „Befreier“ (osvoboditel). 11. listopadu byla vypálena synagoga, požár však brzy uhasl, a tak ho útočníci museli založit znovu.¹⁹ Německé obyvatelstvo opakovaně žádalo o změnu názvu města na „Lípa nad Ploučnicí“, nacistický úřední aparát se tím však odmítl zabývat. 15. března 1939 navštívil Českou Lípu Adolf Hitler. Německý kancléř městem pouze projížděl a přesedl ve 14 hodin z vlaku do automobilu na cestě do Prahy. Doprovázeli ho R. Heydrich a H. Himmler, v České Lípě ho uvítal K. H. Frank, který ho informoval o situaci

¹⁴ Bittnerová 2004: s. 12.

¹⁵ Vojtíšek 1982: s. 11.

¹⁶ Bittnerová 2004: s. 12.

¹⁷ Vojtíšek 1982: s. 11.

¹⁸ Walther von Brauchitsch (1881-1948), vrchní velitel německé pozemní armády v letech 1939-1941. Řídil obsazení Rakouska i Sudet, velel vojenským akcím ve Francii, v Polsku i na Balkáně. Po Norimberském procesu byl poslán do zajateckého tábora pro vyšší důstojníky v Bridgendu v Jižním Walesu, kde v roce 1948 zemřel. Barnett 1997: s. 90-118.

¹⁹ Historie města rok po roce (Česká Lípa 1939). *Městské noviny Česká Lípa*, 2002, č. 8, s. 13.

v Praze. Českolipští nacisté se o Hitlerově cestě dozvěděli, ale neměli k němu přístup, teprve při jeho návratu 16. března se podařilo představitelům města získat podpis do tzv. Zlaté knihy.²⁰ V únoru a březnu 1939 působila ve městě zvláštní komise, která prohledávala byty Židů a odnášela starožitnosti a cennosti. V dubnu 1939 byla uspořádána výstava v muzeu v Červeném domě pod názvem „*Vyrváno Židům a zachráněno pro německou kulturu*“, kterou 1. dubna navštívil jeden z původců nacistických teorií o rasové nadřazenosti Alfred Rosenberg.²¹

Hlavním informačním a propagandistickým prostředkem v České Lípě byly místní noviny, deník „*Deutsche Leipae Zeitung*“, dále rádio vysílající prostřednictvím „*Říšského vysílače Čechy*“, vybudován byl také pouliční rozhlas, s jehož pomocí bylo možné šířit po ulicích projevy a vysílat varovné signály. Dalším prostředkem propagandy byl filmový týdeník, který místní kino promítalo i třikrát denně.²²

2.2 Česká Lípa za druhé světové války

Se začátkem války byl průmysl v České Lípě přeorientován na válečnou výrobu. V Rosenthalově textilce byla zřízena pobočka firmy Siemens s výrobou leteckých palubních přístrojů. Vagonka Bohemians se zaměřila na pancíře pro tanky a obrněné vozy. V sousedství továren vznikly lágry, kde se ubytovali dělníci na nucených pracích z okupovaných zemí a váleční zajatci, kteří nahrazovali místní zaměstnance povolané na frontu. Skupina totálně nasazených Čechů vybudovala v České Lípě pro vybombardovanou firmu Sonnenschein Berlin továrnu na akumulátory.²³

Během války prošlo Českou Lípou mnoho válečných zajatců, dělníků a uprchlíků. Zajetí vojáci se stali významnou složkou místního obyvatelstva. Doložený je v České Lípě pobyt Francouzů, Rusů, Jugoslávců, Američanů, Britů a Italů. Zajatci byli využiti pro různé práce ve městě, např. převozy materiálu, opravy kanalizace, kolejí nebo chodníků.²⁴ Město poskytlo prostor pro přesídlení německého obyvatelstva z východní Evropy. V letech 1940/1941 byl poblíž továrny

²⁰ Válečná Česká Lípa – železnice II. *Městské noviny Česká Lípa*, 2011, č. 3, s. 6.

²¹ Historie města rok po roce (Česká Lípa 1939). *Městské noviny Česká Lípa*, 2002, č. 8, s. 13.

²² Válečná Česká Lípa – prostředky propagandy. *Městské noviny Česká Lípa*, 2011, č. 7, s. 6.

²³ Vojtíšek 1982: s. 11.

²⁴ Válečná Česká Lípa – zajatci. *Městské noviny Česká Lípa*, 2011, č. 8, s. 6.

Siemens založen tábor pro 1200 uprchlíků z Besarábie a Volyně. Přicházely sem rodiny z bombardovaných německých měst.²⁵ S přílivem velké masy uprchlíků ze Slezska a Lužice v lednu a květnu 1945 stoupl počet obyvatel města až na 20 000 osob, přičemž v nuceném nasazení bylo asi 2 000 osob. Uprchlíci byli ubytováni ve školách, dále v městských sálech, např. v pozdějším Jiráskově divadle nocovali v tělocvičně na slámě. Česká Lípa ležela mimo strategické zájmy spojenců, a tak bylo město téměř do konce války uchráněno před bombardováním.²⁶

Dne 24. 4. 1945 prchl Konrad Henlein do Liberce před blížícími se Američany. Koncem dubna 1945 německé vojsko zvažovalo obranu České Lípy, prosazen byl názor, aby obrannou linii tvořila řeka Ploučnice. Poslední masové shromáždění německého obyvatelstva se na příkaz orgánů nacistické strany konalo 2. května 1945 a bývá označováno jako „tryzna za Hitlera“.²⁷ 5. května přijel do České Lípy transport přivážející židovské vězně. Na českolipském nádraží bylo vyneseno 17 Židů zemřelých hladem a vysílením. Jejich těla byla odvezena do lesa v Sosnové, kde jim jejich spoluvězni museli vykopat společný hrob. Později byli přeneseni na židovský hřbitov v České Lípě a zde byli pochováni 10. října 1945.²⁸

2.3 Osvobození Českolipska a první poválečné měsíce

Dne 8. května ve 14 hodin a znovu v 16:15 hodin byla Česká Lípa bombardována sovětskými letadly. Nálet směřoval k zablokování železnice a poškodil budovy železničních dílen a Vagonky Bohemia.²⁹ V rámci svazku 28. sovětské armády 1. ukrajinského frontu působil 7. gardový mechanizovaný sbor, který postupoval směrem na Českou Lípou. Jeho vojáci překročili 8. května večer hranici u Krompachu a první bojová skupina v počtu pěti tanků dorazila 9. května kolem 11:30 hodin do České Lípy. Na osvobození Českolipska se podílely také jednotky 2. polské armády. Ráno 9. května se utvořil provizorní Revoluční národní výbor, který převzal radnici a začal úřadovat v opuštěné budově gestapa.³⁰

Již v prvních dnech po osvobození se do České Lípy začalo vracet obyvatelstvo z vnitrozemí. Hned 16. května byl v České Lípě jako v prvním městě

²⁵ Smejkal 1999: s. 153.

²⁶ Tamtéž, s. 154.

²⁷ Historie města rok po roce (Česká Lípa 1945). *Městské noviny Česká Lípa*, 2002, č. 19, s. 12.

²⁸ Zapomenuté příběhy - pochod Schwarzhöhe. *Městské noviny Česká Lípa*, 2010, č. 9, s. 6.

²⁹ Smejkal 1999: s. 154.

³⁰ Tamtéž, s. 156.

v pohraničí ustanoven národní výbor, který se okamžitě pustil do organizace osídlování okresu. Od 23. května byla již všechna nádraží v okolí pod správou českých železničářů. Do svých domovů odjely tisíce uprchlíků, válečných zajatců a dělníků z okupovaných zemí a dle postupimských dohod začalo vysídlení německého obyvatelstva. Dobrovolně odcházeli i někteří němečtí antifašisté.³¹

Místní vojenský velitel podplukovník František Voves vydal dne 14. 6. 1945 vyhlášku k nucenému vystěhování části německého obyvatelstva, ve které stojí, že následujícího dne (15. 6. 1945) se měli obyvatelé německé národnosti bez rozdílu věku a pohlaví shromáždit v 6 hodin ráno u pivovaru v České Lípě. Nařízení se netýkalo některých osob v závislosti na jejich povolání (lékaři, hasiči, pracovníci v potravinářství, krejčí a obuvníci, zaměstnanci továren v provozu, zaměstnanci železnic, pošty a dopravních podniků, kováři, zámečníci a další). Vypovězení se také nevztahovalo na příslušníky komunistické a sociálně-demokratické strany, kteří byli vězněni nebo zbavení svého místa pro kladný postoj k ČSR. Každý jednotlivec, který měl být vypovězen, si s sebou mohl vzít pouze potraviny na 7 dní, věci pro nejnnutnější osobní potřeby, osobní doklady, potravinové lístky a kmenový list pro domácnost. Cennosti, peníze, domácí zvířata, nemovitý majetek, stroje, náradí a mnoho dalších věcí byli nuceni ponechat na místě.³² V těchto dnech bylo při poměrně improvizovaném transportu do Německa posláno okolo 5000 osob. Podle hlášení velitele spáchalo 12 osob sebevraždu, aby uniklo vystěhování.³³

Na podzim roku 1945 byla v České Lípě již dvoutřetinová česká většina (Čechů bylo 10520 a Němců 6540)³⁴ a koncem roku 1946 žilo v České Lípě více než 12000 Čechů, Němců zůstalo několik set. Organizovaný „odsun“ německého obyvatelstva začal na Českolipsku v červenci 1946. Z bývalého okresu Česká Lípa bylo mezi 1. 7. 1946 a 10. 10. 1946 odsunuto 10 700 Němců a odešlo 1000 antifašistů. Zbytek německého obyvatelstva byl odsunut v průběhu roku 1947 a koncem roku 1947 bylo vysídlení německého obyvatelstva téměř ukončeno. Zůstali zde pouze specialisté a někteří Němci ve smíšeném českoněmeckém manželství.³⁵ Příliv nového obyvatelstva byl mimořádně úspěšný. Lidé přicházeli z různých částí

³¹ SOKA Česká Lípa, MěNV Česká Lípa, inv. č.780/297V, Kronika města, s. 3.

³² Arburg 2011: s. 491.

³³ Tamtéž, s. 542.

³⁴ SOKA Česká Lípa, MěNV Česká Lípa, inv. č.780/297V, Kronika města, s. 5.

³⁵ Sovadina 1985: s. 120.

Čech, nejvíce přistěhovalců pocházelo z územního pásu od Nymburka po Hradec Králové.³⁶ Českolipsko patřilo k nejpreferovanějším lokalitám. Prakticky veškerý majetek v dřívějším držení německého obyvatelstva byl konfiskován (od osobních věcí až po výrobní prostředky) a přidělován do osobního vlastnictví nově příchozích, v případě nemovitostí a provozů byl dáván do národní správy.³⁷

Válečné utrpení a ztráty můžeme v České Lípě (ve srovnání s jinými oblastmi) považovat za lehké. Nejtěžší ztrátou bylo jistě naprosté zničení místní židovské komunity (přibližně 400 osob). Tito lidé přišli o majetek a domov, mnohdy o všechny příbuzné. Do České Lípy se po válce vrátila jen velmi nepatrná skupina Židů. K dalším ztrátám na životech musíme počítat českolipské německé vojáky, kteří padli nebo zůstali pohřešováni na všech frontách (přibližně 300 osob), uprchlíky, nejčastěji podléhající zápalům plic, zajatce a dělníky na nucených pracích, kteří umírali kvůli nedostatečné lékařské péči a v důsledku pracovních úrazů. Nesmíme zapomenout na místní Čechy, z nichž mnozí se zapojili do protinacistického odboje. Jsou mezi nimi učitelé (Josef Vohradský), železničáři (František Kožnar) a další, po nichž se třeba nazývají i zdejší ulice (Kovářova, Buckova).³⁸

Prvním poválečným představitelem města se nakrátko stal 9. května 1945 předseda revolučního národního výboru, starousedlík a živnostník Josef Svoboda. Od 8. 6. 1945 do 26. 5. 1946 působil jako starosta Josef Ládr, vlakvedoucí a první komunista ve funkci, v období od 26. 5. 1946 do 13. 3. 1947 František Ludvík, železniční úředník.³⁹

2.4 Česká Lípa statisticky

Podle sčítání lidu v roce 1921 měla Česká Lípa⁴⁰ 1088 domů a žilo zde 11 737 obyvatel, z toho 5769 mužů a 5968 žen. České (československé) národnosti bylo 1350 obyvatel, k německé národnosti se přihlásilo 10 083 obyvatel, k židovské

³⁶ Historie města rok po roce (Česká Lípa 1946). *Městské noviny Česká Lípa*, 2002, č. 20, s. 10.

³⁷ Historie města rok po roce (Česká Lípa 1945). *Městské noviny Česká Lípa*, 2002, č. 19, s. 12.

³⁸ Válečná Česká Lípa – bilance I. *Městské noviny Česká Lípa*, 2011, č. 22, s. 6.

³⁹ KRATOCHVÍL, Jiří. *Představitelé města. Böhmisch Leipa: Česká Lípa ze starých pohlednic* [online]. 29. 1. 2010 [cit. 2012-06-19]. Dostupné z:

http://www.bohmischleipa.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=208:predstavitele&catid=57:osoby&Itemid=210

⁴⁰ Statistické údaje uvádím pro Českou Lípu včetně Staré Lípy, která byla administrativně připojena až v roce 1960, avšak již ve 20. století tvořila její nedílnou součást.

národnosti 38 obyvatel a 22 obyvatel uvedlo jinou národnost. Termín „cizozemci“ je uveden u 244 osob. Z hlediska náboženského vyznání uvedlo 10 546 obyvatel vyznání římskokatolické, 311 evangelické, 21 obyvatel se přihlásilo k československé církvi, 305 obyvatel k izraelskému vyznání, jako „jiné“ označilo své náboženské vyznání 86 obyvatel a 468 uvedlo bez vyznání.⁴¹ Do třicátých let vzrostla česká menšina na 3000 obyvatel.⁴²

Podle sčítání lidu z roku 1930 bylo v České Lípě 1523 popisných čísel a žilo zde 14 338 obyvatel, z toho se k národnosti československé hlásilo 3129 osob a 10 851 se přihlásilo k národnosti německé. K náboženskému vyznání římskokatolickému se přihlásilo 11 777 osob, k evangelickému 582 osob, příslušníků církve československé bylo 313 a k víře izraelské se hlásilo 301 osob. K „jiné“ národnosti se hlásilo 99 osob a bez vyznání bylo 1266 obyvatel České Lípy.⁴³

Tabulka 1: Počet obyvatel v letech 1921, 1930 a 1950

rok	1921	1930	1950
Česká Lípa	11 204	13 714	12 007
Stará Lípa	533	624	386
celkem	11 737	14 338	12 393

⁴¹ Statistický lexikon obcí v republice Československé 1921: 1: Čechy - Praha: Státní úřad statistický, 1924.

⁴² Vojtíšek 1982: s. 10.

⁴³ Statistický lexikon obcí v republice Československé 1930: 1: země česká - Praha: Orbis, 1934.

3 ŠKOLSTVÍ V ČESKÉ LÍPĚ DO POČÁTKU ŠKOLNÍHO ROKU 1945/1946

3.1 Počátky školství v České Lípě a významné události z dějin českolipského školství

Školství je, vždy bylo a bude důležitou součástí kulturního a společenského života každého města. První zmínka o škole v České Lípě se týká požáru místní školy a pochází již z roku 1244.⁴⁴ Další zmínkou z roku 1391 je prokázána existence farní školy při již neexistujícím kostele sv. Petra a Pavla.⁴⁵ Velkou událostí pro českolipské školství bylo založení kláštera Albrechtem z Valdštejna, jehož součástí měla být latinská škola a seminář. Škola fungovala v prostorách kláštera jako gymnázium až do roku 1882. V roce 1648 zahájila také místní židovská obec vyučování dětí ve své budově synagogy. Vyučování zde skončilo roku 1781 a židovské děti byly přepsány do německé školy. Výuka dětí z židovských rodin byla obnovena roku 1867 a ukončily ji události druhé světové války.⁴⁶ V první polovině 19. století díky toleranci i aktivní činnosti děkana Antona Krombholze⁴⁷ došlo k rozvoji celého systému školství a zpřístupnění škol dětem z rodin různých náboženských a majetkových poměrů.

V průběhu celého 19. století vznikaly školy různých stupňů i zaměření (obecné, měšťanské, hudební, zemědělské, obchodní a také první státní škola – reálka). Ve všech školách byla hlavním vyučovacím jazykem němčina.

Spory mezi německým a českým obyvatelstvem se odrážely i ve školství. V roce 1907 došlo k realizaci dlouho neuskutečněného nápadu zřídit českou školu. České obyvatelstvo podalo na radnici petici ohledně zřízení školy, jména na petici však byla vyzrazena a petice byla přetištěna na tzv. černou listinu, která se měla stát prostředkem nátlaku na české rodiny za účelem vystěhování z jejich bytů.

⁴⁴ Utváření města – škola základ života. *Městské noviny Česká Lípa*, 2007, č. 4, s. 6.

⁴⁵ Panáček 1999: s. 23.

⁴⁶ Utváření města - škola základ života. *Městské noviny Česká Lípa*, 2008, č. 2, s. 10.

⁴⁷ Anton Krombholz (1790-1869), od roku 1820 farář a titulární děkan v České Lípě. Významně se podílel na rozvoji školství a charity v České Lípě. Více o něm v knize: Veverková Kamila. *Dílo Antona Krombholze a jeho význam pro reformní teologické myšlení v Čechách*. Brno: L. Marek, 2004.

Docházelo i k otevřeným konfliktům na ulicích. Výuka ve školách byla ovlivněna stále vzrůstajícím nacionalismem.⁴⁸

Po vzniku Československé republiky vznikaly školy české i německé. V září 1919 došlo ke zřízení české obecné a následně i měšťanské školy v Křížové ulici⁴⁹ (Moskevská) v budově bývalé německé obecné školy. V této budově započalo své působení také české reálné reformované gymnázium, od školního roku 1920/1921. Vznik gymnázia byl velmi důležitý pro rozvoj české menšiny. Plný provoz školy začal až v roce 1924.⁵⁰ Dne 28. října 1932 byla dostavěna a slavnostně otevřena za účasti přibližně 3000 lidí budova českých škol pojmenovaná Tyršova škola⁵¹ (sídlila zde škola obecná i měšťanská, odděleně chlapecká a dívčí).⁵² Zde také sídlil českolipský školní inspektorát, založený v roce 1926 a vedený Josefem Maštálkem.⁵³ Německé školy řídily zdejší německé školní orgány.

3.2 Českolipské školství za nacistické okupace

V prvních říjnových dnech roku 1938, po odchodu většiny českého obyvatelstva do vnitrozemí, byly české státní školy opuštěny. Pro německé školství tak začala nová epocha rozvoje. Organizace školství se ujal komisař Konrad

⁴⁸ Smejkal 1999: s. 132.

⁴⁹ Dnešní ulice Moskevská mnohokrát měnila svůj název. Roku 1576 byl poprvé doložen název Křížová ulice. Roku 1895 byla na počest rodáka Franze Schmeykala přejmenována na „Schmeykalstraße“. Od roku 1939 nesla opět název Křížová a v roce 1945 byla přejmenována na „Liberecká třída“. O rok později byl název opět změněn a toto pojmenování nese dodnes - Moskevská ulice. KRATOCHVÍL, Jiří. Moskevská u centra. *Böhmisch Leipa: Česká Lípa ze starých pohlednic* [online]. 21. 10. 2008 [cit. 2012-06-19]. Dostupné z: http://www.bohmischleipa.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=173:moskevskauce_ntra&catid=34:centrum&Itemid=171

⁵⁰ Historie města rok po roce (Česká Lípa 1920). *Městské noviny Česká Lípa*, 2001, č. 17, s. 6.

⁵¹ Prof. PhDr. Miroslav Tyrš (1832-1884), český politik, profesor dějin umění a zakladatel organizovaného tělovýchovného hnutí v Čechách. S jeho jménem je neodmyslitelně spjat tělovýchovný spolek Sokol. Více o něm v knize: Kolektiv autorů. *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.

⁵² Smejkal 1999: s. 146.

⁵³ Josef Maštálko (1876-1950), pedagog, kulturní pracovník, školní inspektor, redaktor *Bezdězu*, představitel české menšiny. Učil na několika školách na Mladoboleslavsku a před první světovou válkou se stal ředitelem školy v Bělé pod Bezdězem. Podílel se na zakládání českých škol v pohraničí. V roce 1926 byl jmenován prvním inspektorem českých státních škol se sídlem v České Lípě. Přímou a nepřímou se podílel na založení téměř šedesáti českých škol v prostoru od Šluknovského výběžku až k Bělé pod Bezdězem. Od roku 1945 se věnoval obnově českolipského muzea a práci na soupisu památek zdejšího okresu. V České Lípě založil roku 1945 lužickosrbské gymnázium, které se o rok později přestěhovalo do Varnsdorfu. Psal články o problematice poválečného pohraničí pro různé české noviny.

Významné osobnosti: Josef Maštálko. Oficiální internetové stránky: Město Česká Lípa [online]. [cit. 2012-06-15]. Dostupné z: <http://www.mucl.cz/cz/mesto/o-meste/vyznamne-osobnosti/josef-mastalko.html>.

Henlein, jemuž podřízené orgány vznikly v Karlových Varech, v Ústí nad Labem a v Opavě. Českolipsko spadalo pod Ústí nad Labem. Úřad komisaře byl později zrušen nahrazen úřadem říšského místodržitele.⁵⁴ Školské oddělení bylo dělené na referáty – škol obecných, měšťanských, odborných a vyššího školství.⁵⁵

Nejdůležitějším úkolem v oblasti školství bylo vytvoření systému německých škol, přeměnou ze škol československých. Síť obecných škol se organizačně nezměnila, pouze byly německé školy umístěny do budov bývalých škol českých a pátý ročník obecné škol se stal prvním ročníkem školy měšťanské. V České Lípě vznikla chlapecká obecná a měšťanská a dívčí obecná a měšťanská škola. Školy druhého cyklu se dělily podle pohlaví dětí, byly osmitřídní a vznikly přeměnou československých gymnázií, v České Lípě to bylo reálné gymnázium. Síť odborných škol na Českolipsku zůstala poměrně zachována. Mateřské školy se nazývaly „domy dětí“. Dále v České Lípě fungovala zvláštní jednotřídní škola.⁵⁶

Od školního roku 1940/1941 se měšťanská škola stala šestiletou, přičemž bylo možné po čtyřech letech odejít a pokračovat na odborných školách nebo složit po dalších dvou letech tzv. malou maturitu a odejít do zaměstnání úředníka nebo učitele. Přijímání byli bez zkoušky žáci obecné školy s prospěchem „jedna“ nebo „dvě“, při klasifikaci „tři“ museli žáci dělat zkoušky. Na rozdíl od škol říšských se neplatilo školné. Obecné školy byly nejdříve čtyřleté povinné pro všechny děti, v roce 1940/1941 se byla docházka rozšířena na osmiletou. Po čtyřleté školní docházce odcházely některé děti do měšťanských škol, zbytek pokračoval. Po šesti letech někteří odcházeli do nástavbových škol. Zbytek dětí vychodil celých osm let.⁵⁷

Výuka byla přizpůsobena ideovým požadavkům a došlo i k organizačním změnám, např. zvýšení hodin tělesné výchovy na pět hodin týdně. Samozřejmostí bylo odstranění vyučování českého jazyka. Výuka češtiny byla výjimečně povolena na školách v těsné hranici s českými oblastmi. Zrušena byla také výuka náboženství (nebo bylo povoleno náboženství vyučovat jen odpoledne, mimo povinné předměty a bez klasifikace). Nové (zatímní) osnovy platily od školního roku 1939/1940.

⁵⁴ SOkA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 298/10, Školství na Českolipsku v době nsvobody.

⁵⁵ SOkA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 295/10, Českolipsko za druhé světové války.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ SOkA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 298/10, Školství na Českolipsku v době nsvobody.

Stanovovaly nové učební pomůcky, hlavně obrazový materiál – mapy, diagramy atp. Definitivní osnovy vstoupily v platnost na Velikonoce 1940, zaváděly šestistupňovou klasifikaci. Žáci obdrželi jednotné vázané knížky s prospěchem a chováním pro celou osmiletou docházku. Na obecných školách se vyučoval převážně dějepis a tělesná výchova. Učitelé chodili na ideové přednášky, často přicházeli do pohraničních škol také učitelé z Německa.⁵⁸

S vypuknutím druhé světové války museli i někteří učitelé odejít na frontu, a tak se do škol dostávali lidé stále méně kvalifikovaní. S postupující válkou se rozšířily také ekonomické problémy. Ve školách byla zima a chyběly peníze na základní učební materiál. Obecně se úroveň vyučování, i školství jako takového velmi zhoršila. Ke konci války už se nedalo o vyučování mluvit vůbec. Prázdniny se stále prodlužovaly, žáci chodili do školy jen pro úkoly, nebo nechodili vůbec. Třídy byly velmi přeplněné, jelikož se musely spojovat z důvodu nedostatku učeben a učitelů.⁵⁹

Některé budovy škol sloužily jako ubytovny pro zajatce. Ke konci války byli ve školách ubytováni uprchlíci (hlavně děti), evakuované obyvatelstvo z bombardovaných německých měst, např. ve Skalici u České Lípy bylo v březnu 1945 přes sto dětí, v doprovodu některých rodičů, starých lidí a mladých děvčat. K nim přibyli uprchlíci z jihomoravské Bačky. S nimi přišla velká skupina dětí, pro něž bylo na krátkou dobu zřízeno i gymnázium, na němž vyučovali maďarští profesori.⁶⁰ V posledních dnech války procházeli českolipským okresem nacisté prchající před sovětskou armádou, dezertéři, uprchlíci a zajatci všech národností.

Školní rok oficiálně skončil 28. března 1945. Učitelé rozdali vysvědčení a pak došlo k rozpuštění pedagogických sborů. Výjimku tvořily některé vesnické malotřídky, které fungovaly až do května 1945. Konec druhé světové války definitivně zakončil éru německého školství v České Lípě.⁶¹

⁵⁸ SOkA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 298/10, Školství na Českolipsku v době nsvobody.

⁵⁹ SOkA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 295/10, Českolipsko za druhé světové války.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž.

3.3 První poválečné měsíce

3.3.1 Květen 1945

Již během květnových dnů se do města začali vracet učitelé a další školští pracovníci. Byli to většinou lidé žijící v České Lípě již v předválečném období. Téměř okamžitě po osvobození se započalo s obnovou a reorganizací školství, a to i přes velmi chaotické podmínky spojené s odchodem dělníků na nucených pracích, zajatců, sovětských vojáků a samozřejmě s vysídlením německého obyvatelstva. Učitelé patřili mezi první organizátory veřejného společenského a kulturního života. Ve spolupráci s národními výbory se ještě během května podařilo otevřít školu a zahájit vyučování. Německé školy byly z rozhodnutí revolučního národního výboru uzavřeny a jejich prostory zabraly vznikající české školy nebo orgány městské samosprávy.⁶²

Ministerstvo školství a osvěty již v květnu 1945 stanovilo konkrétní zatímní pokyny k zahájení a organizaci vyučování - zahájit vyučování všude tam, kde k tomu byly vhodné podmínky, zastavit vyučování německého jazyka a používat osnovy z roku 1933 pro obecné školy, 1932 pro měšťanské školy a pro zvláštní školy z roku 1928. Výnos také prikazoval uzavřít všechny německé školy, na Českolipsku se tak však stalo již dříve, z rozhodnutí revolučních národních výborů.⁶³

Organizace školství v České Lípě se hned v prvních poválečných dnech ujal bývalý školní inspektor Josef Maštálko ve spolupráci s odborným učitelem Bohumilem Seidlem, bývalým ředitelem Tyršovy měšťanské školy chlapecké Otakarem Hauserem a učiteli Václavem Krotkým a Otakarem Vodičkou. Již 20. května začali evidovat počty školou povinných dětí. Ve spolupráci s národním výborem zajistili pro školní účely budovu v Křížové ulici, která byla jedinou provozu schopnou školní budovou.⁶⁴

⁶² SOkA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 295/10, Třicet let školství na Českolipsku.

⁶³ SOkA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 300/10, Školy na Českolipsku v letech 1945-1960. Jejich organizace a obsazení.

⁶⁴ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 104/8, Školní kronika Tyršovy měšťanské školy dívčí, s. 5.

3.3.2 Dokončení školního roku 1944/1945

První zápis do mateřské, obecné a měšťanské školy se konal 24. a 26. května 1945 v 8–11 a 14–16 hodin v Křížové ulici. Do mateřské školy byly přijímány děti od 3 do 6 let a do obecné a měšťanské školy od 6 do 15 let. Zápis se týkal dětí národnosti české, slovenské a dalších slovanských národností. Děti ze smíšených českoněmeckých rodin byly přijaty pouze za určitých podmínek. Celkem se zapsalo 63 dětí do obecné a měšťanské školy a 6 děvčat do mateřské školy. Rozhodlo se o otevření dvou tříd, jedné pro děti 1. - 5. postupného ročníku, druhé pro 6. - 9. postupný ročník. Vyučování začalo 28. května 1945 v 8 hodin v budově v Křížové ulici. 4. 6. 1945 nastoupil do úřadu zmocněnce Ministerstva školství a osvěty v České Lípě Jaroslav Šulc, kterého 20. 6. 1945 nahradil Miroslav Franěk.⁶⁵

Dne 3. července 1945 bylo žactvo roztríděno do samostatných škol: obecné chlapecké (2 třídy, 27 žáků), měšťanské chlapecké (4 třídy, 37 žáků), obecné dívčí (2 třídy, 17 žákyň), měšťanské dívčí (4 třídy, 20 žákyň) a mateřské školy (6 chlapců a 10 dívek). Celkový stav žáků k tomuto dni čítal 111 dětí. Obvykle se vyučovalo šest dní v týdnu, v dopoledních hodinách od 8 do 12, vyučovací hodina trvala 50 minut. Na obecných školách se vyučovalo českému jazyku, vlastivědě, počtům, zpěvu, psaní a tělesné výchově. Na měšťanských školách se vyučovalo českému jazyku, zeměpisu, dějepisu, počtům a měřičství, zpěvu, psaní a tělesné výchově.⁶⁶

10. června se sešli na pracovní poradě všichni učitelé z okresu ve školní budově v Křížové ulici v České Lípě, aby probrali praktické záležitosti a budoucnost českolipských škol, byla zde také zvolena okresní učitelská rada. První poválečný školní rok skončil 19. 7. 1945 s počtem 164 žáků (53 chlapců na obecné škole, 40 chlapců na měšťanské, 35 dívek na obecné škole a 36 dívek na měšťanské) a 16 dětí ve škole mateřské. Vysvědčení byla vyhotovena během prázdnin a rozdána dodatečně. O prázdninách ve školních budovách probíhaly stavební a úklidové práce. Ve dnech 19., 20. a 21. července se konal řádný zápis na nový školní rok 1945/1946.⁶⁷

⁶⁵ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 104/8, Školní kronika Tyršovy měšťanské školy dívčí, s. 5-7.

⁶⁶ Tamtéž, s. 12-15.

⁶⁷ Tamtéž, s. 12-15.

Tabulka 2: Výsledek předběžného zápisu z července 1945⁶⁸

	chlapců	dívek	celkem
obecná chlapecká	80	-	80
obecná dívčí	-	73	73
měšťanská chlapecká	75	-	75
měšťanská dívčí	-	46	46
celkem	155	119	274
mateřská škola	14	17	31

K zápisu se celkově (do školy mateřské, obecné i měšťanské) přihlásilo 305 dětí. Během srpna a poté i září probíhal dodatečný zápis. K 15. srpnu bylo již zapsáno 426 žáků.

3.4 Poválečná organizace společenského a kulturního života

Hned po osvobození vyvíjeli místní občané velkou snahu organizovat kulturní život a zřizovat kulturní instituce.

V domě č. 112 na Pražské třídě (Jindřicha z Lipé) vznikla městská knihovna. Její základ tvořily knihy, které byly před válkou součástí české knihovny a během války byly odvezeny do Mladé Boleslavi. Další knihy přibyly koupí a darem. Prvním knihovníkem byl penzista František Rejzek, dříve zaměstnaný v mladoboleslavské knihovně. 10. srpna 1945 byl také zahájen provoz kina pojmenovaného „Alfa“. Prvním promítaným představením byl sovětský film Člověk číslo 217.⁶⁹ O správu muzea pečovali zejména Josef Maštálko a Bohumil Kinský, kteří se starali o rozšiřování sbírek muzea o předměty z německých domácností. Městský národní výbor dal muzeu k dispozici prostorný dům č. 8 v Křížové ulici.⁷⁰

Jedním z prvních přání nových osídlenců bylo zřídit divadlo. Došlo k obnovení divadelního spolku Jirásek a za přispění městského národního výboru byla upravena bývalá tělocvična na divadelní sál. V předvečer státního svátku

⁶⁸ SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 104/8, Školní kronika Tyršovy měšťanské školy dívčí, s. 16.

⁶⁹ Válečné drama, Sovětský svaz 1945. Režie: Michail Romm.

Člověk č. 217. Česko-Slovenská filmová databáze [online]. [cit. 2012-06-16]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/210693-clovek-c217/>.

⁷⁰ SOKA Česká Lípa, MěNV Česká Lípa, inv. č. 780/297V, Kronika města, s. 19.

28. října 1945 ochotníci z divadelního spolku Jirásek sehráli představení Aloise Jiráska *Lucerna*.⁷¹

Dalším důležitým bodem bylo vydávání novin – „*Českolipských listů*“. První číslo vyšlo 2. srpna 1945, další čísla pak vycházela vždy ve čtvrtek. Vydavatelem byl Okresní národní výbor Česká Lípa.⁷²

⁷¹ SOKA Česká Lípa, MěNV Česká Lípa, inv. č. 780/297V, Kronika města, s. 20.

⁷² Tamtéž, s. 21.

4 ŠKOLNÍ ROK 1945/1946

Dne 1. září 1945 začal nový školní rok 1945/1946 a v České Lípě začalo vyučování ve třech samostatných obecných školách, přičemž každá měla pět tříd. I. obecná škola byla umístěna na Komenského náměstí (náměstí Osvobození) v budově bývalé německé reálky, II. obecná škola na Svárově a III. obecná škola v budově Tyršových škol v Mánesově ulici, její budova však nebyla připravena, a tak dočasně sídlila také na Komenského náměstí.⁷³ Dále vznikly dvě měšťanské školy: Tyršova dívčí škola sídlící v Křížové ulici (Moskevská) č. 679 a Tyršova chlapecká škola sídlící rovněž v Křížové ulici č. 679 a také vznikla mateřská škola sídlící na Svárově.⁷⁴

4.1 Obecné a měšťanské školy v České Lípě, jejich počáteční organizace a obsazení

4.1.1 I. obecná škola, Komenského náměstí

Vznik školy

I. obecná škola byla umístěna v budově bývalé německé reálky (později reálného gymnázia) na Komenského náměstí. Za války budova sloužila jako ubytovna pro vojáky a bylo nutné ji pro školní potřeby kompletně upravit. K rekonstrukci došlo v průběhu letních prázdnin, nebyla však dokončena, a tak probíhala i po začátku vyučování, což velice narušilo výuku. I. obecná škola se o budovu dělila s Veřejnou obchodní školou (ředitel Ing. Šlechta), Městskou hudební školou (ředitel A. Jícha) a do listopadu 1945 i s III. obecnou školou (ředitel F. Rataj). Škola fungovala od 1. září 1945 a přihlásilo se do ní z počátku 207 dětí, které však každým dnem přibývaly, a do konce školního roku počet dětí stoupl na 316. Od září 1946 v budově probíhalo střídavé vyučování s nově vzniklou IV. obecnou školou.⁷⁵

⁷³ SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 673/28, Kronika I. obecné školy, s. 4.

⁷⁴ SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 104/8, Školní kronika Tyršovy měšťanské školy dívčí, s. 22.

⁷⁵ SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 673/28, Kronika I. obecné školy, s. 6.

Učitelství sbor

Ředitelem školy a třídním učitelem v II. A byl jmenován Václav Krotký. Narodil se 9. srpna 1900 v Kozárovicích (okres Příbram), zkoušku učitelství způsobilosti vykonal v roce 1921 v Příbrami, působil na několika obecných školách v píseckém okrese a ve 30. letech působil až do obsazení Sudet v České Lípě. Po válce se do České Lípy vrátil. Dalšími členy učitelství sboru se stali: třídní učitelka I. A Marie Krotká-Starková narozená 18. prosince 1901 ve Vrapicích u Kladna, studovala na učitelství ústavě v Praze, kde v roce 1923 vykonal zkoušku učitelství způsobilosti. Před válkou působil převážně na menšinových školách, mimo jiné v České Lípě, během válečných let neučila a znovu nastoupila do školní služby v září 1945. Třídní učitel III. třídy Otakar Čepička se narodil 14. prosince 1901 v Železnici (okres Jičín), v Jičíně studoval na učitelství ústavu, kde v roce 1921 složil zkoušku učitelství způsobilosti. Působil na školách v okolí Mnichova Hradiště, poté konal presenční službu v Bratislavě a v Košicích absolvoval školu pro výchovu záložních důstojníků. Po ukončení války se přihlásil do učitelství služby na českolipském okrese a byl ustanoven na zdejší škole. Josef Vodička se narodil 13. ledna 1906 ve Višňové (Jindřichův Hradec), v letech 1922-1926 studoval na učitelství ústavu v Soběslavi, kde složil v roce 1928 zkoušku učitelství způsobilosti. Působil na několika školách v jižních Čechách jako učitel a později i jako ředitel, po osvobození se vrátil do pohraničí a byl ustanoven do České Lípy. Třídní učitelka I. B Božena Vyžvaldová se narodila 12. dubna 1907 v Rochlici u Liberce. Vyučovala na několika školách v okrese mělnickém, jihlavském a litoměřickém, v době okupace vyučovala ve Vysoké u Mělníka. V září 1945 byla úředně ustanovena do České Lípy. Třídní učitelka IV. třídy Aloisie Šlapáková se narodila 16. května 1907 v Kolíně, studovala Vyšší hospodářskou školu v Poděbradech, kde v roce 1928 složila maturitní zkoušku, zkoušku z učitelství způsobilosti složila v roce 1947 v Prešově na Slovensku. Do pohraničí přišel 15. listopadu 1945. Třídní učitel V. třídy Josef Nešněra se narodil 22. června 1923 v Rožďalovicích (okres Nymburk), studoval na střední škole v Nymburce a po vykonání zkoušky dospělosti v roce 1942 měl v úmyslu studovat na Pedagogické akademii v Praze, byl však povolán na totální nasazení do Německa, kde byl od srpna 1942 až do dubna 1945. Po svém návratu složil doplňovací učitelství zkoušky a dobrovolně se přihlásil do pohraničí. Náboženství československé vyučoval Vlastimil Kocourek a římskokatolické Vít Mareček.

Během školního roku 1945/1946 byly do zdejší školy přijaty další učitelky: Vlasta Kostelecká, Vlasta Pokorná, Růžena Válkova, Květoslava Štrobachová, Marie Kredbová a Marie Grundmannová.⁷⁶

Tabulka 3: I. obecná škola - počet žáků k počátku a konci školního roku⁷⁷

Třída	Chlapců		Dívek		Celkem	
	Září 1945	Červen 1946	Září 1945	Červen 1946	Září 1945	Červen 1946
I. A	27	24	23	15	50	39
I. B	-	19	-	21	-	40
II. A	25	18	21	18	46	36
II. B	-	19	-	15	-	34
III.	19	30	17	29	36	59
IV.	22	27	19	20	41	47
V.	19	26	15	26	34	52
celkem	112	163	95	144	207	307*

* část dětí odešla do nově vzniklých škol - IV. a V. obecná škola

Seznam ředitelů v letech 1945-1953⁷⁸

Václav Krotký 1. 7. 1945 – 30. 11. 1948

Evžen Vronský 1. 12. 1948 – 30. 6. 1953

⁷⁶ SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 673/28, Kronika I. obecné školy, s. 6–10.

⁷⁷ Tamtéž, s. 6, 13.

⁷⁸ Panáček J., Inventář k archivnímu fondu: Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, SOKA Česká Lípa 1973.

Poznámka: statistické údaje jsou uváděny do roku 1951, kdy došlo v České Lípě ke slučování škol, nebo do roku 1953, kdy byla pozměněna síť základního školství.

Tabulka 4: I. obecná škola - počet tříd a žáků v letech 1945-1953
(stav k počátku školního roku)⁷⁹

Školní rok	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	5. třída	Celkem
	Počet tříd					
	Počet žáků					
1945/1946	2 52	2 53	1 35	1 46	1 33	7 219
1946/1947	1 42	1 35	1 42	1 35	1 33	5 187
1947/1948	1 45	1 38	1 34	1 39	1 31	5 187
1948/1949	2 54	2 65	1 45	1 30	1 31	7 225
1949/1950	2 60	1 41	1 37	1 35	1 32	6 205
1950/1951	2 64	1 47	1 42	1 35	1 34	6 222
1951/1952*	3 83	2 92	2 77	2 86	2 64	11 402
1952/1953	3 131	2 86	2 91	2 86	2 79	11 473

* v roce 1951 došlo ke spojení I. a IV. obecné školy v I. národní školu

4.1.2 II. obecná škola, Svárov

Vznik školy a pedagogický sbor

Zdejší škola byla do května 1945 školou německou, založena byla v roce 1848 pro děti z českolipského předměstí. V posledních měsících před koncem války budova sloužila jako ubytovna pro uprchlíky. Přes letní prázdniny před školním rokem 1945/1946 byla budova důkladně uklizena a vyčištěna, probíhaly hlavně malířské a natěračské práce.⁸⁰

Vyučování začalo již 1. září 1945. V každé třídě bylo zapsáno průměrně 80 dětí, na celé škole 450 (včetně dětí, které později odešly do III. obecné školy).⁸¹ Počet dětí se v důsledku osidlování neustále zvyšoval.⁸² Správou školy byl pověřen Oldřich Gottwald, který však do služby nenastoupil, a tak byla jeho zástupkyní určena Ludvika Mouchová-Švandová (třídní učitelka III. třídy), bývalá ředitelka

⁷⁹ SOkA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 299/10, Školství na Českolipsku po roce 1945.

⁸⁰ SOkA Česká Lípa, Základní škola – Svárov, Partyzánská ul., Česká Lípa, inv. č. 245/19, Kronika školy, s. 1.

⁸¹ Děti, které přešly do III. obecné školy, nejsou započítány v Tabulce 5.

⁸² SOkA Česká Lípa, Základní škola – Svárov, Partyzánská ul., Česká Lípa, inv. č. 245/19, Kronika školy, s. 1.

v Drahňovicích (okres Semily), která před válkou působila sedm let na Tyršových školách v České Lípě. Z počátku působili na škole učitelé: třídní učitel páté třídy Jaromír Pilař z Mladé Boleslavi, František Sedlák z Dobrovice (okres Mladá Boleslav), Jindřiška Ulvrová z Poličky (okres Svitavy) a Bohuslav Forman z Čáslavi (okres Kutná Hora), ten však musel 1. října odejít kvůli vojenské službě. Učitelkou domácích nauk se stala Hedvika Panáčková, která však současně nastoupila na zdravotní dovolenou, zastupovala ji tedy krátce učitelka Janatová z Nymburka a poté učitelka Divišová ze Žizníkova.⁸³ Ruský jazyk vyučoval Michal Oros z Podkarpatské Rusi, českobratrské náboženství Vilma Šťovíčková, československé náboženství farář Vlastimil Kocourek, k vyučování katolického náboženství se přistoupilo až po Velikonocích 1946. Učitelský sbor se však rozpadl za necelé tři měsíce, a to po otevření vlastní budovy III. obecné školy v Mánesově ulici, kam přešla část učitelského sboru a velká část žáků (z učitelů Jaromír Pilař, František Sedlák a Jindřiška Ulvrová). Pedagogický sbor se ustálil teprve v lednu 1946, kdy byly škole přiděleny dvě učitelky z Prahy – Julie Schwarzová a Vlastimila Puchernová (třídní učitelka I. třídy), dále Marie Kredbová z Doubravice⁸⁴ (třídní učitelka II. třídy) a Emanuela Čechová z Ďáblic (okres Hlavní město Praha), (třídní učitelka IV. třídy).⁸⁵

V říjnu 1945 bylo ustanoveno rodičovské sdružení. Po přesunu dětí do Tyršovy školy čekaly další děti na odchod, a to do nově vzniklých obecných škol - IV. a V., jejichž otevření bylo naplánováno na počátek roku 1946. Jednání ohledně otevření školy se však kvůli sporům s Učňovskou školou protáhl až do konce školního roku, a tak se odchod dětí uskutečnil až 1. září 1946. Ve škole tak byl velký zmatek, učitelský sbor se rozpadal a rodičovské sdružení nefungovalo, jelikož rodiče kvůli přesunům přesně ani nevěděli, do které školy teď jejich děti patří.⁸⁶

⁸³ Křestní jména neuvedena.

⁸⁴ Údaj bez upřesnění okresu.

⁸⁵ SOkA Česká Lípa, Základní škola – Svárov, Partyzánská ul., Česká Lípa, inv. č. 245/19, Kronika školy, s. 2.

⁸⁶ Tamtéž.

Tabulka 5: II. obecná škola - počet tříd a žáků v letech 1945-1953
(stav k počátku školního roku)⁸⁷

Školní rok	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	5. třída	Celkem
	Počet tříd					
	Počet žáků					
1945/1946	1 52	1 44	1 76	1 64	1 66	5 302*
1946/1947	2 61	1 35	1 33	1 32	1 29	6 190
1947/1948	2 56	1 42	1 42	1 33	1 30	6 203
1948/1949	2 68	1 49	1 45	1 40	1 32	6 234
1949/1950	2 68	2 63	1 40	1 43	1 40	7 254
1950/1951	2 62	2 61	1 40	1 36	1 41	7 240
1951/1952	2 56	2 55	1 41	1 41	1 37	7 230
1952/1953	2 72	2 52	2 60	1 36	1 37	8 257

* část dětí odešla do nově vzniklých škol - IV. a V. obecná škola

4.1.3 III. obecná škola Dr. Miroslava Tyrše, Mánesova ulice

Školní budova v Mánesově ulici čp. 1526

Z doby první republiky se nezachovaly žádné písemné doklady o školách sídlících v této budově, jelikož zmizely za okupace společně s vybavením školy – nábytkem, školními pomůckami atd. Za okupace byla budova téměř pořád obsazena: sídlila v ní finanční škola, maďarská posádka, uprchlíci, zajatci atp. Koncem války byl v budově zřízen lazaret. V květnu 1945 převzala budovu Rudá armáda a od června 1945 budovu Tyršových škol spravoval národní výbor. Město udělalo velmi mnoho proto, aby byla budova co nejdříve připravená k vyučování. Na prvním vyklizení školy, trvajícím 14 dnů, se mimo jiné podílelo 15 Estonců (válečných zajatců). Po vyklizení a vydezinfikování budovy se v ní však usadil jiný oddíl Rudé armády, takže se práce zastavily a prodloužily. V září probíhaly stavební úpravy např. vybourání příček, opravy podlah, zbourání koupen a operačních sálů atp.⁸⁸ Školy sídlící v této budově se sem mohly přesunout až během listopadu 1945,

⁸⁷ SOKA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 299/10, Školství na Českolipsku po roce 1945.

⁸⁸ SOKA Česká Lípa, Dvanáctiletá střední škola Česká Lípa, inv. č. 69/17, Školní kronika III. národní školy s. 1-2.

do té doby byly umístěny společně s I. obecnou školou v budově na Komenského náměstí. Do vlastní budovy v Mánesově ulici se III. obecná škola Dr. Miroslava Tyrše nastěhovala 26. listopadu 1945 a obsadila obě křídla budovy v přízemí. Ještě předtím, 10. listopadu, se do horních dvou pater nastěhovaly obnovené měšťanské školy: Tyršova měšťanská škola chlapecká a Tyršova měšťanská škola dívčí.⁸⁹ Zpočátku škola měla šest tříd a 227 žáků.⁹⁰

Učitelství sbor

Prvním ředitelem školy se stal Břetislav Horák, narozen 10. května 1911 v České Lípě. Studoval na střední škole v České Lípě a Karlových Varech. Zkoušku učitelství složil v roce 1935 v Chrudimi, společně se zkouškou z němčiny pro měšťanské školy. Od roku 1932 učil na školách na českolipském okrese, za okupace na okrese mladoboleslavském. 1. června 1945 se vrátil do České Lípy a od 1. října byl ustanoven ředitelem zdejší školy.

Na první učitelství poradě došlo ke jmenování třídních učitelů a učitelek. Třídní učitelkou I. A. se stala Marie Grundmanová, narozená 24. září 1896 v Brtni (okres Jičín), studovala učitelství v Chrudimi. Zkoušku učitelství složila v roce 1917 v Jičíně. Učila na několika školách v Čechách a v roce 1921 byla úředně přikázána na Slovensko. V roce 1931 se vrátila do Čech, provdala se a byla zproštěna školní služby. V roce 1945 byla po reaktivaci ustanovena na zdejší škole. Třídní učitelkou I. B. byla ustanovena Jindřiška Ulvrová, narozena 18. června 1908 v Poličce, kde také vystudovala reálné gymnázium. Zkoušku učitelství vykonala v roce 1935 v Litomyšli. Učila na několika školách v poličském okrese a v roce 1945 se přihlásila do služby v pohraničí. Nejprve v České Lípě na Svárově, pak na zdejší škole. Třídnictví ve III. třídě přijal František Sedlák, narozený 27. červenci 1917 v Jaroměřicích (okres Třebíč). Studoval na učitelství v Znojmě, kde v roce 1935 maturoval, v roce 1947 složil zkoušku učitelství a v roce 1944 složil státní zkoušku z hudby. Působil na několika školách na Moravě, krátce působil v České Lípě v II. obecné škole na Svárově a na zdejší školu přešel 1. září 1945. IV. třída se prozatím neotevřela, jelikož se nenašly vhodné prostory ani vhodný třídní učitel, později byla třídní učitelkou ustanovena Amálie Nejedlová, narozena 1. července 1926 v Dlouhém

⁸⁹ Panáček J., Inventář k archivnímu fondu: Dvanáctiletá střední škola Česká Lípa, SOKA Česká Lípa 1977.

⁹⁰ SOKA Česká Lípa, MěNV Česká Lípa, inv. č.780/297V, Kronika města, s. 16.

(okres Semily). Tato absolventka Obchodní akademie v Turnově maturovala v roce 1945, byla hned po maturitě ustanovena v České Lípě. Třídním učitelem V. třídy se stal Antonín Pilař, narozený 26. listopadu 1910 v Jablonci nad Nisou. Měšťanskou školu a vyšší reálku absolvoval v Mladé Boleslavi a po maturitě učil na mladoboleslavském okrese a krátce na II. obecné škole na Svárově. 1. září 1945 byl ustanoven učitelem na zdejší škole. Římskokatolické náboženství vyučovala Marie Řádková, československé náboženství farář Vlastimil Kocourek a Vilma Šťovičková českobratrské náboženství, ruční práce Anna Haluzová a ruský jazyk Michal Oros.⁹¹

Tabulka 6: III. obecná škola - počet žáků ve školním roce 1945/1946⁹²

	K 1. 12. 1945			Na konci školního roku 1945/1946		
	Chlapci	Dívky	Celkem	Chlapci	Dívky	Celkem
I. A	14	16	30	15	18	33
I. B	13	17	30	14	18	32
II.	19	21	40	22	23	45
III.	21	25	46	24	27	51
IV.	22	18	40	22	18	40
V.	20	21	41	21	24	45
celkem	109	118	227	118	128	246

Seznam ředitelů v letech 1945-1953⁹³

Břetislav Horák	1. 10. 1945 – 8. 3. 1948
František Sedlák	9. 3. 1948 – 30. 8. 1948
Jindřiška Ulvrová	1. 9. 1948 – 30. 9. 1948
Adolf Němec	1. 10. 1948 – 30. 6. 1950
Bohuslav Volf	1. 7. 1950 – 31. 7. 1953

⁹¹ SOkA Česká Lípa, Dvanáctiletá střední škola Česká Lípa, inv. č. 69/17, Školní kronika III. národní školy s. 4-7.

⁹² Tamtéž, s. 7.

⁹³ Panáček J., Inventář k archivnímu fondu: Dvanáctiletá střední škola Česká Lípa, SOkA Česká Lípa 1977.

Tabulka 7: III. obecná škola - počet tříd a žáků v letech 1945-1953
(stav k počátku školního roku)⁹⁴

Školní rok	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	5. třída	Celkem
	Počet tříd					
	Počet žáků					
1945/1946	2 60	1 40	1 46	1 40	1 41	6 227
1946/1947	2 66	2 61	1 39	1 38	1 32	7 236
1947/1948	2 78	2 75	1 51	1 38	1 31	7 273
1948/1949	2 81	2 81	1 46	1 46	1 39	7 293
1949/1950	2 76	2 72	2 68	1 47	1 45	8 308
1950/1951	3 89	2 74	2 70	2 70	1 44	10 347
1951/1952	3 96	2 81	2 72	2 71	2 68	11 388
1952/1953	4 149	2 87	2 82	2 79	2 80	12 477

4.1.4 Tyršova měšťanská škola dívčí

Obnovení školství v České Lípě a vznik dívčí měšťanské školy

Nová budova Tyršových škol byla mezi 23. zářím a 9. říjnem 1938 vyklizena. Do té doby v ní sídlila Tyršova obecná a měšťanská škola chlapecká a Tyršova obecná a měšťanská škola dívčí.⁹⁵

Ředitel obnovené měšťanské školy dívčí Bohumil Kinský a další učitelé stáli u zrodu poválečného školství v České Lípě a zorganizovali zápis pro dokončení školního roku 1944/1945 i na školní rok 1945/1946 (viz výše). Bohumil Kinský z počátku řídil měšťanskou školu chlapeckou i dívčí, chlapeckou měšťanskou školu však 15. srpna 1945 předal do rukou Jaroslava Šulce. Měšťanská škola dívčí byla obnovena již 1. července 1945.⁹⁶

Jelikož se budova v Mánesově ulici opravovala, tak se tři školy nejprve těsnaly v Křížové ulici – III. obecná škola a dvě měšťanské (chlapecká i dívčí) a

⁹⁴ Panáček J., Inventář k archivnímu fondu: Dvanáctiletá střední škola Česká Lípa, SOkA Česká Lípa 1977.

⁹⁵ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 104/8, Školní kronika Tyršovy měšťanské školy dívčí, s. 1-4.

⁹⁶ Tamtéž, s. 21.

část žáků III. obecné školy prozatím navštěvovalo I. obecnou školu na Komenského náměstí. 10. listopadu 1945 se obě měšťanské školy přestěhovaly do Mánesovy ulice, kde obsadily první a druhé patro.⁹⁷ Škola mohla využít vybavení a pomůcky po bývalé německé měšťanské škole, jelikož její vlastní pomůcky, vybavení a školní archiv byly ztraceny, ukradeny nebo zničeny.⁹⁸

Školní rok 1945/1946, pedagogický sbor

Školní rok začal 3. září 1945 ve školní budově v Křížové ulici. Pedagogický sbor tvořil ředitel školy Bohumil Kinský a dále odborní učitelé: Ladislav Pavlů, Eugenie Daňková (třídní učitelka I. A), Vítězslav Seidl (třídní učitel JUK A), Jaroslav Schwind (třídní učitel I. B), Jaroslav Panáček (třídní učitel IV. A), Emil Břicháček, Ladislav Pavlů (třídní učitel II. A), učitelka domácích nauk Anna Haluzová-Fridrichová, učitelka ruštiny Marie Oborníková (třídní učitelka IV. B).⁹⁹ Učitelský sbor se během podzimu i následujícího roku stále rozšiřoval.¹⁰⁰

Po přestěhování do budovy Tyršových škol obsadila měšťanská škola dívčí první a druhé poschodí západní části budovy. U školy byla k dispozici: tělocvična, dvůr, zahrada a hřiště. Všechny žákyně měšťanské dívčí školy, které se přihlásily ke studiu na zdejší gymnázium nebo na odbornou školu pro ženská povolání, byly přijaty.¹⁰¹

Při měšťanských školách si také dodělávaly vzdělání tzv. osoby škele odrostlé. Obvykle to byli lidé narození mezi léty 1900 a 1920 (pro tento školní rok). Jejich důvody pro dodělání vzdělání byly různé, obvykle to bylo zlepšení služebního postavení. Zkoušku vykonávali z předmětů: český jazyk (slohové cvičení a diktát), ruský jazyk, politický výchova, dějepis, zeměpis, matematika, biologie, chemie, fyzika, výtvarná výchova, hudební výchova, rýsování a tělesná výchova.¹⁰²

⁹⁷ Panáček J., Inventář k archivnímu fondu: Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, SOkA Česká Lípa 1976.

⁹⁸ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 104/8, Školní kronika Tyršovy měšťanské školy dívčí, s. 23.

⁹⁹ Další členy pedagogického sboru Tyršovy měšťanské školy dívčí se mi bohužel nepodařilo najít. Jejich jména nebyla uvedena ve školní kronice a v třídních výkazech byla nečitelná (např. jen vlastnoruční podpis) nebo tam jména úplně chyběla.

¹⁰⁰ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 104/8, Školní kronika Tyršovy měšťanské školy dívčí, s. 45.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 63/5, Zápis o zkoušce osob škele odrostlých.

Seznam ředitelů v letech 1945-1952¹⁰³

Bohumil Kinský	1. 7. 1945 – 9. 7. 1950
Miroslav Schum	10. 7. 1950 – 30. 8. 1952
Eugenie Daňková	1. 9. 1952 – 30. 6. 1953

Tabulka 8: Tyršova měšťanská škola dívčí - počet tříd a žáků v letech 1945-1953 (počátku školního roku)¹⁰⁴

Školní rok	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	JUK	Celkem
	Počet tříd					
	Počet žáků					
1945/1946	2	2	2	2	2	10
	57	65	87	91	53	353
1946/1947	2	1	1	2	1	7
	68	29	39	54	39	229
1947/1948	2	1	1	1	1	6
	70	44	41	38	44	237
1948/1949	2	2	1	-	1	6
	90	85	40	-	23	238
1949/1950	2	2	2	1	-	7
	72	80	85	35	-	272
1950/1951	2	2	1	1	-	6
	72	78	43	44	-	237
1951/1952	2	2	2	1	-	7
	88	74	74	38	-	274
1952/1953	3	2	1	2	-	8
	115	80	45	64	-	304

4.1.5 Tyršova měšťanská škola chlapecká, Mánesova ulice

Úvod

O první patro školní budovy v Mánesově ulici čp. 1526 se dělily dvě měšťanské školy: chlapecká a dívčí. Tyršova měšťanská škola chlapecká zahrnovala čtyři ročníky a jednoletý učební kurz.

¹⁰³ Panáček J., Inventář k archivnímu fondu: Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, SOkA Česká Lípa 1976.

¹⁰⁴ Tamtéž.

Seznam ředitelů v letech 1945-1953¹⁰⁵

Jaroslav Šulc	1. 7. 1945 – 30. 8. 1950
Ladislav Pospíšil	1. 9. 1950 – 30. 7. 1952
Vlasta Skalická	1. 9. 1952 – 30. 6. 1953

Tabulka 9: Tyršova měšťanská škola chlapecká - počet tříd a žáků v letech 1945-1953 (k počátku školního roku)¹⁰⁶

Školní rok	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	JUK ¹⁰⁷	Celkem
	Počet tříd					
	Počet žáků					
1945/1946	1	2	2	1	2	8
	15	73	57	62	70	277
1946/1947	2	1	2	1	1	7
	52	27	52	41	24	196
1947/1948	2	1	1	1	1	6
	62	43	32	47	30	214
1948/1949	2	2	1	1		6
	87	73	42	20		222
1949/1950	2	2	1	1		6
	80	83	46	36		245
1950/1951	3	2	2	1		7
	72	82	64	42		260
1951/1952	2	2	2	1		7
	79	65	82	46		272
1952/1953	2	2	2	2		8
	74	71	83	63		291

4.1.6 III. měšťanská škola smíšená, Komenského náměstí

Vznik školy

Během prázdnin a počátkem školního roku nastal takový příliv obyvatelstva (přibývalo i 20-30 žáků denně), že přestaly stačit kapacity budov a učeben i pedagogické síly. Z tohoto důvodu byla 29. října 1945 zřízena další měšťanská škola, která získala označení III. měšťanská škola smíšená a přešla do ní část žactva z Tyršových škol.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Panáček J., Inventář k archivnímu fondu: Dvanáctiletá střední škola Česká Lípa, SOKA Česká Lípa 1977.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Jednoletý učební kurz.

¹⁰⁸ SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 674/28, Školní kronika III. měšťanské školy smíšené, s. 4.

Škola byla umístěna v budově bývalé německé reálky na Komenského náměstí a dělila se o budovu s I. obecnou školou, s Veřejnou obchodní školou a s Hudební školou. Měšťanská škola smíšená získala pouze tři místnosti ve 2. patře a učitelský sbor se musel scházet na chodbě u dvou sloupů na schodišti. Přípravné práce při rozdělení dětí do jednotlivých tříd provedl František Bláha, odborný učitel ze Zlína, který přijel do České Lípy se svou snoubenkou, se kterou společně hledali byt. Jelikož však nenalezl vhodné ubytování ani pochopení u učitelského sboru, odjel zpět do Zlína a náklady za stravu a ubytování zaplatil národní výbor. Po jeho odjezdu byl vedením školy pověřen odborný učitel Tyršovy měšťanské školy chlapecké František Rataj.¹⁰⁹ Do III. smíšené školy přešla část žactva i učitelů z obou přeplněných měšťanských škol v Mánesově ulici. Škola zabrala poslední volné místnosti v budově na Komenského náměstí. Školní rok byl zahájen se 193 žáky.¹¹⁰

Pedagogický sbor

Ředitelem školy se stal František Rataj, narozen 9. července 1902 ve Ktové v Čechách (okres Semily), učitelskou zkoušku způsobilosti vykonal v roce 1924 a zkoušku způsobilosti pro měšťanské školy v roce 1927 v Praze, působil na okrese turnovském, v Mnichově Hradišti a na okrese českolipském, dále učil na českých zahraničních školách v Jugoslávii (Bělehrad) a v Rumunsku (Šumice). Za okupace učil na měšťanské škole chlapecké v Holicích (okres Pardubice). Třídní učitel IV. třídy František Jakeš se narodil 28. listopadu 1907 v Kounicích (okres Nymburk), v Českém brodě maturoval na státním reálném gymnáziu a doplňovací zkoušky složil na učitelském ústavě v Litomyšli. Působil na obecných školách v okresech Dubá a Roudnice nad Labem, v roce 1938 vykonal odbornou zkoušku pro vyučování na měšťanské škole a až do roku 1945 působil v Libochovicích (okres Litoměřice), odkud přestoupil 1. června 1945 do České Lípy. Třídní učitel III. A Vítězslav Seidel se narodil 23. prosince 1911 ve Žďáru (okres Mladá Boleslav), studoval na reálce v Turnově a zkoušku učitelské způsobilosti vykonal v roce 1932 pro obecné školy a 1936 pro měšťanské školy v Praze. Od roku 1930 působil na Českolipsku, za okupace vyučoval v Chrasti u Chrudimi a také byl totálně nasazen, do České Lípy se vrátil 6. června 1945. Jaroslav Ralcar se narodil

¹⁰⁹ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 674/28, Školní kronika III. měšťanské školy smíšené, s. 6.

¹¹⁰ SOkA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 299/10, Školství na Českolipsku po roce 1945.

23. srpna 1914 v Sezemicích (okres Pardubice), zkoušku způsobilosti pro obecné školy vykonal v roce 1937 a pro měšťanské školy v roce 1942. Vyučoval na českbrodském okrese, na Pardubicku a na měšťanské škole dívčí v České Lípě. Třídní učitel III. B Emil Břicháček se narodil 19. srpna 1912 v Jiníně (okres Strakonice), studoval na státním reálném gymnáziu ve Strakonících. Od roku 1933 byl ustanoven jako výpomocný učitel a pak byl bez zaměstnání, od roku 1934 trvale působil na školách v pohraničí. Zkoušku způsobilosti pro měšťanské školy vykonal v roce 1941, od 1. října 1945 do 1. srpna 1945 působil v České Lípě, pak se odstěhoval do Liberce. Třídní učitelka II. A Vlasta Křiklanová se narodila 7. prosince 1910 v Dolním Bousově (okres Mladá Boleslav), absolvovala odbornou školu pro ženská povolání v Mladé Boleslavi a navštěvovala dvouletý učitelský ústav pro vzdělávání učitelek domácích nauk. Zkoušku pro měšťanské školy vykonala v roce 1936 v Praze, kde působila na několika školách a v letech 1940-1945 byla ustanovena na I. měšťanské škole dívčí v České Lípě. 1. listopadu 1945 přešla dobrovolně na zdejší školu. Bohumil Kužela se narodil 24. srpna 1910 v Bohušovicích nad Ohří (okres Litoměřice), absolvoval státní reálné gymnázium a biskupský seminář v Litoměřicích, kde konal i zkoušku učitelské způsobilosti. V době okupace působil jako kněz v Mladé Boleslavi, od 1. září 1945 působil v České Lípě, kam přišel dobrovolně na výzvu kněžstva. Vlastimil Kocourek, farář církve československé, se narodil 30. ledna 1918, maturoval na státním reálném gymnáziu v Turnově a studoval na Husově fakultě evangelické v Praze, kde byl také vysvěcen na kněze. Působil jako kaplan v Poděbradech, Havlíčkově Brodě a Turnově, v roce 1945 byl pověřen znovuvybudováním náboženských obcí v České Lípě, Varnsdorfu a Frýdlantu. Třídní učitelkou v I. třídě se stala Hana Jírová v II. B Jiřina Karasová.¹¹¹

¹¹¹ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 674/28, Školní kronika III. měšťanské školy smíšené, s. 6-10.

Tabulka 10: III. měšťanská škola smíšená - počet žáků k 1. listopadu 1945¹¹²

Třída	Chlapců	Dívek	Celkem
I.	9	19	28
II.	30	18	48
III.A	35	-	35
III.B	-	33	33
IV.	21	28	49
Celkem	95	98	193

Tabulka 11: III. měšťanská škola smíšená - počet žáků na konci školního roku¹¹³

Třída	Chlapců	Dívek	Celkem
I.	8	20	28
II.A	34	-	34
II.B	-	22	22
III.A	40	-	40
III.B	-	37	37
IV.A	33	-	33
IV.B	-	32	32
Celkem	115	114	226

Seznam ředitelů v letech 1945-1952¹¹⁴

František Rataj	1. 11. 1945 – 12. 3. 1950
Harry Beneš	13. 3. 1950– 30. 8. 1950
Vlasta Skalická	1. 9. 1950 – 31. 7. 1952

¹¹² SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 674/28, Školní kronika III. měšťanské školy smíšené, s. 10.

¹¹³ Tamtéž s. 14.

¹¹⁴ Panáček J., Inventář k archivnímu fondu: Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, SOkA Česká Lípa 1973.

Tabulka 12: III. měšťanská škola smíšená - počet tříd a žáků v letech 1945-1952 (stav ke konci¹¹⁵ školního roku)¹¹⁶

Školní rok	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	JUK ¹¹⁷	Celkem
	Počet tříd					
	Počet žáků					
1945/1946	1	2	2	2	-	7
	28	56	77	65	-	226
1946/1947	2	1	3	2	2	10
	80	28	57	51	49	265
1947/1948	2	2	-	2	1	7
	84	78	-	65	35	262
1948/1949	2	2	2	-	2	8
	87	68	75	-	77	307
1949/1950	3	2	2	2	-	9
	109	82	65	66	-	322
1950/1951	3	2	2	2	-	9
	135	82	66	51	-	334
1951/1952	3	3	1	1	-	8
	124	116	37	42	-	319

4.2 Významné události školního roku 1945/1946¹¹⁸

Během školního roku proběhly na všech školách různé oslavy, vzpomínky na významné události a další školní akce.

Školní rok byl zahájen 1. (někde 3.) září 1945. 10. října došlo k ustanovení rodičovského sdružení, rodiče pomáhali s drobnými řemeslnickými pracemi při úpravě budovy Tyršových škol. 25. října 1945 byla ustanovena III. měšťanská škola smíšená, kam odešla hlavně z měšťanské školy dívčí velká část učitelů a žákyň. Ředitelem smíšené měšťanské školy se stal František Rataj. 27. října proběhla oslava vzniku Československé republiky, žáci a žákyně Tyršových měšťanských škol se společně účastnili divadelního představení Lucerna, které sehrál ochotnický spolek. 6. a 7. listopadu proběhla oslava ruské říjnové revoluce. Během října a listopadu probíhala na školách sbírka „Pomoc Slovensku“, přičemž kromě

¹¹⁵ Údaje ve všech ostatních tabulkách jsou uváděny k počátku školního roku, tato čísla však korespondují spíše s počtem žáků na konci školního roku (v porovnání s třídními výkazy).

¹¹⁶ SOkA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., K 10, inv. č. 299, Školství na Českolipsku po roce 1945.

¹¹⁷ Jednoletý učební kurz.

¹¹⁸ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 104/8, Školní kronika Tyršovy měšťanské školy dívčí, s. 30-44.

materiální pomoci bylo například na I. obecné škole nasbíráno více než 5000 Kč,¹¹⁹ na měšťanské škole dívčí 2359, 60 Kčs.¹²⁰ Vánoční prázdniny proběhly na každé škole v rozmezí od 14. prosince 1945 do 12. ledna 1946 a pololetní prázdniny byly prodlouženy na 4 dny (od 1. do 4. února), jelikož byly dvacetistupňové mrazy. 23. prosince byl slavnostně rozsvícen vánoční stromek. 22. února proběhla pietní akce u hrobu ruských vojáků na českolipském hřbitově při příležitosti oslav 28 let existence Rudé armády. 6. a 7. března se ve všech školách konala oslava narozenin prezidenta T. G. Masaryka, k uctění památky prvního prezidenta byla v I. obecné škole založena žákovská knihovna a v měšťanské škole dívčí a chlapecké probíhaly recitační, pěvecké a sportovní vystoupení. 9. března se konala slavnostní schůze všech učitelů v Jiráskově divadle. 28. března proběhla vzpomínková akce na J. A. Komenského. 29. března došlo ke komplexní prohlídce žákyň měšťanské školy včetně zkoušky odolnosti proti tuberkulóze. 12. dubna žáci vzpomínali na amerického prezidenta F. D. Roosevelta, jako na „muže, který bojoval na svobodu světa“. Velikonoční prázdniny trvaly od 15. do 23. dubna a během nich, 15. dubna 1945, byla měšťanská dívčí škola vykradena, zloději odcizili drahý šicí stroj a další drobnější věci. Pachatelé byli zadrženi a šicí stroj byl škole navrácen.¹²¹ 1. května se konala první oslava svátku práce v obnoveném Československu. 5. května proběhla oslava květnového povstání a 9. května oslava osvobození republiky. 12. května žáci vystoupili na akademii u příležitosti Dne matek. 28. května žáci oslavili 62. narozeniny prezidenta Dr. Edvarda Beneše. 14. června v Tyršových školách došlo k prvnímu hromadnému očkování proti neštovicím.

Během 17. – 22. června byl uspořádán celorepublikový „Týden dětské radosti“, aby konec školního roku proběhl „pro všechny děti výjimečně a radostně v osvobozené republice“. Jeho součástí byla například: prohlídka žákovských prací, lehkooatletické závody, prohlídka kasáren, divadelní hry, kino, turistický výlet a slavnostní ukončení školního roku.¹²² V závěru týdne dne 22. června 1946 byla

¹¹⁹ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 673/28, Kronika I. obecné školy, s. 11.

¹²⁰ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 104/8, Školní kronika Tyršovy měšťanské školy dívčí, s. 31.

¹²¹ Tamtéž, s. 39.

¹²² SOkA Česká Lípa, Dvanáctiletá střední škola Česká Lípa, inv. č. 69/17, Školní kronika III. národní školy, s. 8.

rozdána vysvědčení.¹²³ Oficiálně byl školní rok ukončen 28. června. 1946.¹²⁴ Ve II. obecné škole byl školní rok ukončen výletem do Boru u České Lípy (Nový Bor) a do Sloupu v Čechách, kde si děti prohlédly výrobu skla, broušení a navštívily sklářskou školu.¹²⁵ Letní prázdniny trvaly do 1. září 1946.

4.3 Vyhlídky na školní rok 1946/1947

Se vzrůstajícím počtem žáků se projevil stále větší nedostatek učitelů a přestaly i kapacitně stačit školní budovy, a tak ve školním roce 1946/47 vznikly další dvě obecné školy: IV., sídlící v budově na Komenského náměstí a V. sídlící v Berkově ulici. I. a IV. obecná škola musely přistoupit ke střídavému vyučování, aby se společně do budovy na Komenského náměstí vešly. Ve roce 1947 se přestěhovaly do Pátovy ulice a v roce 1951 byly spojeny v 1. národní školu.¹²⁶

4.3.1 IV. obecná škola, Komenského náměstí

Škola byla formálně ustanovena již v listopadu 1945. Vedením školy byl pověřen učitel Otakar Čepička a k němu byla jako učitelka přidělena Věra Čepičková, prozatím učili na I. obecné škole. Prakticky škola začala fungovat až 1. září 1946 jako IV. obecná škola chlapecká pětiletá. Škola neměla vlastní budovu, a tak se střídala s I. obecnou školou v budově na Komenského náměstí.¹²⁷ Její vyučovací dny zahrnovaly pondělí, úterý, čtvrtek a sobotu odpoledne, a středu a pátek dopoledne. Škola trpěla velkým nedostatkem finančních prostředků. Toto uspořádání však ani jedné škole nevyhovovalo, a tak se IV. obecná škola snažila najít jinou budovu. Po zdlouhavém jednání s ostatními českolipskými školami a s úřady byla navržena budova čp. 406 v Pátově ulici, která ještě stále sloužila vojenským účelům. Budova byla v naprosto dezolátním stavu, což ještě umocnilo

¹²³ SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 674/28, Školní kronika III. měšťanské školy smíšené, s. 14.

¹²⁴ SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 627/23, Zápis o poradách učitelského sboru I. obecné školy.

¹²⁵ SOKA Česká Lípa, Základní škola – Svárov, Partyzánská ul., Česká Lípa, inv. č. 245/19, Kronika školy, s. 4.

¹²⁶ Panáček J., Inventář k archivnímu fondu: Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, SOKA Česká Lípa 1973.

¹²⁷ SOKA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 299/10, Školství na Českolipsku po roce 1945.

silné mrazy, a tak se škola mohla definitivně nastěhovat až ke školnímu roku 1947/1948.¹²⁸

Seznam ředitelů v letech 1946-1951¹²⁹

Otakar Čepička	1. 9. 1946 – 30. 4. 1948
Božena Vyžvaldová	1. 5. 1948 – 30. 11. 1948
Jiří Cicvárek	1. 12. 1948 – 30. 8. 1949
Božena Vyžvaldová	1. 9. 1949 – 30. 8. 1950
Věra Nováková	1. 9. 1950 – 30. 6. 1951

Tabulka 13: IV. obecná škola - počet tříd a žáků v letech 1946-1951

(stav k počátku školního roku)¹³⁰

Školní rok	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	5. třída	Celkem
	Počet tříd					
	Počet žáků					
1946/1947	1 37	1 31	1 22	1 26	1 18	5 134
1947/1948	1 45	1 36	1 31	1 24	1 21	5 157
1948/1949	1 31	1 43	1 33	1 27	1 24	5 158
1949/1950	1 32	1 38	1 39	1 34	1 30	5 173
1950/1951*	1 33	1 45	1 39	1 36	1 30	5 183

* v roce 1951 došlo ke spojení I. obecné a IV. obecné školy v I. národní školu

4.3.2 V. obecná škola, Moskevská ulice¹³¹

Škola byla zřízena 1. 9. 1946 jako pětiletá škola dívčí (od školního roku 1947/1947 však přeměněna na školu smíšenou). Škola byla protazím umístěna v budově Tyršových škol, do té doby, než byla připravena jejich vlastní školní budova v Liberecké ulici (Moskevská). V budově Tyršových škol bylo zavedeno střídavé, polodenní vyučování s III. obecnou školou. V. obecná škola vyučovala

¹²⁸ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 674/28, Kronika IV. obecné školy, s. 2-7.

¹²⁹ Panáček J., Inventář k archivnímu fondu: Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, SOkA Česká Lípa 1973.

¹³⁰ SOkA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 299/10, Školství na Českolipsku po roce 1945.

¹³¹ Tamtéž.

v úterý a čtvrtek dopoledne, pondělí, středa, pátek a sobota odpoledne. Ředitelem školy byl školní radou ustanoven Josef Vodička.¹³²

Seznam ředitelů v letech 1946-1953¹³³

Josef Vodička	1. 9. 1946 – 30. 7. 1948
Božidar Petříček	1. 9. 1948 – 30. 9. 1949
Jiří Cicvárek	1. 9. 1949 – 31. 5. 1950
Blanka Vydrová	1. 6. 1950 – 30. 8. 1951
Vlastimila Jilmová	1. 9. 1951 – 30. 9. 1951
Blanka Vydrová	1. 10. 1951 – 31. 12. 1952
Adolf Němec	1. 1. 1953 – 30. 6. 1953

Tabulka 14: V. obecná škola - počet tříd a žáků v letech 1946-1953
(stav k počátku školního roku)¹³⁴

Školní rok	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	5. třída	Celkem
	Počet tříd					
	Počet žáků					
1946/1947	1 27	1 28	1 32	1 20	1 23	5 130
1947/1948	1 44	1 38	1 35	1 33	1 31	5 181
1948/1949	1 33	1 29	1 38	1 31	1 34	5 165
1949/1950	2 49	1 35	1 31	1 33	1 30	6 178
1950/1951	2 52	1 46	1 41	1 37	1 34	6 210
1951/1952	2 47	1 46	2 67	1 42	1 35	7 237
1952/1953	2 65	1 55	1 42	2 64	1 39	8 265

¹³² SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 47/3, Školní kronika V. obecné (IV. národní) školy, s. 5-7.

¹³³ Panáček J., Inventář k archivnímu fondu: Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, SOkA Česká Lípa 1976.

¹³⁴ Tamtéž.

4.4 Ostatní školy

V České Lípě byly kromě těchto obecných a měšťanských škol zřízeny i další školy. Reálné gymnázium zahájilo vyučování 11. 9. 1945 v budově bývalého německého gymnázia na Palackého náměstí. Ředitelem se stal bývalý profesor českého reformovaného gymnázia Josef Rýdl.¹³⁵ Hned ve školním roce 1945/1946 bylo schopno otevřít všech osm ročníků se 140 studujícími, včetně prvních maturantů. V následujícím školním roce se počet žáků téměř zdvojnásobil a ve školním roce 1947/1948 už gymnázium navštěvovalo 310 žáků ve 13 třídách. Veřejná obchodní škola byla umístěná v budově školy na Komenského náměstí, společně s I. obecnou školou a Hudební školou. Veřejná odborná škola pro ženská povolání sídlila v Nerudově ulici. Zemská rolnická a základní zemědělská škola sídlila v severní části města, kde měla kromě školní budovy rozsáhlé pozemky a statky. V říjnu 1945 se k těmto školám připojila ještě Učňovská škola, která převzala budovu v Liberecké ulici. K těmto školám musíme připočítat i lužickosrbské gymnázium v České Lípě, otevřené 1. září 1946 při českolipském gymnáziu, na němž studovali Lužičtí Srbové, kteří přišli do České Lípy na podzim roku 1945. Dále byla zřízena jedna třída pomocné školy, později přejmenovaná na zvláštní školu.¹³⁶

4.5 Shrnutí

V této kapitole jsem se pokusila o zpracování uceleného přehledu jednotlivých škol, které v České Lípě vznikly ve školním roce 1945/1946. Každý archivní fond mi poskytl jiné informace, co se týče kvality i kvantity. Například kronika každé školy byla vedena jiným způsobem, v některých případech se jednalo pouze o soupis členů pedagogického sboru a významných událostí, kterých se škola účastnila. Naopak kronika Tyršovy měšťanské školy dívčí je velmi rozsáhlá, plná obrázků, výstřižků z novin, dobových politicko-společenských souvislostí a fotografií. Kronika Tyršovy školy chlapecké ani zápisy s učitelských porad se bohužel nedochovaly, a proto také základní informace o této škole v mé práci chybí.

V některých školních kronikách či zápisech z učitelských porad se objevují informace o jednotlivých učitelích, jejich životě, předchozí pedagogické praxi, věku

¹³⁵ SOkA Česká Lípa, MěNV Česká Lípa, inv. č. 780/297V, Kronika města, s. 16.

¹³⁶ SOkA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 300/10, Školy na Českolipsku v letech 1945-1960. Jejich organizace a obsazení.

či rodině. Z těchto údajů můžeme vyvodit, jací učitelé se v roce 1945 dostávali do pohraničí. Obecně můžeme říci, že se jednalo o osoby různého věku, muže i ženy, svobodné i vdané/ženaté. Pedagogy v poválečné České Lípě bychom mohli rozdělit do tří skupin: Ti, kteří se v pohraničí narodili či zde již pedagogicky působili, a po druhé světové válce se do pohraničí dobrovolně vrátili, aby se chopili praktické organizace nově vznikajícího školského systému (např. Václav Krotký, Ludvika Mouchová, Břetislav Horák, Bohumil Kinský a další). Druhou skupinu tvoří pedagogové, pocházející ze všech koutů republiky, kteří se dobrovolně přihlásili k učitelské službě do pohraničí (např. Otakar Čepička, Josef Nešněra, Jindřiška Ulvrová a další). Můžeme ovšem najít i třetí skupinu učitelů, těch, kteří byli do pohraničí úředně přeloženi (např. Božena Vyžvaldová a další). Na první pohled převládá první a druhá skupina, avšak situace může být zkreslená tím, že jsem se zabývala pedagogickými sbory nově vzniklých škol hlavně v prvních poválečných měsících, avšak k úřednímu překládání učitelů do pohraničí se ve větší míře přistoupilo až na konci podzimu 1945 a během roku 1946. Po podrobnějším prozkoumání míst¹³⁷, ze kterých českolipští učitelé pocházeli, jsem došla k závěru, že nejvíce pedagogů přišlo do České Lípy z oblasti středních Čech – hlavně z okolí Mladé Boleslavi a Nymburka, nalezneme zde však i učitele pocházející z jižních Čech a jižní Moravy.

Zajímavostí je, že na některých školách bylo vyučováno náboženství římskokatolické, československé i českobratrské evangelické. Fakt, že někteří učitelé se objevují v záznamech více škol, je způsoben tím, že při otvírání a vzniku nových škol často část žáků i učitelů odcházela na nově vzniklé školy.

Ve školním roce 1945/1946 tedy v České Lípě fungovalo nakonec šest škol – tři obecné a tři měšťanské. Ve školním roce 1946/1947 přibýly další dvě obecné školy, což svědčí o tom, že příliv obyvatelstva a nových žáků se stále zvyšoval.

¹³⁷ Vycházela jsem z údajů ze školních kronik, zápisů z učitelských porad a z třídních výkazů jednotlivých škol.

5 HLAVNÍ PROBLÉMY PŘI ORGANIZACI ČESKOLIPSKÉHO ŠKOLSTVÍ

Při zpracování této kapitoly jsem čerpala převážně z normativních výnosů vydávaných Ministerstvem školství a osvěty (dále jen MŠO), Zemskou školní radou v Praze (dále jen ZŠR), Újezdní školní radou, Okresním či Místním národním výborem Česká Lípa (dále jen ONV a MNV) či některými dalšími ministerstvy. Věnovala jsem se období od května 1945 po srpen 1946. Konkrétní nařízení a směrnice, ze kterých sem vycházela, uvádím v textových přílohách (Textová příloha 1: Normativní výnosy za období od června 1945 po srpen 1946). Teoretické informace získané z normativních výnosů jsem se snažila doplnit praktickými ukázkami ze školních kronik a zápisů pedagogických sborů jednotlivých škol.¹³⁸

5.1 Úřední a organizační struktura

Ministerstvo školství a osvěty vyslalo do všech politických okresů, zabraných v roce 1938 Němci, speciální úředníky, kteří se měli postarat o správný chod a organizaci školství v těchto oblastech. Jejich úkolem bylo především zajištění školních budov a ostatního majetku náležícího školám, provedení zápisu do obecných i měšťanských škol a povolání vhodných pedagogických pracovníků. Prvním zmocněncem v České Lípě byl jmenován Jaroslav Šulc, kterého 20. června 1945 nahradil Miroslav Franěk. Od 1. ledna 1946 byl zrušen titul „zmocněnec Ministerstva školství a sověty pro národní školy“ a byl nahrazen titulem „školní inspektor“. Od 1. prosince 1945 byly školám přiděleny újezdy a při nich újezdní školní rady. Od 1. března 1946 byl zřízen při ONV Česká Lípa okresní školní výbor.¹³⁹

V červnu 1945 byla ustanovena Okresní péče o mládež a v září 1945 se začaly formovat rodičovská sdružení, která měla za úkol především pomáhat škole, pořádat přednášky a výstavy pro rodiče, zajišťovat a organizovat stravování, školní pomůcky, atp. Pracovníci škol se sdružovali v okresních pedagogických sborech, kde byli rozděleni do sekcí dle vyučovacích předmětů či činností (vybavení školy, školní výstavy atp.).

¹³⁸ Zdroje jednotlivých výnosů a nařízení jsou uvedeny rovněž v přílohové části (Textová příloha 1).

¹³⁹ SOkA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 300/10, Školy na Českolipsku v letech 1945-1960. Jejich organizace a obsazení.

V září 1945 došlo při všech obecných a měšťanských školách k zřízení školních komisí. Jejich úkol spočíval především ve správě školního fondu, péči o školní budovy, náradí, pozemky a pomůcky škol, v sestavování rozpočtu a správě účtů, dále se staraly o školní matriku a dohlížely na školní docházku, zajišťovaly materiální úpravu škol, pomůcky, knihy, byty pro učitele atp.

5.2 Učitelská agenda

Obsazování učitelských míst měli z počátků za úkol zmocněnci MŠO. K povolávání učitelů do pohraničí vydalo MŠO velmi mnoho nařízení. Všeobecně přednost při zaměstnávání měli učitelé, kteří již v pohraničních oblastech jako učitelé působili a osvědčili se, také učitelé, kteří se účastnili domácího nebo zahraničního odboje či byli postiženi nacistickým režimem. Zpět do služby byli také povolávání pedagogové, kteří v době okupace odešli z činné služby. K obsazování učitelských míst novými (nezkušenými) učiteli docházelo až později.¹⁴⁰

V létě před školním rokem 1945/1946 započalo úřední překládání učitelů z vnitrozemí do pohraničí. Nejprve byli do seznamu kandidátů na učitelské posty v pohraničí zapisováni učitelé hlásící se do pohraničí dobrovolně, teprve poté se přistoupilo k úřednímu prikazování. Přijímání byli učitelé (mimo jiné) podle těchto kritérií - nejprve svobodní poté ženatí/vdané bezdětní, s jedním dítětem, se dvěma dětmi atd. Kandidáti na učitelská místa do pohraničí museli prokázat služební dobu mezi 5 a 15 lety.¹⁴¹ U kandidátů bylo přihlíženo ke zdravotním, rodinným a sociálním poměrům. Do seznamu se nezařazovali ženatí či provdané, jejichž protějšek nebyl učitelem, učitelé pomocných škol či učitelé, kteří měli v brzké době konat vojenskou službu. MŠO si uvědomovalo, že překládání učitelstva do pohraničí může způsobit problémy na školách ve vnitrozemí, avšak tyto problémy se nemohly rovnat škodám, které způsoboval kritický nedostatek učitelů v pohraničních oblastech.

¹⁴⁰ Toto tvrzení samozřejmě neplatí absolutně. Na některých školách byl tak velký nedostatek pedagogů, že přijímali téměř každého s alespoň minimální kvalifikací. Dokazuje to například Josef Nešněra, učitel na I. obecné škole, které se narodil v roce 1923 (v roce 1945 mu bylo tedy pouhých 22 let) a z důvodů totálního nasazení v Německu pouze složil doplňovací učitelské zkoušky a bez jakékoli praxe byl přijat. Amálie Nejedlová, učitelka na III. obecné škole, se narodila 1. 7. 1926 a v České Lípě byla jako učitelka ustanovena hned po maturitě. (viz kapitola 4.1)

¹⁴¹ Délka služební praxe byla později prodloužena na 1 až 18 let. Z hlediska služební doby mohl tedy být přijat téměř každý. Tento fakt podporuje tvrzení, že nedostatek učitelů byl opravdu kritický.

MŠO zaregistrovalo případy, kdy učitelé byli ochotni raději vystoupit ze služby, než by nastoupili v pohraničí. Mnozí z nich se této povinnosti snažili vyhnout, nebo odcházeli, hned jak to bylo možné.¹⁴² ZŠR ve směrnici z února 1946¹⁴³ oznámila, že tito učitelé by měli být raději propuštěni, jelikož kdo se nechce podílet na obnově státu, nebude ani dobrý učitel. V průběhu školního roku 1945/1946 chodilo ZŠR stále více žádostí o přeložení zpět do vnitrozemí, nebo alespoň na jiný okres, a to od učitelů přikázaných do pohraničí úředně, i od učitelů, kteří se do pohraničí hlásili dobrovolně. Největší počet učitelů z vnitrozemí do pohraničí byl vyslán na podzim a v zimě roku 1945. Někteří učitelé však úřední příkaz neuposlechli a ke své službě v pohraničí se nepřihlásili. Při opakovaném neuposlechnutí byla situace prošetřena při disciplinárním řízení u školní rady.

Při prikazování učitelů do pohraničí nastal (i z důvodu velkému přílivu obyvatelstva v tomto období) problém s jejich ubytováním. Někteří učitelé se kvůli problémům s hledáním bytů dokonce vraceli do vnitrozemí.¹⁴⁴ Nájem byl v pohraničí vyšší než ve vnitrozemí, a tak se často potýkali také s finančními problémy. Jiní si opatřovali byty vlastními zákroky, bez přidělení bytů národními výbory a správními komisemi nebo obdrželi byty nevhodné – malé či naopak rozsáhlé.

Z důvodu velkého nedostatku učitelů byly povolávány také učitelky, které opustily školní službu kvůli sňatku. MŠO však doporučovalo, přijímat provdané učitelky jen do šedesáti let, starší jen v naléhavých a odůvodněných případech.

Dalším diskutovaným problémem také bylo prověřování schopností učitelů, kteří vyučovali na českých obecných a měšťanských školách v době okupace. Tito učitelé byli posuzováni z hlediska pedagogických i didaktických schopností a museli prokázat, že osvědčení o učitelské způsobilosti jim právem náleží.

Učitele v počáteční službě doporučovalo MŠO zaměstnávat spíše na vícetřídních školách ve městě, kde mohli být vedeni svými staršími kolegy, než v malotřídních školách na vesnici. O tom, jak velký nedostatek pedagogů panoval,

¹⁴² SOkA Česká Lípa, Panáček Jaroslav, st., inv. č. 300/10, Školy na Českolipsku v letech 1945-1960. Jejich organizace a obsazení.

¹⁴³ Viz Textová příloha 1: Normativní výnosy za období od června 1945 po srpen 1946. Zemská školní rada, 12. února 1946.

¹⁴⁴ Organizace výuky III. měšťanské školy smíšené se chopil František Bláha, odborný učitel ze Zlína, který přijel do České Lípy se svou snoubenkou, se kterou společně hledali byt. Jelikož však nenalezl vhodné ubytování ani pochopení u učitelského sboru, odjel zpět do Zlína a náklady za stravu a ubytování zaplatil národní výbor (viz kapitola 4.1).

svědčí i skutečnost, že se MŠO pořádalo mnoho zaškolovacích a rekvalifikujících kurzů. O vánočních prázdninách ve školním roce 1945/1946 MŠO pořádalo kurzy pro nekvalifikované učitele v počáteční službě – v Praze, Plzni, Hradci Králové a Českých Budějovicích. Zdokonalovací kurzy pro učitele (výchova mládeže bez náboženského vyznání, politická výchova, ruční práce a domácí nauky) byly pořádány o letních prázdninách v roce 1946. Dále byla také v Liberci zřízena pobočka Vysoké školy pedagogické v Praze a MŠO nabádalo učitele k zapsání do jejích kurzů.

Stejně tak jako ostatní veřejní zaměstnanci byli učitelé podle tzv. retribučního dekretu¹⁴⁵ z 19. června 1945 posuzováni, zda mezi 30. 9. 1938 a 4. 5. 1945 neporušili věrnost republice, národu nebo národní cti. Nařízení se nevztahovalo pouze na učitele, ale i na další zaměstnance škol – např. školníky. Podle nařízení měl být podezřelý vyslechnut orgánem okresního školního výboru, měl dostat prostor k ospravedlnění a také mohli být vyslechnuti svědci. Rozhodnutí měla učinit ZŠR. ZŠR také vybídla učitele, kteří za okupace dostávali příplatek 500 korun za znalost německého jazyka, aby tento obnos vrátili formou strhávání této částky z platu (školní inspektor Franěk na toto nařízení odpověděl, že na zdejším okrese se jednalo o tři učitele). Tyto peníze měly pak být použity na podporu rodin učitelů a profesorů, kteří se stali obětí nacistické perzekuce.

5.3 Chod školy a zajištění vyučování

Jako největší problém se ve všech školách jevila finanční a materiální situace. Školní pomůcky, nábytek a písemnosti byly za okupace obvykle zničeny, ztraceny nebo ukradeny. Školní budovy za války mnohdy nesloužily svému účelu – často byly budovy využívány pro potřeby vojska, byli v nich internováni zajatci a ubytovávaní uprchlíci. Na konci válečných dnů a bezprostředně po vzniku republiky byly ve školních budovách umístěny úřady nově vzniklé republiky (místní a okresní národní výbory...), sídlili v nich repatrianti a internovaní Němci. Velmi nedostatečné bylo vybavení škol a školní pomůcky (hlavně knihy). V zimních měsících byl také problém s nedostatkem paliva. Se stále vzrůstajícím

¹⁴⁵ Dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, 16/1945 Sb. *Benešovy dekrety*. Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna [online]. 2012 [cit. 2012-06-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/161945.html>.

počtem obyvatelstva školy přestávaly kapacitně vyhovovat. Učebny byly přeplněné a na děti nezbývaly školní pomůcky jako učebnice atp., ale málo bylo i lavic a židlí. Vybavení ve třídách bylo staré a poničené, někde až „těsně před rozpadnutím“, v úředních místnostech nebylo mnohdy více než stůl a židle (a i těch bylo málo) a školní pokladna nedisponovala žádnými finančními prostředky, doslova: „*Nebylo ani na křídlo a ve škole nebylo ani psacího stolu.*“¹⁴⁶ Finanční situace byla mnohdy tak špatná, že si škola nemohla dovolit ani školní rádio, ve II. obecné škole kancelářské pomůcky a jiné drobnosti ředitelka často obstarávala ze svých finančních zdrojů a některé vybavení jako ručníky, utěrky, záclony a nábytek bylo pořízeno z německých skladů.¹⁴⁷ V okolí škol se objevovaly zbytky vojenského materiálu, někde dokonce výbušniny.¹⁴⁸ Problém velkého počtu dětí v třídách se většinou řešil formou střídavého vyučování.¹⁴⁹ Toto řešení však nebylo ideální a školy se k němu snažily uchýlovat co nejméně. Obvykle v jedné školní budově sídlilo více škol, a tak byly dny rozděleny na půldny a každá škola měla vymezený půlden vyučování. Například v budově Tyršových škol se střídala po půldnech dívčí měšťanská škola s chlapeckou¹⁵⁰ a ve školní budově na Komenského náměstí dopoledne vyučovala III. měšťanská škola a odpoledne I. obecná škola.¹⁵¹

V říjnu 1945 byla vydána směrnice, která nařizovala, že třída může být otevřena tam, kde je více než 45 dětí, avšak počet dětí by neměl přesáhnout 60. Konkrétní případy se však samozřejmě řešily individuálně a mnoho směrnic dávalo učitelům a ředitelům škol možnost učinit rozhodnutí dle vlastního uvážení.

Vyučování obvykle začínalo ráno v 8 hodin a končilo ve 14 hodin, pokud probíhala celotýdenní a celodenní výuka. Jedna vyučovací jednotka měla 45 minut.¹⁵² Z počátku si učitelé museli sami sestavit prozatímní osnovy a rozvrhy s přihlédnutím k probrané látce, učebním osnovám a individuálním potřebám

¹⁴⁶ SOKA Česká Lípa, Základní škola – Svárov, Partyzánská ul., Česká Lípa, inv. č. 245/19, Kronika školy, s. 3.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 627/23, Zápis o poradách učitelského sboru I. obecné školy.

¹⁴⁹ SOKA Česká Lípa, Základní škola – Svárov, Partyzánská ul., Česká Lípa, inv. č. 245/19, Kronika školy, s. 2.

¹⁵⁰ SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 104/8, Školní kronika Tyršovy měšťanské školy dívčí, s. 23.

¹⁵¹ SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 630/23, Zápis o poradách učitelského sboru měšťanské školy.

¹⁵² SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 627/23, Zápis o poradách učitelského sboru I. obecné školy.

děti.¹⁵³ Dočasně se také vyučovalo podle osnov z roku 1933 pro obecné školy a 1932 pro měšťanské školy. V předmětech, které se vyučovaly od školního roku 1945/1946 nově, bylo učitelům doporučeno vypracovat osnovy vlastní a konzultovat je s kolegy.

Novými předměty byla myšlena především politická výchova, ruský jazyk a výuka pravoslavného náboženství. MŠO nařídilo, aby pravoslavné náboženství bylo vyučováno na všech školách, kde je náboženství povinným předmětem a zároveň se na škole vyskytují děti pravoslavného náboženství. Ruský jazyk se stal od školního roku 1945/1956 povinným předmětem. MŠO povolilo, z důvodu velkého nedostatku učitelů ruštiny, přijímat pro vyučování tohoto předměty i osoby, které nemají československé občanství (stejně nařízení platilo i pro vyučování náboženství, hlavně pro učitele ze Slovenska, Zakarpatské Ukrajiny, Polska, Rakouska a dalších států).¹⁵⁴ MŠO doporučovalo všem učitelům obecných a měšťanských škol navštěvovat kurzy ruského jazyka, aby získali alespoň základní znalosti ruské výslovnosti, konverzace a mluvnice. Politická výchova byla dle MŠO jedním z nejdůležitějších předmětů. Výuka měla spočívat ve výchově „národního charakteru“. Žákům se vysvětlovala činnost nové vzniklých orgánů (národní výbory, Národní shromáždění, vláda Národní fronty), funkce státních činitelů a obsah některých zákonů, hlavně těch, které se týkaly nového uspořádání republiky. MŠO opakovaně upozorňovalo učitele, aby se vyhnuli tendenčním výkladům a důrazně upozorňovalo, aby tento předmět vyučovali jen učitelé spolehliví, charakterově i politicky osvědčení, ke kterým mají žáci důvěru. Vyskytly se také problémy s klasifikací tohoto předmětu, jelikož učitelé přesně nevěděli, co od žáků mají očekávat.

Na každé škole se konaly porady učitelského sboru, přibližně jednou za měsíc až za dva měsíce. Obvykle se řešila docházka a klasifikace, zdravotní stav žactva, osnovy, vybavení školy a učeben atp.¹⁵⁵ Významnou událostí na každé škole bylo zřízení školského rozhlasu. Rozhlasové vysílání probíhalo v různých dnech, odděleně pro mladší a starší děti.

¹⁵³ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 103/8, Zápis z učitelských porad Tyršovy měšťanské školy dívčí.

¹⁵⁴ Hned na několika školách v České Lípě vyučoval ruský jazyk Michal Oros z Podkarpatské Rusi. (viz kapitola 4.1)

¹⁵⁵ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 627/23, Zápis o poradách učitelského sboru I. obecné školy.

5.4 Žactvo – organizace, morální a sociální aspekty

Žáci nově vzniklých českolipských škol (a obecně škol v pohraničí) byli velmi různorodí. Do pohraničí se přistěhovaly rodiny různých sociálních, materiálních, náboženských, národnostních a jazykových poměrů. Někteří žáci přišli ze škol českých, jiní z německých, polských i jiných.¹⁵⁶ Obecně se dá říci, že ve školách bylo velmi mnoho dětí původně z venkovského prostředí a také ze smíšených česko-německých rodin.¹⁵⁷ Pro pedagogy bylo velmi náročné pracovat s takto různorodým kolektivem.¹⁵⁸

Okupace způsobila velké škody a poznamenala mentální rozvoj školou povinných dětí. *„Jejich první školní léta byla charakterizována obecnou nedůvěrou, nedostatečným uspokojováním základních životních potřeb, špatnou pracovní morálkou, všelijakými prázdninami, nízkým pracovním nasazením učitelů, přeplněnými třídami, nechutí k němčině a dalším předmětům“.*¹⁵⁹ Všechny tyto aspekty zanechaly na malých dětech viditelné i skryté stopy. V této souvislosti bych ráda uvedla citaci ze zápisu učitelské porady III. měšťanské školy smíšené ze dne 26. března 1946: *„Učitel se denně setkává s dítětem a působí na formování jeho povahy. Učitel by měl přicházet s úsměvem, vykreslovat svět lepších zítřků, odložit břemena a bolesti a oprostít se od každodenních starostí. Jeho rty musí vycházet slova lásky, víry a naděje. Za tuto službu nelze zaplatit, je to největší daň, kterou učitelstvo platí svému národu a státu.“*¹⁶⁰

Jako velmi problematické se ukázalo rozřazení dětí do tříd. V mnoha případech neodpovídaly znalosti a dovednosti věku dítěte. Jedním z principů bylo nerozřazovat děti do tříd podle intelektuálních schopností, ale naopak vytvořit třídy průměrně stejné. V prvních týdnech školního roku 1945/1946 byli žáci obecných i měšťanských škol v jednotlivých předmětech zkoušeni písemnými testy i ústními pohovory. Učitelé se snažili během tohoto školního roku dosáhnout úrovně, které měly děti dosahovat podle osnov z 30. let. Zajímavostí je, že žáci a žákyně

¹⁵⁶ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 674/28, Školní kronika III. měšťanské školy smíšené, s. 11.

¹⁵⁷ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 627/23, Zápis o poradách učitelského sboru I. obecné školy.

¹⁵⁸ SOkA Česká Lípa, Základní škola – Svárov, Partyzánská ul., Česká Lípa, inv. č. 245/19, Kronika školy, s. 2.

¹⁵⁹ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 630/23, Zápis o poradách učitelského sboru měšťanské školy.

¹⁶⁰ Tamtéž.

III. měšťanské školy smíšené měli být roztrženy podle vyznání, avšak někteří učitelé s tím nesouhlasili, a tak se to neuskutečnilo.¹⁶¹

Brzy přišla na řadu otázka, které děti měli právo navštěvovat české školy. Podle výnosů MŠO z května a června 1945 mohly české školy navštěvovat: děti českých rodičů, které za okupace navštěvovaly českou školu; děti českých rodičů, které byly nuceny navštěvovat německou školu (avšak jejich rodiče museli tuto skutečnost prokázat); děti ze smíšených českoněmeckých rodin, pokud jejich rodiče nebyli činní v žádné nacistické organizaci či byli nacistickým režimem perzekuováni. Děti z německých rodin do českých škol podle těchto prvních nařízení zásadně přijímány nebyly.

V srpnu 1945 vydalo MŠO nařízení, které stanovuje, že do českých škol mohly kromě dětí československých občanů chodit děti osob německé a maďarské národnosti, jejichž rodiče byli považováni za československé občany (dle § 2 ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945, č. 33 Sb.),¹⁶² děti osob kterým bylo československé občanství navraceno (dle § 3 stejného dekretu) či děti osob, jejichž rodiče nebydleli na území republiky. Dle tohoto nařízení se nebralo v úvahu, jakou školu děti navštěvovaly v době okupace.

Velká pozornost byla věnována dětem z tzv. mimořádných poměrů. Mezi tyto děti byly zahrnuty například ty, které se vrátily z koncentračních táborů, německé opuštěné děti nebo děti a mládež z prostředí „národně nespolehlivého, sociálně nebo politicky závadného či kolaborantského“. Takovými dětem dle MŠO měla být poskytnuta pomoc ve formě rekreačních a výchovných zařízení. Německé děti měly být také vychovávány, ale zařízení, kde tato výchova probíhala, nesměla mít označení „škola“. MŠO také neustále poukazovalo na to, že děti by neměly být trestány za viny rodičů.

Jak bylo zmíněno výše, německé děti do českých škol přijímány nebyly. MŠO a ZŠR například argumentovaly tím, že německé děti budou postupně „odsunovány“, a tak by jejich navštěvování českých škol mělo nepříznivý vliv na české děti. Dalším argumentem byl velký nedostatek učitelů i pro české děti, nebylo

¹⁶¹ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 630/23, Zápis o poradách učitelského sboru měšťanské školy.

¹⁶² Ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, 33/1945 Sb.

Benešovy dekrety. Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna [online]. 2012 [cit. 2012-06-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/331945.html>.

tedy možné vyučovat ještě děti německé. Stav přijímání německých dětí se začal měnit od školního roku 1946/1947 v souvislosti se zrovnoprávněním německých horníků a jejich rodinných příslušníků – od tohoto školního roku mohly být tedy přijímány do škol i děti německých horníků (později i dalších odborných pracovníků), kteří byli prohlášeni za nepostradatelné a vyňati z odsunu, pokud o to požádají.¹⁶³

MŠO se také snažilo právně odčinit „křivdy“, které děti utrpěly za nacistické okupace. Například nařízením ze 14. prosince 1945 MŠO nařídilo upravit známky z chování dětem, kterým byla známka snížena za nepřípustné projevy proti Hitlerovi, Němcům atp.

Učitelé obvykle na každé škole podávali během pedagogických porad zprávu o zdravotním stavu žáků. Většinou byl hodnocen jako uspokojivý. Z vážnějších nemocí během školního roku 1945/1946 byl zjištěn výskyt: záškrtu, černého kašle, planých neštovic, spalniček, ojediněle se vyskytla i plicní choroba, srdeční choroba, žloutenka, příušnice a kožní nemoci.¹⁶⁴ Z lehčích onemocnění, hlavně v zimních měsících děti trpěly na chřipky, nachlazení a angíny.¹⁶⁵ V měšťanské škole dívčí proběhly 30. 3. 1945 testy na tuberkulózu, rentgeny a komplexní zdravotní vyšetření žákyň.

Velmi nespokojení byli učitelé s chováním a morálkou žactva, kterou charakterizovali jako „*uvolněnou a bývalým režimem zkaženou*“.¹⁶⁶ Na poradách se velmi často diskutovalo o tom, jak se k žákům chovat: „*Je třeba k žactvu přistupovat sice objektivně, ale co nejpřísněji, aby se napravila uvolněná morálka. Je třeba je vést k čistotě a zodpovědnosti a občas jim připomínat jakými těžkostmi jsme si museli projít, není proto možné třídy ničit a znečišťovat.*“ Nejhorší bylo chování žáků měšťanské školy: „*Dělají hluk, nepořádek a perou se. Je tak ohroženo jak jejich zdraví, tak klidné vyučování v jiných třídách*“. Podle jiné zprávy: „*Chod školy bude normální až tehdy, získá-li celou budovu. Přítomnost měšťanské školy a jejich otřesné chování kazí morálku a chování žáků obecné*

¹⁶³ Teprve v padesátých letech se začalo přistupovat k vyučování německých dětí v jejich mateřském jazyce, formou „zájmových kroužků“ probíhajících odpoledne, tedy mimo povinnou školní výuku. SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

¹⁶⁴ SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 103/8, Zápis z učitelských porad Tyršovy měšťanské školy dívčí.

¹⁶⁵ SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 627/23, Zápis o poradách učitelského sboru I. obecné školy.

¹⁶⁶ Tamtéž.

školy“.¹⁶⁷ Učitelé pokládali za nutné, věnovat pozornost i mimoškolním aktivitám, hlavně u dětí ze smíšených česko-německých rodin. Jako preventivní opatření navrhl některý z učitelů zakázat organizacím zajišťující dětskou mimoškolní činnost tak činit po 19. hodině.¹⁶⁸

Docházka byla obvykle velmi dobrá, průměrně nechybělo na žádné škole (pokud nebereme v úvahu chřipkové epidemie, kruté mrazy a podobné události) více než 10% žáků. Prospěch žáků byl však v prvním poválečném školním roce obecně hodnocen jako velmi slabý, například v I. obecné škole neprospělo ve všech třídách dohromady celkově 17 žáků,¹⁶⁹ ve III. měšťanské škole smíšené celkem ve všech třídách 25 žáků.¹⁷⁰ Mnoho dětí neumělo dobře nebo vůbec česky, všechny děti byly poznamenány nedostatečným protektorátním vyučováním. Pro žáky, kteří neovládali český jazyk vůbec, zřídil MNV Česká Lípa speciální kurzy. Obecně měli žáci velmi malou pojmovou zásobu a špatně četli i psali. Velmi špatný prospěch v V. obecné škole byl odůvodněn tím, že do zdejší školy byly poslány dívky ze všech škol z České Lípy s tím nejhorším prospěchem.¹⁷¹

Pokusila jsem se nastínit zásadní a dle mého názoru nejpodstatnější problémy při poválečné organizaci školství v České Lípě (a pravděpodobně obecně v pohraničí). Tyto problémy nebyly jediné a ne vždy byly řešeny uvedenou cestou. Mezi další řešené záležitosti, které můžeme vypožorovat z nařízení MŠO a ZŠR, patří péče o hendikepovanou mládež, osnovy pro konkrétní předměty, zřizování nových škol, technické vybavení škol, charitativní akce typu „Pomoc Slovensku“, organizace žakovských výstav a vystoupení, nákup učebnic a školních pomůcek, přijímání zaměstnanců (školníci...) a další agenda.¹⁷²

¹⁶⁷ SOkA Česká Lípa, Dvanáctiletá střední škola Česká Lípa, inv. č. 67/16, Zápisy z učitelských porad obecné školy.

¹⁶⁸ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 103/8, Zápis z učitelských porad Tyršovy měšťanské školy dívčí.

¹⁶⁹ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 627/23, Zápis o poradách učitelského sboru I. obecné školy.

¹⁷⁰ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 630/23, Zápis o poradách učitelského sboru měšťanské školy.

¹⁷¹ SOkA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Berkova, Česká Lípa, inv. č. 45/3, Zápisy z porad V. obecné (národní) školy.

¹⁷² Více viz Textová příloha 1.

6 ZÁVĚR

V této práci jsem se pokusila nastínit organizaci a vývoj českolipského školství v prvním poválečném školním roce. Čerpala jsem převážně z archivních pramenů.

Krátce jsem se věnovala dějinám města Česká Lípa a hlavním událostem z dějin českolipského školství v průběhu první poloviny 20. století, popsala jsem, jak probíhalo dokončení školního roku 1944/1945 v již obnoveném Československu a hlavní část mé práce spočívala v podrobném charakterizování prvního poválečného školního roku 1945/1946 v České Lípě. V první části jsem představila jednotlivé školy, které fungovaly v tomto školním roce, stručně jsem nastínila jejich vznik, vývoj, pedagogický sbor a tyto informace jsem doplnila statistickými údaji o počtu žáků. V druhé části jsem se věnovala hlavním problémům, které při organizaci českolipského školství nastaly. V přílohové části jsem uvedla normativní výnosy některých institucí (hlavně Ministerstva školství a osvěty a Zemské školní rady v Praze). Vybrala jsem ta nařízení, která dle mého úsudku měla největší vliv na formování školství v České Lípě v prvním poválečném roce.

Soustavná práce s nejrůznějším typem historického materiálu mne přivedla ke hledaným odpovědím na mnou stanovené otázky.

Reorganizace školství v prvních poválečných měsících byla, zvláště v pohraničních oblastech, velmi náročná a problematická. V České Lípě se tohoto úkolu ujali především učitelé, kteří zde již před válkou působili. Ještě v květnu 1945 zorganizovali zápis do škol a okamžitě začali s vyučováním, jelikož si dobře uvědomovali, jak důležité je, zvláště v tomto období, obnovit v plném rozsahu výuku a odstranit „škody“, které napáchal nacistický režim. Největším úskalím bylo neustálé hledání nových učitelských sil, pro stále se zvyšující počet žáků. Nejprve byli zaměstnáváni učitelé, kteří do pohraničních oblastí přišli dobrovolně, v podzimních měsících roku 1945 se přešlo k úřednímu překládání učitelů z vnitrozemí. Velmi kritická byla finanční a materiální situace. Nejprve se školy musely vypořádat s katastrofálním stavem školních budov, které byly za války použity pro různé vojenské účely nebo sloužily jako ubytovny. Ve školách nebyl žádný nábytek ani školní pomůcky, učebny kapacitně nestačily počtu dětí a mnohdy se několik škol tísnilo v jedné budově, a tak musely přistoupit k velmi

nevyhovujícím střídavému vyučování. Výuka ve školním roce 1945/1946 probíhala značně improvizovaně.

Žáci nově vzniklých škol vytvořili velmi různorodý kolektiv. Do pohraničí se přistěhovaly rodiny různých sociálních, materiálních, náboženských, národnostních a jazykových poměrů. Pedagogové si velmi často stěžovali na chování žáků a na jejich velmi slabý prospěch. V této souvislosti bych ráda připomněla, že do českých škol nebyly (kromě stanovených případů) přijímány německé děti.

Ve školním roce 1945/1946 fungovalo v České Lípě šest škol – tři obecné školy a tři měšťanské, z toho pět škol vzniklo již v září 1945, III. smíšená škola na konci října téhož roku. Další dvě obecné školy vznikly k 1. září následujícího školního roku.

O České Lípě zatím neexistuje žádná poválečná syntéza dějin a tedy ani vývoj poválečného školství nenajdeme v žádné sekundární literatuře. Hlavní přínos této práce proto spočívá v utřídění a zpracování (téměř) veškerého archivního materiálu, který k vývoji školství v České Lípě těsně po druhé světové válce existuje. V této souvislosti bych ráda podotkla, že se zpracované normativní výnosy (viz Textová příloha 1) samozřejmě netýkají jen České Lípy, ale byly vydávány pro pohraniční oblasti nebo některé z nich dokonce obecně pro všechny československé školy. Přínos této práce tedy není omezen jen na dějiny města Česká Lípa, ale může být chápán v širších souvislostech. Na příkladu českolipského školství si můžeme udělat představu i o jiných městech a školách v pohraničí.

Hlavní úskalí této práce vidím v otázce, nakolik se badatel může spolehnout na objektivitu a přesnost informací ze školních kronik a dalšího materiálu podobného typu. Abych co možná nejvíce eliminovala zkreslení, které se dá v takovýchto materiálech předpokládat, porovnávala jsem tvrzení s normativními výnosy a třídními výkazy, to však nebylo možné v každé situaci.

Dalším problémem bylo získávání statistických údajů s počty tříd a žáků. Setkala jsem se během sestavování tabulek s nepřesnostmi, kdy například školní kronika nekorespondovala s údaji uvedenými v inventářích k jednotlivým archivním fondům uvedených škol. Snažila jsem se tyto nejasnosti dohledat v třídních výkazech, avšak jak již jsem zmínila v úvodu práce, kvůli velkému

pohybu žáků (jak nově příchozích, tak přecházejících do nově vzniklých škol) je velmi obtížné se ve třídních knihách správně orientovat. Přesto že jsem se snažila uvedená čísla ověřit je tedy možné, že některé údaje mohou být nepřesné.

V tématu mé práce nacházím i několik možností jejího dalšího rozšíření. V první řadě by bylo možné práci rozšířit časově a dovést ji například do, mnou původně zamýšleného, roku 1948. Další možnost rozšíření vidím ve zpracování vzniku, vývoje a organizace středních škol v tomto období či porovnání s organizací školství v jiném pohraničním městě – např. v sousedním Novém Boru.

7 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

7.1 Archivní prameny

STÁTNI OKRESNÍ ARCHÍV ČESKÁ LÍPA:

- *Dvanáctiletá střední škola Česká Lípa*
- *Městský národní výbor Česká Lípa*
- *Okresní národní výbor Česká Lípa*
- *Panáček Jaroslav, st.*
- *Základní devítiletá škola - Berkova, Česká Lípa*
- *Základní devítiletá škola - Komenského nám., Česká Lípa*
- *Základní škola - Svárov, Partyzánská ul., Česká Lípa*

7.2 Literatura

- ARBURG, Adrian von a STANĚK, Tomáš (ed.). *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. Díl II., sv. 1. Ve Středoklukách: Susa, 2011. 957 s. ISBN 978-80-86057-71-2.
- BARNETT, Correlli. *Hitlerovi generálové*. Brno: Jota, 1997. 557 s. ISBN 80-721-7003-1.
- BITTNEROVÁ, Magdalena. *Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu: vítězná práce SOČ*. Liberec: Svaz Němců v regionech Liberec, Lužice, Severní Čechy, 2004. 188 s.

- BLAŽKOVÁ, Jana. *Pozůstalost Jaroslava Panáčka*. In: Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska. Česká Lípa: Vlastivědný spolek Českolipska; Státní okresní archiv Česká Lípa; Vlastivědné muzeum a galerie Česká Lípa, 2000, roč. 9, s. 477-488. ISBN 80-86319-00-8.
- CHURANĚ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Díl 1.(A-M). Praha: Libri, 1999. 467 s. ISBN 80-85983-44-3.
- Kolektiv autorů. *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 154 s. ISBN 80-04-23206-X.
- PANÁČEK, Jaroslav, VOJTÍŠKOVÁ, Marie a SMEJKAL, Ladislav. *Z dějin České Lípy*. Česká Lípa: Magdalena Sobotová, 1999. 186 s. ISBN 80-238-4113-0.
- SMEJKAL, Ladislav. *Květen 1945. Dodatky k situaci na Českolipsku 1. - 9. 5. 1945*. In: Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska. Česká Lípa: Vlastivědný spolek Českolipska; Státní okresní archiv Česká Lípa; Vlastivědné muzeum a galerie Česká Lípa, 2005, roč. 14, s. 103-117. ISBN 80-86319-07-5.
- SOVADINA, Miloslav. *Vývoj obyvatelstva na okrese Česká Lípa v letech 1850-1980*. In: Z minulosti Děčínska a Českolipska IV. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1985, s. 113-145.
- VEVERKOVÁ, Kamila. *Dílo Antona Krombholze a jeho význam pro reformní teologické myšlení v Čechách*. Brno: L. Marek, 2004. 228 s. ISBN 80-86263-47-9.
- VOJTÍŠEK, Břetislav. *Česká Lípa: stručný průvodce sedmi stoletími*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství pro MěstNV v České Lípě, 1982. 14 s.

7.3 Tisk

- SMEJKAL, Ladislav. *Historie města rok po roce. Městské noviny Česká Lípa 2000-2002.*
- SMEJKAL, Ladislav. *Utváření města. Městské noviny Česká Lípa 2005-2009.*
- SMEJKAL, Ladislav. *Válečná Česká Lípa. Městské noviny Česká Lípa 2011.*
- SMEJKAL, Ladislav. *Zapomenuté příběhy. Městské noviny Česká Lípa 2010-2011.*

7.4 Elektronické zdroje

- *Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/>.
- KRATOCHVÍL, Jiří. *Böhmisch Leipa: Česká Lípa ze starých pohlednic* [online]. Dostupné z: <http://www.bohmischleipa.cz/>.
- *Oficiální internetové stránky: Město Česká Lípa* [online]. Dostupné z: <http://mucl.cz/>.
- *Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna* [online]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw>.

7.5 Jiné zdroje

- Statistický lexikon obcí v republice Československé 1921: 1: Čechy - Praha: Státní úřad statistický, 1924.
- Statistický lexikon obcí v republice Československé 1930: 1: země česká - Praha: Orbis, 1934.
- Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon). In: Sbíрка zákonů a nařízení republiky Československé. 10. 5. 1948, roč. 1948. s. 829-838.

8 PŘÍLOHOVÁ ČÁST

Textové přílohy

Textová příloha 1: Normativní výnosy za období od června 1945 po srpen 1946I

Obrazové přílohy

Obrázek 1: Zápis na školní rok 1945/1946	XXVIII
Obrázek 2: Konečný zápis na školní rok 1945/1946.....	XXIX
Obrázek 3: Školní budova v Křížové ulici (dnešní podoba)	XXX
Obrázek 4: Budova Tyršových škol (v době dostavby)	XXX
Obrázek 5: Budova Tyršových škol (40. léta).....	XXXI
Obrázek 6: Budova Tyršových škol (dnešní podoba)	XXXI
Obrázek 7: Školní budova na Komenského náměstí (1963).....	XXXII
Obrázek 8: Školní budova na Komenského náměstí (dnešní podoba).....	XXXII
Obrázek 9: Ukázka z kroniky města	XXXIII
Obrázek 10: Ukázka z kroniky Tyršovy měšťanské školy dívčí	XXXIV
Obrázek 11: Program "Týdne dětské radosti"	XXXV
Obrázek 12: Počet týdenních hodin pro obecné školy	XXXVI
Obrázek 13: Počet týdenních hodin pro měšťanské školy	XXXVI

Textové přílohy

Textová příloha 1:

Normativní výnosy za období od června 1945 po srpen 1946¹

Ministerstvo školství a osvěty, 9. června 1945²

Zatímní směrnice pro zmocněnce MŠO v pohraničním území – národní školy, č. A 28. 406/45-II/2.

MŠO informuje o vysílání zmocněnců Ministerstva školství a osvěty do všech bývalých politických okresů, které v roce 1938 byly zabrány Němci. Zmocněnci mají přispět k rychlejší a efektivnější obnově výuky na českých národních školách v pohraničí Čech, Moravy a Slezska. Směrnice vymezuje jejich základní úkoly:

1. Zmocněnec ve spolupráci s okresními (místními) národními výbory má za úkol zajistit budovy a zařízení bývalých obecných a měšťanských škol, jak českých, tak německých, postarat se o to, aby nebylo nic zničeno nebo odcizeno. Dále má zajistit budovy sloužící osvětě a tělovýchově, a to pokud jde o instituce státem zřizované, tak o instituce zřizované okresy, obcemi nebo spolky, stejně tak knihovny a biografy. Odcizení jakýchkoliv předmětů je nutné nahlásit příslušnému policejnímu úřadu.

2. Zmocněnec ve spolupráci s učiteli provede zápis do národních škol. Přijímat lze jen děti českých rodičů:

a) které navštěvovaly českou školu

b) které byly nuceny navštěvovat německou školu, nebo česká škola v místě jejich bydliště nebyla (toto však musí prokázat)

Děti ze smíšených rodin mohou být přijaty, pokud jejich rodiče nebyli v žádné nacistické organizaci, nebo byli nacistickým režimem perzekuováni. Děti z německých rodin se zásadně do českých škol zásadně nepřijímají.

3. Zmocněnec by měl podle výsledků zápisu provést předběžnou organizaci školy, povolovat vhodné učitele, a co nejdříve začít s vyučováním.

¹ Uvádím pouze ta nařízení, která pokládám za důležitá pro organizaci a rozvoj školství v České Lípě v tomto období.

² SOkA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 313/430, Normativní výnosy z oboru školství.

4. Učitelé budou povoláváni ve shodě s místními národními výbory. Při zřizování míst je nutné se řídit žadatelovými schopnostmi po stránce pedagogické, organizační a mravní, je třeba přijímat hlavně učitele spolehlivé a zkušené. Přednost mají učitelé, kteří se na tomto místě již dříve osvědčili nebo kteří prokázali v domácím či zahraničním odboji svou loajálnost a statečnost či byli nacistickým režimem perzekuováni. Dále je možné povolát učitele, kteří v době okupace odešli z činné služby. K povolání nových učitelů je doporučeno přistoupit až později.

5. Náklady na nové otevření škol přebírá obec, která by měla zajistit, aby se školy v pohraničí nelišily od škol ve vnitrozemí.

Směrnice nařizuje také prohlédnout, vyčistit a vydesinfikovat školní budovy. Po provedení těchto úkolů se zmocněnci mají pokusit otevřít školy a zahájit vyučování. Kancelářská síla musí být najímána výhradně z místních Čechů.

Ministerstvo školství a osvěty, 19. června 1945³

Ústavy pro úchylnou⁴ mládež v pohraničním území, č. A51.340/45-II/1.

Nařízení informuje o nutnosti zřídit a organizovat ústavy pro slabomyslnou, mravně vadnou, tělesně vadnou, hluchoněmou a nedoslýchavou či slepou mládež.

Ministerstvo školství a osvěty, 19. června 1945⁵

Učitelé přikázání do pohraničního území Čech, Moravy a Slezska. Služební slib, č. A-51. 341/45-II/2.

Nařízení stanovuje přesné znění učitelského slibu, který musí složit učitelé přijati do zaměstnání za nacistické okupace, nebo teprve začínají s učitelskou službou:

„Slibuji na svou čest a svědomí, že osvobozené republice Československé a odkazu prezidenta Osvoboditele budu vždy věren, vlády republiky Československé poslušný a že budu vždy dbát a hájit zájmy Československé republiky a československého školství.“

³ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

⁴ Dle tehdejší terminologie. Dnes by byl v této souvislosti pravděpodobně použit termín „studenti se speciálními potřebami“.

⁵ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

Zemský národní výbor v Praze, 7. července 1945⁶

Organizace péče o mládež, č. I-5a-3103-1945.

Zemský národní výbor nařizuje, že péče o mládež musí být jednotná a organizovaná. Péče o mládež musí být privilegována, tedy na prvním místě v rozpočtu státu, okresů i obcí. V Čechách působí Zemské ústředí péče o mládež a Okresní péče o mládež (dále jen OPM). Všechny spolky a organizace zabývající se péčí o mládež by měly být ve spolupráci s OPM.

OPM by měla zahrnovat:

- a) v sídle okresní péče – dětský domov pro děti bez domova, poradna pro matky a děti, jesle, denní útulek pro malé děti, denní útulek pro školní mládež, úřadovna OPM, učňovský a studentský domov;
- b) v každém zdravotním obvodu – poradna pro matky a děti, denní útulek pro malé děti, denní útulek pro školní mládež, byt pro sociální pracovníci;
- c) v každé větší obci – poradna pro matky a děti, jesle, denní útulek pro malé děti, útulek pro školní mládež;
- d) v obvodu ONV – kojenecký ústav pro 50-100 dětí, dětský domov pro děti útlého věku pro 50-60 dětí, dětský domov pro děti, které vyžadují delší výchovnou péči, pro 50-60 dětí, ústav se školou pro děti, které musí navštěvovat pomocnou školu, pro 50-60 dětí, ozdravovna pro 50-60 dětí.⁷

Ministerstvo vnitra, 22. července 1945⁸

Uvolnění školních budov a zařízení pro školské účely, č. B-5800-10/7-45-P/2.

Ministerstvo vnitra informuje o tom, že MŠO stále dostává plno žádostí od ředitelů, správ škol, rodičů a rodičovských sdružení, v nichž se dožadují navrácení školních budov svým účelům a zahájení vyučování všude tam, kde by měla být škola. Ministerstvo vysvětluje, že budovy jsou zabráný pro různé účely – sídlí v nich národní výbory, Sbor národní bezpečnosti, jednotky československé armády, repatrianti, internovaní Němci atd.

⁶ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 473/341, Okresní péče o mládež.

⁷ Předseda ONV v České Lípě reaguje na tento oběžník 20. listopadu 1945 a uvádí, že na českolipském okrese začala OPM fungovat téměř hned po osvobození, a to v České Lípě, v Boru u České Lípy i v Mimoní. Instituce mají zajištěny úřadovny, poradnu, jesle i dětské domovy.

⁸ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

Školní mládež byla téměř šest let bez řádného vyučování a je tedy bezpochyby nutné, co nejdříve obnovit vyučování všude tam, kde je to možné a alespoň částečně odstranit škody napáchané nacistickou okupací.

Ministerstvo školství a osvěty, 24. srpna 1945⁹

Přijímání dětí do obecných a měšťanských škol, č. A-75.240/45-II/1.

Do obecných a měšťanských škol se přijímají

- 1) děti československých státních občanů
- 2) děti osob německé či maďarské národnosti, které je nutno podle § 2 ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 č. 33 Sb.¹⁰ považovat za československé občany
- 3) děti osob, kterým bylo podle stejného dekretu § 3 československé občanství na doporučení okresního výboru vráceno
- 4) děti osob, které nespádají pod § 2 ani § 3 a jejich rodiče nebydlí na území republiky. Výjimečně lze povolit přijetí i v jiných případech. Nepřihlíží se přitom k tomu, jako školu děti navštěvovaly předtím.

Zemská školní rada, 31. srpna 1945¹¹

Překládání učitelstva národních škol z moci úřední zejména do pohraničí, II-A 317/45.

ZŠR informuje o tom, že MŠO vydalo nařízení k překládání učitelstva z vnitrozemí do pohraničí. Přeložený učitel nesmí být zkrácen ve svém služebním postavení a ve svých stálých požitcích. Nejprve budou do seznamů kandidátů zapsáni učitelé a učitelky hlásící se do pohraničí dobrovolně, bez omezení služebního stáří, a jsou pro tuto službu způsobilí. Poté budou zapsáni učitelé a učitelky podle délky služební doby – nejprve svobodní, pak postupně ženatí bezdětní, ženatí s 1 dítětem, ženatí se 2 a více dětmi atd. Na konci seznamu budou ti, kteří se k vykonání této služby nehodí. Služební doba musí činit 5 až 15 let. Mělo by být přihlédnuto ke zdravotním, rodinným a sociálním poměrům učitele, a pokud školní inspektor shledá, že by to na dotýčeného mělo velmi neblahé důsledky, může

⁹ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

¹⁰ Ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, 33/1945 Sb.

Benešovy dekrety. Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna [online]. 2012 [cit. 2012-06-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/331945.html>.

¹¹ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

být od jeho zapsání do seznamu upuštěno (hlavně u těch, kteří byli vězněni či internováni v koncentračních táborech a měli by být v domácí péči). Do seznamu také nelze zařadit ženaté či provdané, jejichž protějšek není v učitelském povolání, učitele pomocných škol pro hendikepovanou mládež a učitele, kteří konají či brzo budou konat vojenskou službu.

Ministerstvo školství a osvěty, 4. září 1945¹²

Osvobození od povinné docházky do jednoročního učebního kurzu při měšťanské škole, č. 75.241/45-II/1.

Do toho kurzu chodí děti, které ukončily IV. třídu měšťanské školy. Rodiče dětí, které dokončili IV. třídu v roce 1944/1945, žádají osvobození z této docházky z důvodu velmi špatných sociálních poměrů. Často se odvolávají na to, že dětem bude po 1. lednu 1946 patnáct let nebo mají nabídku na dobré zaměstnání. O této věci budou rozhodovat okresní školské úřady – sociální poměry musí být doloženy místním národním výborem. Rodiče by měli být poučeni, že žák nenavštěvováním tohoto kurzu o hodně přichází.

Zemská školní rada, 14. září 1945¹³

Vyučování na národních školách v roce 1945/46. Počet týdenních hodin. Rozvrh předmětů, č. II A – 567/27.

Viz Obrázek 12 a Obrázek 13.

Okresní národní výbor Česká Lípa, 25. září 1945¹⁴

Místní školské komise, č. 1572.

ONV Česká Lípa informuje o zřízení místní školní komise. Při všech obecných nebo měšťanských školách má být ustanovena školská komise, která převezme pravomoc bývalých školních rad. Jejím úkolem je: spravovat školní fond, pečovat o školní budovy, pozemky, náradí a učební pomůcky, sestavovat rozpočet a spravovat školní účty, vést školní matriku a dohlížet na školní docházku, navrhopvat MNV přijímání pomocných sil, podporovat učitele, úprava škol, opatření nábytku, pomůcek a knih, byty pro učitele a obstarání otopu atp.

¹² SOkA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

Zemská školní rada, 26. září 1945¹⁵

Stavby učitelských bytů, č. II A-998.

Při novostavbách školních budov a při zřizování nových škol je třeba brát v ohledu i zřizování bytů pro učitele.

Zemská školní rada, 27. září 1945¹⁶

Zřizování měšťanských škol, č. II A-1023.

Nové měšťanské školy budou zřizovány v místech hospodářského, komunikačního a kulturního centra. Obce musí převzít úhrady nákladů za zřízení a stavbu školy, což musí schválit okresní a zemský národní výbor.

Zemská školní rada, 11. října 1945¹⁷

Učitelé na českých národních školách v pohraničním území za německé okupace. Průkaz o učitelské způsobilosti, č. II A-288/262.

Učitelé, kteří po 1. říjnu 1938 vyučovali na českých obecných nebo měšťanských školách na území obsazeném Němci, se mají přihlásit u některé zkušební komise o vysvědčení o učitelské způsobilosti. Okresní školní inspektor připojí k přihlášce podrobnou zprávu o žadatelově působení ve školské službě, jak po stránce pedagogické, tak didaktické. Zkušební komise pak tyto informace prozkoumá a rozhodne, zda vydá uchazeči osvědčení o učitelské způsobilosti bez zkoušky nebo vykoná zkoušku z českého jazyka a československé vlastivědy či uchazeč vykoná celou zkoušku učitelské způsobilosti pro obecné školy.

Zemská školní rada, 17. října 1945¹⁸

Reaktivace a opětovné ustanovení provdaných profesorek a učitelek podle dekretu presidenta republiky čis. 74/1945 Sb., č. 696.

Profesorky a učitelky, které se provdaly a opustily z tohoto důvodu činnou školní službu, je možné reaktivovat nebo opětovně ustanovit v činné školní službě, a to v jejich posledním platovém zařazení před odchodem. Žádosti bude posuzovat okresní odborová rada učitelská. ZŠR nedoporučuje vydat kladné posouzení, pokud dotyčná odešla z činné služby z důvodu závadného chování nepolitického rázu nebo

¹⁵ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž.

měla-li často dovolenou pro nemoc. Reaktivaci provdaných profesorek starších 60 let lze navrhnout jen v naléhavých případech a s dostatečným odůvodněním.

Zemská školní rada, 18. října 1945¹⁹

Provolání akce „Pomoc Slovensku“, č. 895.

ZŠR vyzývá žactvo k účasti na pomoci Slovensku ve formě šatstva, obuvi, věcí denní potřeby, nádobí, kuchyňského zařízení a finančních obnosů.²⁰

Zemská školní rada, 20. října 1945²¹

Působnost zemských a okresních národních výborů, č. 847.

Toto nařízení stanovuje působnost a kompetence zemských a okresních národních výborů.

Zemské a okresní národní výbory mají vykonávat agendu, kterou dříve vykonávaly zemské nebo okresní úřady, náklady s tímto spojené hradí Ministerstvo vnitra, nebo jiná ministerstva podle sféry jejich působnosti.

Z hlediska samosprávy vykonávají agentu náležící bývalým zemským a okresním zastupitelským orgánům. Pečují zejména o humanitní, zdravotní, sociální, hospodářské, dopravní a kulturní zájmy zemí či okresů a jejich obyvatelstva. Mohou vybírat samostatné dávky, poplatky a příspěvky.

Zemská školní rada, 22. října 1945²²

Umístění německých dětí, přestárlých osob a chorých ze sběrných táborů v ústavech Charity. Rozhodnutí o návštěvě českých škol německými chovanci, č. 899.

MŠO nepokládá za vhodné, aby německé děti převzaté do ústavní péče nebo shromážděné ve sběrných táborech navštěvovaly české školy, neboť je nutné počítat s jejich odsunem, a to by vedlo k újmě českých dětí. Není dostatek učitelů ani pro české děti. Německé děti do 12 let mají být zaměstnány ručními pracemi a i pro menší děti by měla být nalezena vhodná činnost.

¹⁹ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

²⁰ Ve školách na českolipském okrese bylo vybráno 24179,30 korun a k tomu 195 kusů věcných darů.

²¹ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

²² Tamtéž.

Zemská školní rada, 22. října 1945²³

Stálá výstava školská. Celostátní výstava žákovských prací v roce 1946, č. II A- 1196/10.

Výbor stálé školské výstavy v Praze uspořádá výstavu žákovských prací z výtvarné výchovy a písemných prací, v termínu od 20. června do 20. července. Výstava bude prezentovat celoroční práci obecných a měšťanských škol.²⁴

Zemská školní rada, 24. října 1945²⁵

Přikázání učitelstva národních škol do pohraničí, č. II S-317/300.

ZŠR informuje o tom, že v uplynulých týdnech byl do pohraničí vyslán větší počet učitelů. Zmocněnec MŠO informoval ministerstvo, že někteří však ještě nenastoupili do služby. Dotyční učitelé budou vybídnuti okresní školní radou k nastoupení do služby a k vysvětlení situace. Při neuposlechnutí rozkazu dojde k disciplinárnímu řízení u školní rady.

Zemská školní rada, 6. listopadu 1945²⁶

Zápis do národních škol ve školním roce 1945/1946, č. II A-1463/40.

Zemská školní rada zasílá tiskopisy pro organizaci zápisu do obecných, pomocných a měšťanských škol ve školním roce 1945/1946.²⁷

Zemská školní rada, 17. listopadu 1945²⁸

Upotřebení učitelů v počáteční službě, č. II A-900/5.

Na malotřídní obecné škole doteď byli ustavováni učitelé především v počáteční službě. MŠO žádá, aby tito učitelé (výpomocní učitelé a učitelští čekatelé) nebyli na malotřídní obecné školy ustavováni. Může tomu tak být jen ve výjimečných případech, pokud k tomu bude vybrán učitel, který se osvědčí. Učitelé v počáteční službě, by měli být ustanovováni na vřetřídnicích školách. Měli by se radit se staršími kolegy a náležitě se připravovat.

²³ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

²⁴ Českolipský okres byl přihlášen a žádal o plochu 12 čtverečných metrů.

²⁵ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Zmocněnec MŠO Miroslav Franěk v odpovědi písemně poznamenal, že na českolipském okresu jsou často děti sociálně a jazykové slabší a doporučuje povolit i třídy s menším počtem žáků než je stanovená kvóta.

²⁸ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

Zemská školní rada, 17. listopadu 1945²⁹

Vyučování pravoslavnému náboženství na školách, č. 1059.

MŠO nařídilo, aby se na školách, kde je náboženství povinným předmětem a kde se vyskytují děti pravoslavného náboženství, začalo vyučovat i pravoslavnému náboženství.

Zemská školní rada, 20. listopadu 1945³⁰

Ustanovení učitelů ruštiny, č. 1058.

Vzhledem k obrovskému nedostatku učitelských sil pro vyučování ruštiny, je možné přijímat v pracovním poměru výpomocným i síly bez státního občanství československého, avšak po důkladném přezkoumání národní spolehlivosti.

Zmocněnec MŠO, 29. listopadu 1945³¹

Zmocněnec informuje ZŠR, že osidlování zdejšího okresu stále pokračuje a třídy začínají být přeplněné. Nastal zde velký nedostatek učitelů. Dále podává odpověď na dotaz Zemské školní radě, zdali některé první třídy měšťanské školy mají méně než 20 dětí – nemají.

Zemská školní rada, 29. listopadu 1945³²

Překládání učitelstva národních škol do pohraničí z moci úřední, č. II S 317/766.

Dosud byli do pohraničí vybíráni učitelé se služební dobou mezi 5 až 15 lety. Tímto výnosem se nutná doba služebního stáří, pro učitele přikazované do pohraničí, rozšiřuje na 1 až 18 let. MŠO si je vědomo, že přikazováním učitelstva do pohraničí v ještě větším rozsahu než do teď může způsobit problémy na školách ve vnitrozemí, avšak tyto škody se nemohou rovnat škodám, které by nastaly v pohraničí bez nedostatku učitelů.

²⁹ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž.

Zemská školní rada, 29. listopadu 1945³³

Prézkoumání činnosti veřejných zaměstnanců v době nesvobody, č. 1102/7.

Podle tzv. retribučního dekretu³⁴ z 19. června 1945 mají být stíhaní ti učitelé, kteří v době nesvobody porušili věrnost československé republiky, českému nebo slovenskému národu nebo se prohřešili proti národní cti. Jejich stíhání budou provádět tzv. očistné komise za spoluúčasti školských úřadů. Tato opatření se vztahují nejen na učitele ale i na školníky, pomocné učitele náboženství a další pracovníky škol.

Časový rozsah, během kterého je možné prošetřovat tuto činnost, je vymezen obdobím od 30. 9. 1938 do 4. 5. 1945. Služební delikty spáchané před nebo po ní bude řešit příslušná disciplinární komise u ZŠR.

Jedná se zejména o činy jako porušení věrnosti Československé republiky, prohřešky proti národní cti a soudržnosti atp.

V praxi to bude vypadat tak, že podezřelý z takové činnosti bude vyslechnut před svědky orgánem okresního školního výboru, hlavně školním inspektorem. Dotyčnému bude dána možnost, aby se ospravedlnil, případně budou vyslechnuti i svědci. Rozhodnutí poté učiní ZŠR.

Zemská školní rada, 6. prosince 1945³⁵

Kursy ruského jazyka pro učitele národních škol, č. II S 2022/3.

MŠO oznamuje, že ještě během tohoto školního roku budou zahájeny kurzy ruského jazyka pro učitele národních škol.

Zemská školní rada, 8. prosince 1945³⁶

Veřejní zaměstnanci v pohraničním území. Opatřování bytů po příslušnících německé národnosti, č. 1026.

Ministerstvo vnitra zjistilo, že někteří veřejní zaměstnanci v pohraničí si opatřují byty v místě bydliště vlastním zákroky bez přidělení bytu národními výbory a správními komisemi. Tento postup je nesprávný a nepřipustný. ZŠR tedy

³³ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

³⁴ Dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, 16/1945 Sb.

Benešovy dekrety. Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna [online]. 2012 [cit. 2012-06-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/161945.html>.

³⁵ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

³⁶ Tamtéž.

žádá situaci prošetřit a zmíněné zaměstnance náležitě poučit. Někteří učitelé se setkávají s problémy při hledání bytů, a tak se vracejí zpět do vnitrozemí. Nájemné je vyšší než ve vnitrozemí a přesahuje jejich možnosti. Naopak někteří učitelé osidlují byty nevhodné, zbytečně rozsáhlé.

Ministerstvo školství a osvěty, 14. prosince 1945³⁷

Odčinění křivd způsobených žákům národních škol v době nesvobody, č. II S – 591/3.

Žáci v době okupace dostávali snížené známky z chování za nepřístojné projevy proti Hitlerovi, Němcům, apod. Tyto známky musí být opraveny na stupeň, který žákovi zaslouženě patří.

Ministerstvo školství a osvěty, 14. prosince 1945³⁸

Nedostatek školních pomůcek na školách, č. II S – 148/99.

Školy trpí velkým nedostatkem pomůcek, hlavně knih ale i dalších pomůcek všeho druhu. Byly zaznamenány případy, kdy učitelky nutí děti nosit pomůcky, které nejsou v žádných obchodech k sehnání, pod hrozbou trestu. Toto jednání je samozřejmě nepřípustné.

Zemská školní rada, 14. prosince 1945³⁹

Kurzy pro nekvalifikované učitele v počáteční službě, č. 1176.

MŠO nabízí všem učitelům v počáteční službě, kteří nemají dostatečnou pedagogickou kvalifikaci, příležitost k návštěvě přípravných kurzů o vánočních prázdninách. Kurzy se konají v Praze, Plzni, Hradci Králové a Českých Budějovicích.

Zemská školní rada, 20. prosince 1945⁴⁰

Kurzy pro vzdělání učitelstva v měšťanských školách, č. II S – 2608/1.

MŠO pověřilo ZŠR zřízením kurzů pro vzdělání učitelů měšťanských škol. V sídle Vysoké školy pedagogické v Praze a v jejich pobočkách – Plzni, Liberci, Chrudimi, Českých Budějovicích a Duchcově – budou zřízeny kurzy pro přípravu

³⁷ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž.

učitelů ke zkouškám způsobilosti pro měšťanské školy. Konat se budou přednášky a seminární i laboratorní cvičení. Vyučování se bude konat v sobotu a v neděli odpoledne. Do kursu budou přijati jen ti, kteří mají hotovou zkoušku pro obecné školy. Osobní i věcné náklady budou uhrazeny ze státních peněz. Vyučování bude probíhat během první poloviny roku 1946. V době od 7. do 12. ledna se budou také konat vzdělávací kurzy pro výpomocné učitele národních škol.

Zemská školní rada, 5. ledna 1946⁴¹

Školský rozhlas na národních školách, č. č. II S – 1329/5.

ZŠR informuje o tom, že by měl být v každé škole zřízen školský rozhlas, jako jednotící prvek vyučování. Pro nejnižší stupeň národních škol je rozhlas vysílán v úterý, pro střední stupeň v pátek a pro nevyšší stupeň (a pro nižší školy střední) ve středu a v sobotu.

Zemská školní rada, 8. ledna 1946⁴²

Vyučování politické výchovy, č. 1069/1.

ZŠR znovu vyzívá k správnému pojetí předmětu politická výchova. Výuka předmětu spočívá ve výchově národního charakteru žactva a vytváření zdravého životního názoru. Je nutné žákům vysvětlovat a komentovat činnost orgánů lidově demokratické státní správy (národních výborů, Národního shromáždění, vlády Národní fronty). Žáci se musí učit respektu k nim, k dekretům prezidenta republiky a k zákonům. Je nutné se vyhnout tendenčním výkladům.

Zemská školní rada, 31. ledna 1946⁴³

Ustanovení učitelů na národních školách, v Čechách na Moravě a ve Slezsku, kteří přicházejí ze Slovenska, Zakarpatské Ukrajiny, Polska, Rakouska, Německa a jiných států, č. II S 900/8.

MŠO rozhodlo, že výuka náboženství má být ve čtvrtém ročníku měšťanských škol a v jednoročních učebních kurzech při těchto školách zvýšena z jedné hodiny týdně dvě hodiny týdně. Výuka náboženství může být svěřena i člověku bez československého občanství.

⁴¹ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž.

Zemská školní rada, 6. února 1946⁴⁴

Odměny za zkoušku z němčiny, č. 945/3.

Ministerstvo vnitra ve spolupráci s Ministerstvem financí doporučilo, aby učitelé, kteří za okupace dostávali příplatek 500 korun za znalost němčiny, by měli tento obnos vrátit. Tato částka má být strhávána z platu, avšak po předchozím souhlasu dotyčného. Takto obdržené peníze budou použity na podporu rodin učitelů a profesorů, kteří se stali oběťmi nacistické persekuce.⁴⁵

Zemská školní rada, 12. února 1946⁴⁶

Vystoupení učitelů, kteří byli přeloženi na pohraniční školy z moci úřední, ze služby, č. II S – 2893.

Nařízení informuje o výskytu případů, kdy jsou učitelé ochotni raději vystoupit ze služby než by učili v pohraničí. Tito učitelé by měli být propuštěni už z toho důvodu, že se nechtějí podílet na obnově státu. Každý musí do služby nastoupit a řádně ji konat, než bude o námitkách rozhodnuto.

⁴⁴ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

⁴⁵ Na základě tohoto nařízení odpovídá okresní školní inspektor Franěk, že na zdejšímu okresu se jedná o tři učitele.

⁴⁶ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

Zemská školní rada, 27. února 1946⁴⁷

Učební osnovy a výchovné směrnice pro děti defektní (úchylné), č. II/1-93.

Směrnice stanovuje úpravu hodin na pomocných školách. Úprava bude provedena od počátku druhého pololetí.

	Střední stupeň	Vyšší stupeň
Český jazyk	7	4
Politická výchova	1	1
Věcné nauky	-	3
Počty a měřictví	3	3
Kreslení	2	2
Psaní	1	2
Ruční práce chlapecké	3	4
Ruční práce dívčí a domácí nauky	4	6
Hudební výchova	1	1
Tělesná výchova	3	3
Náboženství	2	2
Chlapci celkem	23	25
Dívky celkem	24	27

Zmocněnec MŠO, 1. března 1946⁴⁸

Stav školství na okrese.

Zmocněnec MŠO informuje okresní školní výbor, že stav škol je na zdejších okrese uspokojivý. Školy jsou obsazeny, téměř na všech školách se vyučuje pravidelně. Umístění budov poměrně vyhovuje. Z České Lípy by však mělo definitivně odejít celé vojsko, a tím uvolnit některé další prostory patřící školním účelům. Je také nutné v České Lípě zřídit pomocnou školu s internátem, kde budou soustředěny všechny děti z okresu s podprůměrnou inteligencí.

⁴⁷ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

⁴⁸ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 436/314, Organizace školství na okrese.

Zemská školní rada, 5. března 1946⁴⁹

Kursy ruského jazyka pro učitelstvo obecných a měšťanských škol, č. II 1 – 42/2.

Jelikož je ruský jazyk nyní na školách povinným předmětem, je třeba, aby i učitelé obecných a měšťanských škol získali alespoň základní znalosti ruského jazyka. MŠO v dohodě s Ministerstvem financí tedy zřizuje kurzy pro učitele, jejichž úkolem bude seznámit posluchače s ruskou výslovností, uvést je do ruské konverzace a naučit základy ruské mluvnice. Kurzy budou probíhat od 15. března do 15. června 1946. Vyučovat se bude jednou týdně, tři až čtyři vyučovací hodiny. Účast na kurzu je dobrovolná.

Zemská školní rada, 13. března 1946⁵⁰

Dobudování sítě měšťanských škol v Čechách, č. II 2 – 348.

Měšťanské školy mají být rozmístěny tak, aby to děti neměly do školy zpravidla dále než 5 kilometrů. Provádění tohoto nařízení však bylo narušené okupací, a tak jsou stále v síti měšťanských škol mezery. ZŠR vyzývá zamyslet se nad touto situací a pokusit se ji řešit konkrétními opatřeními.

Zemská školní rada, 26. března 1946⁵¹

Dopravní úrazy mládeže, poučení žactva o dopravním ruchu, č. 290.

Z důvodu silného dopravního ruchu se zvyšuje nebezpečí pro mládež. ZŠR žádá, aby na všech školách docházelo k poučení žactva o dopravním ruchu a dopravní bezpečnosti.

Zemská školní rada, 6. dubna 1946⁵²

Měšťanské školy. Obsazování míst odborných učitelů, č. II/4 230/2.

Mnoho literárních učitelů se zkouškou způsobilosti pro měšťanské školy působí na školách obecných. ZŠR doporučuje při obsazování volných míst na měšťanských školách dát přednost těmto učitelům s odbornou zkouškou.

⁴⁹ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž.

Zemská školní rada, 15. dubna 1946⁵³

Organizace škol a potřeba učitelstva ve školním roce 1966/1947,
č. II-2 534/1.

Zemská školní rada vyzývá okresní školní výbory k odhadnutí počtu žáků, kteří nastoupí do škol ve školním roce 1946/1947. Podle toho odhadu má být organizován nový školní rok. Předběžné směrnice vypadají takto:

Jednotřídní školy: mnohé z nich budou pro malý počet dětí zavřeny, především ty, které mají méně než 15 dětí a v blízkosti 3 km se nachází škola sousední, kterou by děti mohly navštěvovat. Samozřejmě je třeba brát ohled na terén a dostupnost, a to hlavně v horských oblastech.

Dvoutřídní školy: budou ponechány, pokud bude v obou třídách dohromady více než 40 žáků. Při menším počtu bude škola zredukována na jednotřídní.

Vícetřídní školy: počet tříd se upraví podle počtu dětí, přičemž v jedné třídě by mělo být maximálně 45 dětí.

Měšťanské školy: třída by měla mít rovněž maximálně 45 dětí.

Je-li v obci několik škol stejné kategorie, rozhoduje o její organizaci celkový počet dětí, které do školy docházejí. Některou chlapeckou a dívčí školu je v případě potřeby nutné spojit ve smíšenou, jinde je třeba děti přeskupit tak, aby měly školy průměrně stejný počet dětí. Možné je také slučování škol, například z důvodu velkého nedostatku učitelů.

V pohraničí platí stejné směrnice jako ve vnitrozemí, avšak v odůvodněných případech jsou možné odchylky.

ZŠR si dále přeje předložit přehlednou zprávu, z níž bude patrná pravděpodobná potřeba učitelstva na okrese. Okresní školní inspektor Franěk zprávu podává 12. června 1945:

⁵³ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

	Obecné školy	Měšťanské školy
Počet učitelů, kteří na okrese působí k 1. 6. 1946		
Literární učitelé	138	62
Učitelky domácích nauk	8	7
Zvláštní učitelé náboženství	0	1
Učitelé ruštiny	1	4
Odhad učitelů pro školní rok 1946/1947		
Literární učitelé	160	72
Učitelky domácích nauk	10	7
Zvláštní učitelé náboženství	2	5
Učitelé ruštiny	0	6
Počet penzionovaných učitelů	0	0
Pravděpodobný nedostatek učitelů		
Literární učitelé	29	10
Učitelky domácích nauk	2	0
Zvláštní učitelé náboženství	2	4
Učitelé ruštiny	0	2

Zemská školní rada, 1. června 1946⁵⁴

Osobní opatření pro školní rok 1946, č. 464.

Žádosti učitelů o přeložení na jiný okres ve vnitrozemí nebo v pohraničí mají být předloženy zemské školní radě, stejně tak žádosti učitelů, kteří se nechali dobrovolně přeložit do pohraničí a teď se chtějí vrátit do vnitrozemí. Nové učitele, kteří doposud nebyli ve školní službě, ustanovují samy okresní školní výbory.

⁵⁴ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

Nejprve by měli být ustanoveni kandidáti učitelství, poté penzionovaní učitelé, kteří nepřekročili věk 60 let a splňují další podmínky. Kandidáty učitelství je vhodné zaměstnávat v menších venkovských školách než v okresních nebo větších městech. Pokud se vyskytne nedostatek učitelských sil na měšťanské škole, je vhodné přijímat učitele z obecných škol s delší praxí, rozhodně ne učitele začátečníky.

Zemská školní rada, 5. června 1946⁵⁵

Odměny školám za nejlepší pracovní výkony, č. 435.

Zemská školní rada oznamuje, že každoročně bude v každém okrese vybráno deset škol (4 obecné a 6 všech ostatních druhů a stupňů). Z těchto deseti škol bude vybráno pět, které budou odměněny čestným uznáním na Ministerstvu školství a osvěty v Praze. Ostatních pět bude odměněno stejným uznáním v sídle představitele školství v okrese. Výběr škol provedou okresní pedagogické sbory. Kritériem bude především to, jak se školy uplatňují v soupeření v duchu hesla „Mládež sobě a republice“, tedy jak žactvo plní vlastní školní program, jak funguje spolupráce mezi učiteli a žactvem, chování žáků, jak se škola účastní celonárodních akcí a oslav. Zástupci žactva pěti nejlepších škol z okresu se 22. 6. 1946 vydají do Prahy, kde budou seznámeni s panem ministrem školství a osvěty a také s prezidentem republiky. Okresní pedagogický sbor také ustanoví jednoho učitele, který žákům bude dělat doprovod.

Okresní školní inspektor Franěk dne 7. června 1946 zaslal MŠO a ZŠR seznam s výše uvedenými vybranými školami

1. I. obecná škola v České Lípě
2. Obecná škola v Žízníkově
3. Měšťanská škola chlapecká v Mimoni
4. Měšťanská škola smíšená v Osečné
5. Odborná škola sklářská v Boru u České Lípy
6. Obecná škola v Horní Polici
7. Obecná škola v Zákupch
8. Měšťanská škola smíšená v České Lípě
9. Měšťanská škola dívčí v Mimoni
10. Státní reálné gymnázium v České Lípě

⁵⁵ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

Zemská školní rada, 14. června 1946⁵⁶

Zápis do národních škol ve školním roce 1945/1946, č. II/2 – 99/53.

Zápis do obecných, pomocných a měšťanských škol byl stanoven MŠO na 24. a 25. června 1946.

Ministerstvo školství a osvěty, 18. června 1946⁵⁷

Prázdninové kurzy pro učitele, č. A-135.23/46-II/1.

MŠO pořádá o prázdninách 1946 tyto kurzy:

Osmidenní kurz pro přípravu učitelstva k výchově mládeže bez náboženského vyznání (z okresu Česká Lípa přihlášen jeden učitel).

Desetidenní kurz pro poradce pro vyučování politické výchově na národních školách a kurs školské administrativy pro okresní školní inspektory (z okresu Česká Lípa přihlášení dva učitelé).

Desetidenní kurz pro poradkyně pro vyučování dívčím ručním pracím a domácím naukám na národních školách (z okresu Česká Lípa přihlášeny tři učitelky).

Náklady na kurzy uhradí MŠO.

Ministerstvo školství a osvěty, 21. srpna 1946⁵⁸

Přijímání dětí do obecných a měšťanských škol, č. A-177.257/46-II/1.

V souladu s usneseními vlády Československé republiky o zrovnoprávnění německých horníků a jejich rodinných příslušníků, upravuje i MŠO směrnici o přijímání dětí do obecných a měšťanských škol.

Od školního roku 1946/1947 mohou být přijímány do škol děti německých horníků, kteří byli prohlášeni za nepostradatelné a vyňati z odsunu, pokud o to požádají.

⁵⁶ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž.

Další nařízení (v závislosti na nařízeních MŠO a ZŠR) vydával ve formě oběžníků zmocněnec Ministerstva školství a osvěty (dále jen „zmocněnec“). Prvním zmocněncem v České Lípě byl Jaroslav Šulc, kterého 20. června 1945 vystřídal Miroslav Franěk.

Oběžník č. 1, 12. června 1945⁵⁹

Zahájení činnosti národních škol v osvobozené vlasti.

Zmocněnec MŠO projevuje radost nad ukončením války, nad tím, že jsme stáli ve válce na správné (protifašistické) straně a nad tím, že český jazyk a kultura jsou zachráněny. Dále připomíná, že musíme vzpomínat na hrdiny, padlé a oběti války a vzpomíná na padlé kolegy Josefa Vohradského, odborného učitele na dívčí měšťanské škole v České Lípě, kulturního referenta osvětové služby v Klatovech, který padl díky nacistické justici, a Karla Marka, ředitele obecné a měšťanské školy v Mimoni, který byl k smrti uštván válečnými útrapami.

V České Lípě opět funguje Okresní péče o mládež. OPM je ochotna zřídit jesle tam, kde se najde alespoň deset českých dětí ve věku 1,5 až 3 roky a vhodná místnost. Je nutné zajistit podporu sociálně slabých, protože není přípustné, aby existovalo české dítě, které trpí podvýživou.

Oběžník č. 2, 17. července 1945⁶⁰

Konec školního roku 1944/45 byl stanoven na 19. července 1945. K 20. srpnu 1945 budou vytvořeny seznamy žáků, které nastoupí v jednotlivých školách v dalším školním roce.

Oběžník č. 5, (datum nečitelné)⁶¹

Směrnice pro školní práci na školách národních atd. 1945/45.

Dle výnosu MŠO z 3. 9. 1945 platí tyto směrnice pro školní práci: v prvním školním týdnu je nutné se přesvědčit v jednotlivých předmětech o stavu vědomostí žactva krátkými písemnými testy nebo rozhovory ze všech předmětů, a to jak u žáků pokračujících ve studiu, tak nově přijatých. Poté je nutné, aby se učitelé sešli na společné poradě a stanovili si plán postupu, který povede k co nejrychlejšímu

⁵⁹ SOkA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž.

doplnění vědomostí. Žáci by se měli dostat na takovou úroveň, které měli dosáhnout po ukončení školního roku 1944/1945, nejlépe aby se tohoto dosáhlo do konce I. klasifikačního období. Žactvo nesmí být rozděleno do tříd dle vědomostí.

Tato směrnice podává také návod jak vyučovat politickou výchovu v době, kdy nejsou vydány osnovy. Je nutné žáky poučit o novém uspořádání republiky, o orgánech moci a o jejich úkolu při řešení hospodářských, kulturních a společenských potřeb. Dále vyložit vládní program, srovnat státní a hospodářské zřízení se zřízením SSSR a dalších států. Ředitelé škol musí dohlédnout na to, aby tento předmět vyučovali učitelé národně i politicky osvědčení, ke kterým mají žáci největší důvěru, přičemž nerozhoduje jejich aprobace.

Je nutné, aby se školní vyučování co nejdříve vrátilo k normálnímu stavu, a učitelé by měli udělat vše proto, aby to žactvu, hlavně nově přijatému, usnadnili. Žáky je důležité vést k osvojení základních vědeckých poznatků, k povznesení pracovní morálky, ke kladnému vztahu k práci a k uvědomělému začlenění do národního celku, budujícího naši republiku.

Směrnice také informuje, že v příštím roce má dojít k vytvoření žákovské samosprávy.

Protektorátní výchova musí být nahrazena poctivou, republikánskou výchovou. Učitelé v pohraničí mají nejtěžší úkol ze všech učitelů v naší republice. Důležité je nezapomínat na organizační stránku a věnovat čas výzdobě školních budov a učeben, poctivému psaní úředních knih a svědomitému vyřizování úřední agendy.

Oběžník č. 6, 17. září 1945⁶²

Doklady o německé činnosti za okupace.

Tento oběžník informuje o potřebě zjistit materiální a morální škody vzniklé za nacistické okupace. Je potřeba zjistit, které české státní školy byly za okupace uzavřeny a v jakém stavu se objekty nachází. Dále jaké tresty postihly učitelstvo a jiné zaměstnance školské správy a oznámit jaká násilná opatření postihla muzea, galerie, církve atd., jejich zaměstnance a členy.

⁶² SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

Přijímání dětí do obecných a měšťanských škol.

Do měšťanských a obecných škol, budou přijaty děti:

- 1) československých rodičů;
 - 2) osob, dle § 2 ústavního dekretu⁶³ prezidenta republiky ze dne 2. 8. 1945, č. 33 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, považovaných za československé státní občany;
 - 3) osob, kterým bude dle § 3 stejného ústavního dekretu československé občanství vráceno;
 - 4) německé nebo maďarské příslušnosti, které nespadají do § 2 ani § 3 uvedeného ústavního dekretu, pokud jejich rodiče nebydlí na území republiky.
- Výjimečné může jít i o další osoby. Nepřihlíží se k tomu, jakou školu děti studovaly v době okupace.

Oběžník č. 7, 20. září 1945⁶⁴

Vyučování na národních školách v roce 1945/46. Počet týdenních hodin. Rozvrh předmětů.

Do vydání nových osnov a učebních plánů je doporučeno vyučovat podle osnov: pro obecné školy z roku 1933 a pro měšťanské školy z roku 1932. Nově na školách bude zavedena politická výchova. Místo vlastivědy bude od 3. ročníku obecné školy zavedeno učení o vlasti a učení přírodě.

Oběžník č. 8, 21. září 1945⁶⁵

Soupis dětí z mimořádných poměrů.

Zmocněnec MŠO žádá, aby byl proveden soupis dětí mimořádných poměrů.

1. Soupis dětí, které se vrátily z koncentračních táborů, a to za účelem jejich správného zařazení do společnosti. Pokud bude potřeba, budou dětem zřízena rekreační a výchovná učiliště. Je třeba zařadit i popis zdravotního a duševního stavu, věk, dobu a místo internování, údaje o tom, kde děti žijí a o jejich rodičích.

⁶³ Ústavní dekret presidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, 33/1945 Sb.

Benešovy dekrety. Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna [online]. 2012 [cit. 2012-06-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/331945.html>.

⁶⁴ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

⁶⁵ Tamtéž.

2. Soupis německých opuštěných dětí. I těmto dětem je nutné zařídit výchovnou péči, aby nepodlehly nacistickým vlivům. Učebny kde budou německé děti soustřeďovány, však nesmí nosit jméno škola nebo výchovna.

3. Soupis dětí a mládeže z prostředí národně nespolehlivého, sociálně i politicky závadného nebo kolaborantského. Děti nesmějí být trestány za viny rodičů. Pokud to bude potřeba, budou dětem věnovány kurzy nové výchovy.

Z důvodu nedostatku krmiva pro zvěř bude školní mládež sbírat kaštiny.

Oběžník č. 9, 27. Zář 1945⁶⁶

Rodičovské sdružení.

Zmocněnec MŠO žádá, aby při každé škole bylo ustanoveno rodičovské sdružení, které volí rodičovský výbor. Podle počtu žactva, 5-15 členů. Úkolem sdružení má být pomáhat škole, pořádat přednášky, výstavy pro rodiče, zajišťovat školní pomůcky, zřizovat podpůrná zařízení pro mládež – stravovací, sociálně zdravotnické zotavovny atp. Členy sdružení budou všichni rodiče žáků konkrétní školy, scházet by se měli alespoň jednou za dva měsíce ve školní budově.

Úprava vyučování na národních školách v pohraničí.

Pro žáky neovládající český jazyk je nutné zřídit zvláštní doučování pravopisu. Zmocněnec doporučuje zřídit na každé škole zvláštní kurzy českého jazyka, honorované MNV. Žáci se však jinak mají učit společně a nemají být soustřeďováni do zvláštních tříd.

Věc: Uctění památky mučedníků a bojovníků za svobodu na školách.

V sobotu 29. září v 16 hodin uctí vláda republiky a prezident v Národním muzeu památku bojovníků za vlast. Zmocněnec žádá, aby i na škole bylo vše připraveno pro uctění jejich památky.

Oběžník č. 11, 8. října 1945⁶⁷

Úprava vyučování ručním pracím dívčím.

Zmocněnec informuje, že pokud počet žákyň dívčích ručních prací překročí 30, dělí se na dvě oddělení. Vaření se má vyučovat jen na měšťanské škole, nejvýše v počtu 14 dívek.

⁶⁶ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

⁶⁷ Tamtéž.

Pobočka Vysoké školy pedagogické v Liberci.

V Liberci bude otevřena pobočka Vysoké školy pedagogické v Praze.

Oběžník č. 12, 22. října 1945⁶⁸

Feriální soboty na zdejších okrese.

Oběžník informuje, že ZŠR určila, že feriálním dnem na zdejších okrese bude sobota. Vyučovat se tedy bude celodenně od pondělí do pátku. Příjímací den zdejšího úřadu bude sobota – dopoledne.

Nejvyšší počet dětí ve třídě.

ZŠR vyhlásila výnosem z 15. 10. 1945 směrnici pro zabezpečení řádného chodu vyučování na národních školách. Při kmenové třídě s počtem dětí 45, bude otevřena třída, pokud však po odečtení místa pro stůl, skříň a kamna zbude mezi lavicemi alespoň 0,6 metru. Zmocněnec navrhuje, aby tam, kde počet žactva nepřevyšuje 60 dětí, školy přistoupily radši k této variantě, než k dělení třídy a střídavému vyučování. U třetích tříd a vyšších by se ke střídavému vyučování nemělo přistupovat vůbec.

Rozvrh hodin.

Při sestavování rozvrhu musí být vzaty v úvahu hlavně zájmy žactva – namáhavé předměty vyučovat ráno, střídat je s kreslením, čtením, psaním a ručními dovednostmi okolo poledne. Škola je povinna odeslat rozvrh hodin ke schválení a řádně odůvodnit všechny odchylky od oficiálních nařízení.

Oběžník č. 13, 25. října 1945⁶⁹

Vyučování na národních školách zdejšího okresu.

Jelikož MŠO stále nevydalo oficiální osnovy, pro zdejší potřeby byly rozmnoženy osnovy bývalého inspektorátu českolipského z roku 1934, kterými se mají školy zatím do konce roku řídit. Pro nové předměty jako politická výchova nebo ruština si musí učitelé vypracovat osnovy sami. Jelikož panuje velký nedostatek učebnic, zmocněnec žádá učitele, aby náhradou byla tabule, křída a mluvené slovo. Největší pozornost je nutné věnovat čtení, psaní a počítání. Stejně tak je třeba se věnovat jazykové výuce. Mladší kolegové by si měli dělat přípravu na hodiny a starší by jim měli pomáhat.

⁶⁸ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

⁶⁹ Tamtéž.

Oběžník č. 14, 29. října 1945⁷⁰

Oslava 7. listopadu na školách.

Oběžník informuje o oslavách 7. listopadu na školách. Slavit se bude 6. listopadu a den bude probíhat takto - vyučovat se bude jen dvě hodiny a pak se bude konat slavnostní program.

Vysoká škola pedagogická – návštěva přednášek.

Zmocněnec MŠO doporučuje i učitelkám mateřských škol, aby navštěvovaly přednášky Vysoké školy pedagogické.

Oběžník č. 15, 6. listopadu 1945⁷¹

Slib nově ustanovených učitelských sil.

Zmocněnec MŠO vyzývá učitele přijaté za protektorátu nebo později ke složení služebního slibu, a to 10. 11. 1945. Na den 17. 11. svolává do Tyršových škol v České Lípě schůze učitelstva zdejšího okresu.

Oběžník č. 16, 20. listopadu 1945⁷²

Okresní pedagogický sbor.

Na popud Výzkumného pedagogického ústavu budou školští pracovníci sdruženi v okresních pedagogických sborech. Podle přihlášek budou rozděleni do sekcí např.: výchova, vybavení školy, český jazyk, ruský jazyk, politická výchova, počty, elementární třída, učení o vlasti a přírodě, výtvarná, tělesná a hudební výchova, ruční práce, právní postavení učitele, školní film, školní výstavy atp.

Oběžník č. 17, 27. listopadu 1945⁷³

Nepřítomnost ve školní službě.

Zmocněnec MŠO učitele upozorňuje, že učitelské povinnosti je nutné plnit svědomitě. Vzdálí-li se učitel na déle než tři dny školní služby, aniž by se dostatečně omluvil, pozbývá po dobu této události svých příjmů.

Návštěva českých škol německými chovanci.

MŠO nepokládá za vhodné, aby německé děti v ústavní péči nebo shromážděné ve sběrných táborech navštěvovaly české školy.

⁷⁰ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Tamtéž.

Oběžník č. 19, 4. prosince 1945⁷⁴

Konečná organizace národního školství ve zdejších okrese.

Zmocněnec MŠO informuje o konečné organizaci národního školství na okrese. Osidlování okresu již je skoro dokončeno a příliv dětí do škol téměř ustal, a tak je možné přejít ke stabilizaci školství. Je třeba obnovit všechny bývalé české i německé školy. Prakticky však počet otevřených škol bude menší, jelikož se školy ještě budou různě organizačně slučovat. Pokud některé budovy nebudou momentálně využity pro školní účely, je nutné je však pro školní účely zachovat a připravit k možnému pozdějšímu použití.

Opatření paliva pro školy.

Velkým problémem pro školy je v zimních měsících nedostatek paliva. Tuto situaci je třeba řešit bez zastavení vyučování, svépomocí ve spolupráci s rodiči. V nutných případech je možné vytápět jen některé místnosti, ve kterých se budou třídy střídát.

Vyskytly se pochybnosti o klasifikaci nově zavedeného předmětu politická výchova. Pokud žák vykazuje v teoretické části nedostatky, je třeba přihlédnout k aktivní činnosti v žákovské samosprávě, k plnění praktických úkolů apod.

Oběžník č. 20, 4. prosince 1945⁷⁵

Československé zahraniční školy v Rumunsku.

MŠO vypsal konkurz na 12 učitelských míst v Rumunsku (Sedmihradsku). Učitelé zde pobudou jeden až dva roky a bude jim vyplácen stejný plat jako učitelům stejného služebního stáří v Rumunsku, dále dostanou byt a MŠO jim bude vyplácet zahraniční přídavek. Vybraným uchazečům bude také přidělen od úřadů speciální příděl textilu a obuvi.

Oběžník č. 21, 11. prosince 1945⁷⁶

Ruské časopisy pro školu.

Státní nakladatelství v Praze vydalo pro školní potřeby ruské časopisy – „Iskra“ pro školy obecné, „Vporjod“ pro školy měšťanské a „Rukovodstvo dlja

⁷⁴ SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž.

učiteléj“ pro učitele ruského jazyka. Tyto časopisy mají být používány jako doplňková četba na všech školách, budou vydávány jednou měsíčně za 1,50 Kčs.

Česká sociální pomoc. Sbírka.

ZŠR doporučuje vybírat příspěvky na sbírku české sociální pomoci ve formě srážky 1% hrubého měsíčního platu po dobu jednoho roku od ledna 1946. Tato částka bude posílána na fond Sociální pomoci pro Čechy a Moravu. Účast na sbírce je dobrovolná, a tedy u těch, kteří neprojeví souhlas, tato částka strhávána nebude.

Obrazové přílohy

Obrázek 1: Zápis na školní rok 1945/1946

Zdroj 1: Školní kronika Tyršovy měšťanské školy dívčí, str. 15

Obrázek 2: Konečný zápis na školní rok 1945/1946

MÍSTNÍ NÁRODNÍ VÝBOR V Č. LÍPĚ

KONEČNÝ ZÁPIS

na školní rok 1945/46

do mateřských, obecných a měšťanských škol v České Lípě

**koná se ve školní budově v Křížové ulici
ve dnech 20.-31. srpna 1945 od 8 do 12 hod.**

Zapisují se děti národnosti české, slovenské nebo jiné slovanské. Ostatní jen na zvláštní povolení místního národního výboru.

Do 1. třídy obecných škol se zapisují děti narozené v r. 1939.

Kromě toho musí se k zápisu přihlásiti všechny děti narozené v době od 1. září do 31. prosince 1938, které z různých příčin loňského roku nebyly zapsány.

Děti se dostaví k zápisu s rodiči nebo zákonnými zástupci. Doklady: rodný (křestní) list, průkaz o domovské (státní) příslušnosti.

Děti, které jsou narozeny v době od 1. září do 31. prosince 1939, mohou býti přijaty jen tehdy, prokáží-li při zápisu (lékařským vysvědčením), že jsou tělesně i duševně vyspělé. Současně předloží žádost místnímu národnímu výboru o přijetí, který o nich rozhodne.

Nedostavení se k zápisu je trestné.

Do 1. třídy měšťanské školy budou přijati(y) jen ti(y) žáci (žákyně) pátého postupného roku obecné školy, kteří (které) podle platných ustanovení byli(y) k postupu do měšťanské školy určení(y).

Všichni žáci (žákyně) bydlící ve školním obvodu a v úvahu přicházející dostaví se povinně k zápisu v uvedených dnech.

Obvod obecné školy:
Česká Lípa, Stará Lípa, Dubice a Ledce.

Obvod měšťanské školy:
Česká Lípa, Stará Lípa, Cukmantl, Kynast, Dubice, Bořetín, Kozel, Zahrádky, Holany, Stvolínky, Hor. Police, Hor. a Dol. Libchava, Volfartice, Manušice, Ledce, Písečná, Dobranov, Zákupy, Žizníkov, Okřešice, Jestřebí, Srní a Regersdorf.

Při zápisu předloží poslední vysvědčení z obecné školy.

Současně provádí se zápis i do všech ostatních tříd.

Mateřská škola přijímá děti od 3 do 6 let z České Lípy, Staré Lípy a Dubice.

Žáci, kteří již jsou pro školní rok 1945/46 zapsáni, nemusí se k zápisu dostaviti.

Místní národní výbor v České Lípě:

Ředitelství Tyršových škol: B. Kinský v. r. J. Šulc v. r.	Předseda MNV.: J. Ládr v. r.	Školní referent: B. Horák v. r.
--	--	---

Zdroj 2: Školní kronika Tyršovy měšťanské školy dívčí, str. 22

Obrázek 3: Školní budova v Křížové ulici (dnešní podoba)

Zdroj 3: <http://www.bohmischleipa.cz/>

Obrázek 4: Budova Tyršových škol (v době dostavby)

Zdroj 4: <http://www.bohmischleipa.cz/>

Obrázek 5: Budova Tyršových škol (40. léta)

Zdroj 5: SOkA Česká Lípa, Dvanáctiletá střední škola Česká Lípa, inv. č. 72/17, Album fotografií

Obrázek 6: Budova Tyršových škol (dnešní podoba)

Zdroj 6: <http://www.bohmischleipa.cz/>

Obrázek 7: Školní budova na Komenského náměstí (1963)

Zdroj 7: SOKA Česká Lípa, Základní devítiletá škola – Komenského nám., Česká Lípa, inv. č. 695/36, Doklady ke kronice

Obrázek 8: Školní budova na Komenského náměstí (dnešní podoba)

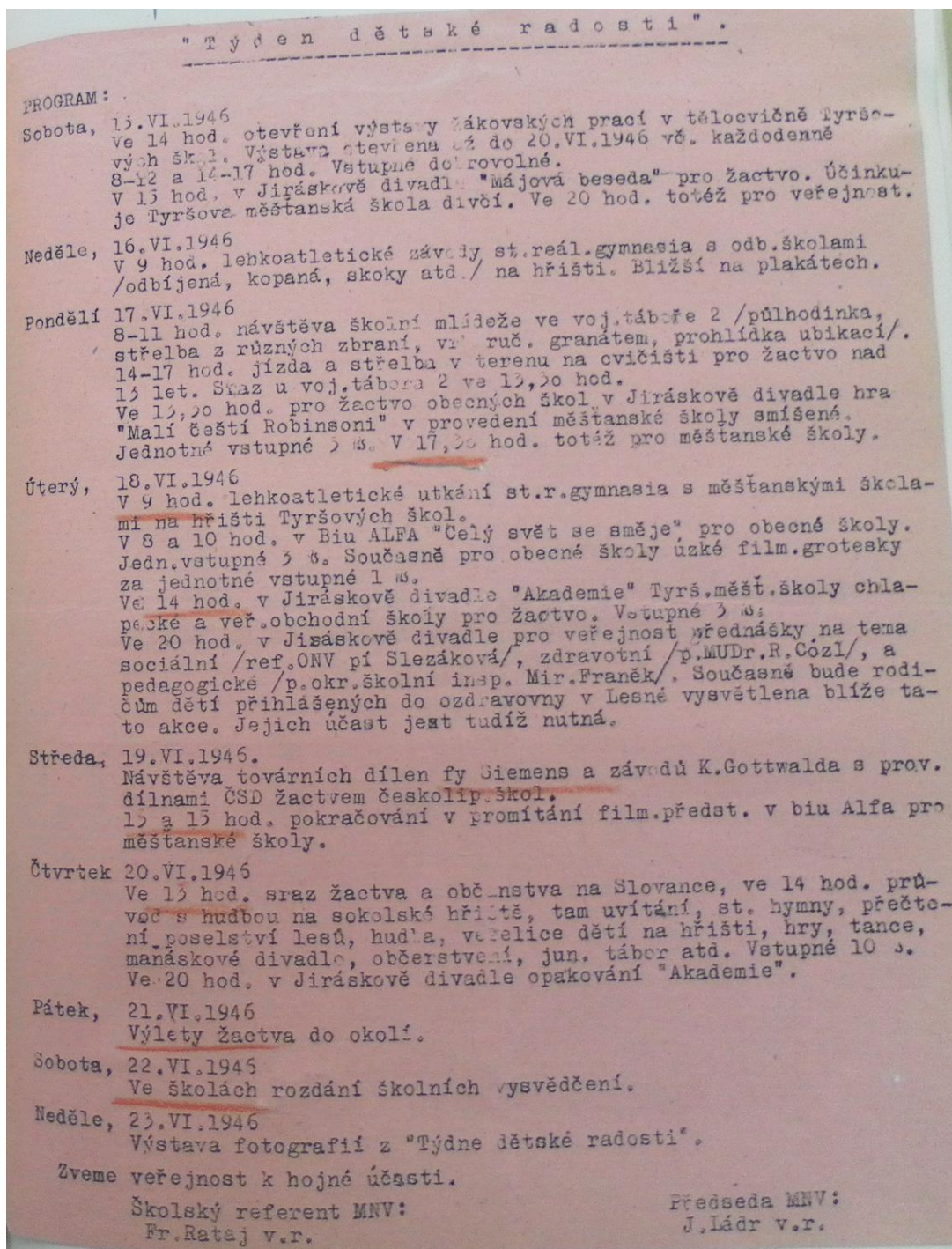
Zdroj 8: <http://www.bohmischleipa.cz/>

Obrázek 9: Ukázka z kroniky města

Zdroj 9: Kronika města Česká Lípa, úvodní list

Obrázek 11: Program "Týdne dětské radosti"

Zdroj 11: Školní kronika Tyršovy měšťanské školy dívčí, str. 41

Obrázek 12: Počet týdenních hodin pro obecné školy

Počet týdenních hodin /vyučovacích jednotek/ pro obecné školy:								
Třída	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Postupný ročník	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Český jazyk	9	10	10	8	8	7	7	7
Ruský jazyk	-	-	-	2	2	3	3	3
Politická výchova	-	-	1	1	1	2	2	2
Prvouka	4	4	-	-	-	-	-	-
Učení o vlasti	-	-	3	4	4	-	-	-
Učení o přírodě	-	-	3	4	4	-	-	-
Věcné nauky								
Zeměpis	-	-	-	-	-	3	3	3
Dějepis	-	-	-	-	-	3	3	3
Přírodopis	-	-	-	-	-	3	3	3
Přírodopis	-	-	-	-	-	3	3	3
Počty a měřičtví	3	4	4	4	4	4	4	4
Kreslení	-	-	1	2	2	2 (1)	3 (1)	3 (1)
Psaní	-	-	1	1	1	1	-	-
Ruční práce chlapecké	-	-	3	3	3	4	5	5
práce dívčí a dom.n.	-	-	3	3	3	4	5	5
Hudební výchova	1	1	1	1	1	1	1	1
Tělesná výchova	2	2	2	2	2	2	2	2
Náboženství	2	2	2	2	2	2	2	2
Chlapci týdně	21	23	26	28	28	31	31	31
Dívky týdně	21	23	28	30	30	33	33	33

Poznámka: Počet hodin v závorkách platí pro dívky.
Jako předmětu nepovinnému může se na středním i vyšším stupni vyučovat hudbě, přihlásí-li se aspoň 20 žáků.

Zdroj 12: SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství

Obrázek 13: Počet týdenních hodin pro měšťanské školy

Počet týdenních hodin /vyučovacích jednotek/ pro školy druhého stupně :							
Předmět	Třída				Jednorozšířené učební kursy		Jednorozšířené učební kursy
	I.	II.	III. technická studijní	IV. technická studijní	technická studijní	učební kurs	
Jazyk český	5	5	4	4	4	4	4
Jazyk ruský	3	3	3	3	3	3	3
Jazyk latinský	-	-	-	4	-	4	-
Politická výchova	2	2	2	2	2	2	2
Dějepis	2	2	2	2	3	3	2
Zeměpis	2	2	2	2	2	2	2
Matematika	4	4	5	3	4	3	4
Biologie	3	3	-	-	-	2	-
Chemie	-	-	-	-	2	2	4
Fyzika	-	-	4	3	3	2	-
Rýsování	1(0)	1(0)	2(1)	1(0)	2(1)	-	-
Výtvarná a technická výchova	4(3)	4(3)	2	2	2	2	2
Dívčí ruční práce a dom.nauky	3	3	3	3	3	3	-
Hudební výchova	2	2	2	2	2	2	1
Tělesná výchova	2	2	2	2	2	2	2
Náboženství	2	2	2	2	1	1	-
Rozdílové předměty	-	-	-	-	-	-	3
Chlapci týdně	32	32	32	32	32	32	34
Dívky týdně	33	33	34	34	34	35	34

Počet hodin v závorkách platí pro žákyně měšťanských škol. Dívčí ruční práce jsou povinné jen pro žákyně měšťanských škol. >

O tom Vás uvědomuji k dalšímu opatření.

Dr. Š m o r a n e c v.r.
pověřený správou zemské školní rady.

Zdroj 13: SOKA Česká Lípa, ONV Česká Lípa, inv. č. 430/313, Normativní výnosy z oboru školství